

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL VE MODA TASARIMI ANASANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI PROGRAMI

16. YÜZYIL TÜRK ASKERİ GİYSİLERİNİN FORM DOKU
VE MALZEME ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ VE
BİR UYGULAMA ÖRNEĞİ

Hazırlayan:

Tunç Bilge

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Şöhret Aktepe

İstanbul-2017

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL VE MODA TASARIMI ANASANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI PROGRAMI

16. YÜZYIL TÜRK ASKERİ GİYSİLERİNİN FORM
DOKU VE MALZEME ÖZELLİKLERİNİN
İNCELENMESİ VE BİR UYGULAMA ÖRNEĞİ

Hazırlayan:

Tunç Bilge

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Şöhret Aktepe

İstanbul-2017

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

.....Anabilim/Anasanat Dalı Programı Tezli Yüksek Lisans
öğrencisiTuna Bilge..... tarafından hazırlanan
“ 16. Yüzyıl Türk Askeri Giysilerinin Form, Doku ve Malzeme
Özelliklerinin İncelenmesi ve Bir Uygulama Örneği”
adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Tarihi : 28/.../2017

(Jüri Üyesinin Ünvanı, Adı, Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Şöhret Aktepe

Danışman: Halıç Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi: Prof. Betül Atlı

İSİK Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi
Tekstil ve
Moda Tasarımı

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Zehra Dapoğlu

HALIÇ Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi:

..... Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

Jüri Üyesi:

..... Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

ÖNSÖZ

Türkler, tarih boyunca çok geniş coğrafyalara yayılmışlardır. Yayıldıkları yerlere yerleşip sonra da yurt tuttıkları coğrafyalarda kendilerine has kültürleri, sanat üslupları ve giyim-kuşamları ile bugün dahi halen etkilerini devam ettiren derin izler bırakmışlardır. Asya'nın hemen her köşesinden, Avrupa'nın birçok noktasına ve Afrika'nın geniş bir bölümüne kadar bu kültürün izlerini sürmek mümkündür. Türklerin anayurt kavramını kullanma sebebi Orta Asya'yı anayurt olarak görmeleri ve buna istinaden başka coğrafyaları da yurt tutmalarıdır. Yurtlarının içerisinde anayurt olarak adlandırma gereği de bundan dolayıdır.

Anayurtları olan Orta Asya çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Buradan çıkan özgün kültürlerini gittikleri yerlere götüren Türkler, gittikleri yerlerin ve hatta yolda karşılaştıkları kültürlerin de kattıklarıyla oldukça zengin bir birikime sahip olmuşlardır. Bu kültürel birikimleri hemen her alanda görmek mümkündür. Tez konusu olarak seçtiğim başlık, 16.yüzyılda Türklerin askeri giysilerinin form, doku ve malzeme özellikleri açısından incelenmesini içermektedir. Uygulamış olduğum bir örneği de konuyu bütünleştirmesi açısından, görsel olarak sunacağım.

Bu çalışmamda, bana destek olan yardımlarını eksik etmeyen başta tez danışmanım, Tekstil ve Moda Tasarımı Ana Sanat Dalı Bölüm Başkanı Yrd. Doç. Dr. Şöhret AKTEPE'ye, Yrd. Doç. Dr. Zehra DOĞAN SÖZÜER'e ve Prof. Dr. Betül ATLI hocalarıma, benden yardımlarını eksik etmeyen sabırla yanımda olan aileme ve Serpil SAP hanıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	II
ŞEKİL LİSTESİ.....	V
GENEL BİLGİLER.....	VII
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VIII

1.GİRİŞ	1
---------------	---

2.TÜRKLER.....	4
----------------	---

2.1. Türk Adının Etimolojisi	4
------------------------------------	---

2.2. Türk Tarihinin Başlangıcı	4
--------------------------------------	---

2.2.2. Türklerin Göç ve Fetih Ettikleri Coğrafyalar	5
---	---

2.3.1. Türklerin Doğası Toplum Düzeni.....	10
--	----

2.3.2. Türklerde Ev Kavramı	11
-----------------------------------	----

2.3.4. Gök Tanrı Kök Tengri	13
-----------------------------------	----

2.4. Eski Türk İnançlarından Örnekler	15
---	----

2.4.1. Hayat Ağacı Hayat Suyu Hüma Kuşu Zümrüd-ü Anka Kartal	15
--	----

2.4.2. Yerin Altı	17
-------------------------	----

2.4.3. Türklerde Süzüklük Hali	18
--------------------------------------	----

2.4.4. Türkler Ateşe Tapmaz Saygı Duyar	18
---	----

2.4.5. Türklerde Ocak Kavramı	20
-------------------------------------	----

2.4.6. Ocağın 'İssi'si.....	21
-----------------------------	----

2.4.7. Evren Algılaması	22
-------------------------------	----

3.TÜRKLERDE ASKERİ GELENEK VE SİSTEM.....	25
---	----

3.1. Teşkilat ve Ordu	25
-----------------------------	----

3.1.1. Teşkilat	26
3.1.2. Kapıkulu Ocakları Yeniçeri Ocağı	30
3.1.3. Eyalet Yönetimi	30
3.1.4. Tımarlı Sipahi Ocakları Tımar Sistemi	32
3.1.5. Ordu	34

4. İSLAMİYET ÖNCESİ ASKERİ KIYAFETLERDE GİYİM

UNSURLARI FONKSİYONELLİK MALZEME FORM VE

DOKU..... 36

4.1. Atlı Okçular	36
4.2. Zırhlı Atlı-Süvari Bahadırlar	37
4.3. Yadağ-Yaya	39
4.4. Yortug	39
4.5. Akıncı-Akıncı	40

5.İSLAMİYET SONRASI ASKERİ KIYAFETLERDE GİYİM UNSURLARI

FONKSİYONELLİK MALZEME FORM VE DOKU 41

5.1. Kapıkulu Askerleri	44
5.1.1. Kapıkulu Piyadeleri	45
5.1.1.a.Yeniçeri Ocağı	45
5.1.1.b. Cebeci Ocağı.....	46
5.1.1.c. Topçu Ocağı.....	46
5.1.1.d. Top Arabacıları Ocağı	46
5.1.1.e. Humbaracı Ocağı	47
5.1.1.f. Lağımcı Ocağı	47
5.1.2. Kapıkulu Süvarileri.....	47
5.1.2.a. Sipahiler	47
5.1.2.b. Silahtar	48
5.1.2.c. Sağ Ulufeciler ve Sol Ulufeciler	49
5.1.2.d. Sağ Garipler ve Sol Garipler	49
5.2. Eyalet Askerleri.....	50
5.2.1.Tımarlı Sipahiler.....	50

5.2.2. Diğer Kuvvetler	53
5.2.2.a. Akıncılar	53
5.2.2.b. Deliller	54
5.2.2.c. Beşliler	55
5.2.2.d. Gönüllüler	55
5.2.2.e. Azaplar	56
5.3. Yardımcı Kuvvetler	56
5.3.1. Bağlı Beylikler	56
5.3.2. Bağlı Devletler	57
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	90
KAYNAKÇA	92
ÖZGEÇMİŞ.....	95

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1.1 : Türklerin Soy Ağacını Gösteren Şema.....	3
Şekil 2.1 : Türklerin Anayurdunu ve Yayılışlarını Gösteren Bir Harita.....	7
Şekil 5. 1 : Türk Boylarına Ait Damgaları.....	42
Şekil 6. 1 : Safevi Türkmen Maskeli Miğfer Modelleri.....	59
Şekil 6. 2 : Miğfer	60
Şekil 6. 3 : Pirinçten Yapılmış Maske Kalıbı.....	61
Şekil 6. 4 : Renklendirilmiş Maske	62
Şekil 6. 5 : Demirden örme ense zırhı, el ile örülmüştür.	63
Şekil 6. 6 : Miğfer ve Maske Çalışması	64
Şekil 6. 7 : El ile eskitme Maske.....	65
Şekil 6. 8 : Demirden Maskeli Miğfer Önden ve Arkadan Görünüş	66
Şekil 6. 9 : Türban Miğfer, 15. Yüzyıl Geç Dönem, İran, Kafkas, Anadolu Osmanlı Kayı Damgalı.....	67
Şekil 6. 10 : Pirinçten Türban Stili Osmanlı Miğferi.....	68
Şekil 6. 11 : Çelik Gümüş Kakmalı Türban Stili Osmanlı Miğferi.	69
Şekil 6. 12 : Türban Stili Modern Miğfer	70
Şekil 6. 13 : 15.yy. Osmanlı Miğferi.....	71
Şekil 6. 14 : 16-17.yy. Çelik İslami Yazılı Miğfer	72
Şekil 6. 15 : Osmanlı Miğfer Çeşitleri	73
Şekil 6. 16 : Çiçek Stili Osmanlı Miğferi.....	74
Şekil 6. 17 : Osmanlı Tören Miğferi	75
Şekil 6. 18 : 16.yy. Konik Miğfer	76
Şekil 6. 19 : Yeniçeri Serpuşu	77
Şekil 6. 20 : Yeniçeri Başlığı	78
Şekil 6. 21 : Sofya Askeri Ataşesi Kurmay Yarbay Mustafa Kemal	79
Şekil 6. 22 : Solak Yeniçeri Kıyafetleri	80
Şekil 6. 23 : Sultan 3. Mustafa'ya ait (1757-1774).....	81
Şekil 6. 24 : Zırhlı Atlı Sipahi.....	82
Şekil 6. 25 : Tamamlanmış Osmanlı Sipahi Zırhı.....	83
Şekil 6. 26 : Osmanlı Askeri Kıyafeti	84

Şekil 6. 27 : Çelikten Sipahi Kıyafeti	85
Şekil 6. 28 : Tılsımlı Osmanlı Padişahı Gömleği.....	86
Şekil 6. 29 : Kanuni Sultan Süleyman'a Ait Tılsımlı Gömlek.....	87
Şekil 6. 30 : Şehzade Cem'in şifalı gömleği, 16 Muharrem 885'de (29 Mart 1480) tamamlanmış, kullanılmamıştır	88
Şekil 6. 31 : Sultan Veled'in Tılsımlı Gömleği	89

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Tunç BİLGE
Anabilim Dalı : Tekstil ve Moda Tasarım
Programı : Sosyal Bilimler Tekstil ve Moda Tasarım
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Şöhret Aktepe
Tez Türü ve Tarihi : Master - February 2017

16. YÜZYIL TÜRK ASKERİ GİYSİLERİNİN FORM DOKU VE MALZEME ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ VE BİR UYGULAMA ÖRNEĞİ

ÖZET

Çok uzun insanlık tarihi tek bir kültürden, toplumdaki ve insan grubundan ibaret değildir. İnsanlar, zaman içerisinde farklı dillere, dinlere, kültürlere ve milletlere ayrılmışlardır. Bu nedenle, tek bir askeri giysiden bahsetmek veya tek bir kültürün askeri giysisini ele alarak tüme varmak mümkün değildir. Kendi kültürümüz olan Türk Kültürüne dahil olanları incelemek bizlerden sonraki nesillere aktarmak bizler için günümüze bağlı tarihsel bir görevdir. Geçmişini bilmeyen, günümüzde neden sonuç ilişkilerini kavramakta zorluk çeker. Ayrıca geçmişini bilmeyen toplumlar, gelecek inşa etme konusunda geri kalır ve yetersiz olurlar. Türk askeri giysilerinin incelenmesi Türklerin, tarihte nasıl zaferler kazandıklarını anlamamız ve günümüze uyarlamamız adına çok önemlidir. Bu sayede asker giysilerinde, gelişmişlik ve dönem teknolojisini yakalama hatta çağını aşma yönünden ne kadar ileri gidildiğini görebiliriz.

Anahtar Sözcükler: Türk Askeri Giysileri, Türk Kültürü, 16. Yüzyıl.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Tunç BİLGE
Field : Textile and Fashion Design
Program : Social Sciences Textile and Fashion Design
Supervisor : Yrd. Doç. Dr. Şöhret Aktepe
Degree Awarded and Date : Master - February 2017

16. CENTURY TURKISH FORM OF MILITARY CLOTHING AN EXAMPLE OF INVESTIGATION AND APPLICATION OF TEXTURE AND MATERIAL PROPERTIES

ABSTRACT

A very long history of humanity is not just about a single culture, society and group of people. Over time people have been divided into different tongues, religions, cultures and nations. For this reason, it is not possible to talk about a single military garment or to arrive at a single cul-de-sac with a military garment. It is a day-to-day historical task for us to study what is included in our own culture, the Turkish Culture, and to pass on to the next generation. Those who do not know the past have difficulties in understanding why outcome relationships today. In addition, societies that do not know the past are left behind and inefficient in building the future. The examination of Turkish military clothing is very important to us in the name of our understanding of how the Turks have gained victories in history and our daily adaptation. In this view, we can see how much progress has been made in capturing the development and the technology of the period, or even exceeding the age of the soldiers.

Keywords: Military, Turkish Clothing, Turkish Culture.

1.GİRİŞ

Tez çalışmasının ana amacı, Türklerin birçok kültürle hemen her alanda etkileşim halinde olmalarına karşın, girdikleri her coğrafyada kendilerine has sanat ve kültürel üsluplarını geliştirerek muhafaza etmelerinin bununla birlikte teknolojik, kültürel, sanatsal ve birçok açıdan son derece gelişmiş bir uygarlığa sahip olmalarının araştırılmasıdır. Bu amaçla tez çalışması, görsel ve yazılı kaynaklarla desteklenmiştir.

Tez çalışmasında ayrıca Türklerin, yüzyıllar boyu bu ‘gelişmiş uygarlıklarının’ devam etmesini sağlayan, bu başarıya etki eden faktörler incelenmiştir. Ulusların kapalı bir toplum halinde yaşamalarının, kültürel açıdan ilerleyememesi sonucunu doğurduğu bir gerçektir. Ne kadar etkileşim halinde olursa bir toplum, o kadar ileri gitmeyi başarır. Hızlı bir şekilde uygarlık seviyesine çıkar. Uygarlık seviyesine paralel şekilde, ‘medeniyet’ haline gelme şerefine nail olabilir. Bu tip toplumsal ve kültürel gelişimler başka kültürlerde ve toplumlarda tarih boyu görülmüştür. Nasıl ki Büyük İskender, etkileşim yolu ile Helenistik Dönemi başlatarak ileri derece bir uygarlık yaratmıştır işte Roma İmparatorluğu da aynı şekilde Akdeniz çevresinde bunu aynen başarmıştır.

Türkler de, her şeyi kendileri bulmayıp, karşılıklarına çıkan yenilikleri mevcut kültürlerine eklemişler ve bu onlara zengin bir mirası yaşatma fırsatı doğurmuştur. Bunu yaparken sadece askeri anlamda bir etkileşim ve ilerleme kaydettiklerini öne sürmek, tarihsel gerçeklere ve günümüze hiç uymayan yanlış iddialardır. Bahsedilen vurgu sanat, mimari, toplumsal alanlarda da gelişmenin aynı şekilde gerçekleşmiş olmasıdır. Benim uzmanlık alanım olan askeri unsurlar ise bu ilerlemenin sadece bir kısmıdır. Askeri alanda bu etkileşimlerin sunduğu başarılar ise bahsettiğim fikrin tarihi kanıtlarıdır. Bütün bu başarıları ve zaferleri kazanmak adına yapılan gelişimler

çok önemlidir. Geçmişe bakarak bu durumu analiz etmek bugün, bizlerin toplumsal ve fikirsal manada bütünsellik kazanmamız açısından çok yararlı olabilir. Tarihte, savaş sanatını geliştirmiş olanlar öteki toplumlardan daha üstün olmayı başarmışlardır. Fakat bu askeri başarıları öteki alanlarda tamamlamadıkları için kalıcı olamamışlardır. Buna örnek çok fazla verilebilir. Moğolların çoğunlukla askeri alanda etkileşime geçmeyi başarsa da, birçok alanda eksik kaldığı için birçok kez kalıcı olamayıp tarih sahnesinden zamanla çekilmiş olması bilinen bir gerçektir ve yine Moğolların, kendi öz kültürlerini unutarak tamamı ile etkileşim yaşayıp başkalaşmaları ve tarih sahnesinden çekilmeleri de birçok kez görülmüştür. Onların ‘Çin Hâkimiyetlerini’ kaybetmeleri buna en güzel örnektir. Vikinglerin, denizcilik ve yakın savaşta etkili olup öteki alanlarda geri kalarak, gittikleri ve fetih ettikleri yerlerde kalıcı olamamaları, Türki grupların atalarından olan ve bu hataya düşen Hunların ve onları takiben Avarların, Balkanlarda zamanla benliklerini yitirmeleri gibi. Etkileşimi gerçekleştirmek, tamamı ile kültürünü ‘hiç saymak’ değildir. Bunu yaparken var olanın üzerine dikkatlice taşları koyarak bir kültür piramidi inşa etmek... Bunu başarabilen kültürler, toplumlar, bir uygarlık ve medeniyet örneği oluşturmuş ve bunu kalıcı hale getirmişlerdir. Burada ilginç olan ise Türklerin hemen her kültürel alanda ki buna din de birçok kez değişmek üzere dahil bu etkileşimleri başarılı bir biçimde sindirerek bu piramidi, inşa etmeyi başarmış olmalarıdır.

16.yüzyıl, Türk Tarihi açısından klasik dönem olarak kabul edilir. Özellikle bu yüzyılı tercih etmemin sebebi de budur. Öteki alanlarda olduğu gibi askeri alanda da aynı şekilde bu yüzyıl, klasik dönem olarak kabul edilmektedir. 16.yüzyılda var olan Türk askeri giysilerine bakarak onların yüzlerce ve hatta binlerce yıllık serüvenini anlatmaya çalışılacak, 16.yüzyıl Türk askeri giysilerinin gerek form ve doku gerekse malzeme özellikleri incelenecektir.

Araştırma kapsamında; Türkler kimdir, kültürleri, dinleri, yaşadıkları coğrafyaları, Türklerin öteki coğrafya ve kültürlerle olan etkileşimlerinin askeri giysilere yansımaları, Türklerin tarih boyunca askeri giysilerde kullandıkları formlar, dokular ve malzemeler kronolojik olarak irdelenmiş ve 16.yüzyıl detaylı olarak incelenmiştir. Türk Askeri giysilerinin özgün dokuları ve malzemelerinin tasarım anlamında analizinin yapılarak araştırma görsel kaynaklarla desteklenmiştir.

2.TÜRKLER

2.1. Türk Adının Etimolojisi

Türk, adının tarihte bilinen ilk kullanımı Romalı tarihçiler tarafından kaydedilmiştir. Romalı tarihçiler Plinius ve Pomponius Mela bugün Kuzey Kafkaslar ve Kırım arasındaki Azak Denizinin doğusunda yaşayan insanları, ‘Turcae’ veya ‘Tyrcae’ adları ile kayıtlarına geçirmişlerdir. Türk kelimesinin öteki halleri olan ‘Török, Türük, Törk’ ve ‘Torik’ ise ilk defa Bilge Kağan ve Kül Tigin yazıtlarında geçer; bilinen adı ile Orhun Kitabeleridir. Başlarda belirli bir ulusu veya kavimi ima etmek yerine siyasi mensubiyeti belirtmek için kullanılan bu isim zamanla bir ulusu, kavimlerin genel adını ve hatta coğrafya ve ülkeleri anlatmak üzere kullanılır hale gelir. ‘Türemek ve Töre’ den türediği de kabul görmektedir. Törelî ve türeyen manasına geldiği düşünülmektedir. Buna istinaden Türkmen terimi de bununla bağlantılıdır. Bu manalar zaman içerisinde ‘güçlü ve kuvvetli’ anlamlarına da atfedilmiştir. Çeşitli görüşler Türkleri; Saka, Kurt, Gök, Hun, Turuşka veya Nuh Peygamberin oğlu Yafes’in neslinden gösterir. Öte yandan Oğuz destanı ve Şehname, Türklerin Ceyhun nehrinin ötesinde oturduğunu, M.Ö. bin yılına dayandırarak anlatır. Araştırmalar hala sürmektedir. Türklerin nereden ve ne zamandan beri var oldukları konusunda, tarihin daha da geri gideceğini düşünenler de vardır(Taşagıl, 2016: 45).

2.2. Türk Tarihinin Başlangıcı

Türkler, Kuzey Avrasya kıtasının geniş ufuklarında, geçimlerini çobanlık ve av ile sağlayan birkaç boyla başlamaktadır. En eski kaynaklar, M.Ö.3. asırda yaşayan bu boyların, tarih sahnesinde Türk olarak belireceklerini haber vermiştir. Çin kaynakların da, belirli dili, alfabeti ve teşkilatı olan insanlar ‘Türk’ adı altında, 4.

yüzyılda devlet kurmuştur. 4. yüzyılda kurulan bu devlet, Türk'ün gerçek tarihinin tam orta noktasında çok eskilerle sonraki devir arasında adeta bir köprü görevini yüklenmiştir(Taşağıl, 2016,51).

2.2.1. Türklerin Anayurdu

Türkler, bilindiği üzere Orta Asya kökenli bir ulus olarak anılmaktadır. Fakat Orta Asya çok büyük alana verilen bir coğrafi isimdir. Bu yüzden daha açıklayıcı olursak; Türkler, Orta Asya' da Batı Türkistan ve Doğu Türkistan olmak üzere iki ana bölgeden yayılmışlardır. Maverâünnehir olarak adlandırılan Seyhun ve Ceyhun Irmakları, Aral Gölü ve Balkaş Gölünü de kapsayacak şekilde geniş bir alan, Batı Türkistan Coğrafyasıdır. Bugün Batı Türkistan'da, büyük kısmına hâkim olan Kazakistan Devletinin yanı sıra Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan, varlıklarını sürdürmektedirler. Doğu Türkistan ise aslında Türklerin ilk çıktıkları bölgedir. Bugün Çin Devleti'nin hâkim olduğu fakat Uygur Özerk Bölgesinin hala var olduğu bölgedir. Geçmişte adlandırılan Doğu Türkistan ise Gobi Çölü, Moğolistan ve Sincan Dağlarının olduğu coğrafyalardır. Moğollar, henüz tarih sahnesine ayrı bir ulus olmak üzere çıkmadıkları zaman da, Türki kavimlerle birlikte, boy konfederasyonlarının tebaası olarak yaşamaktaydılar. Esasen bir Orman Kavimi olan Moğollar, sonraları ayrı bir ulus olarak, bir kısım Türki kavimleri tebaası altına alıp kendi boy konfederasyonlarını kurmuşlardır. Günümüz Moğolistan Bölgesi, aslında Hun Türklerinin tarih sahnesine çıktıkları coğrafyadır. Anayurt teriminin kullanılma sebebi ise Türk, Türkmen, Türki, Yörük veya kendi boy adları ile adlandırılan ve aynı kökenden gelenlerin, başka coğrafyaları yurt tutmaları ile ilgilidir. Gittikleri bölgelerin de kendi varlıklarını yansıtan coğrafi adlarla anılmalarını sağlamışlardır(Bilge ve diğ. 2014, 27).

2.2.2. Türklerin Göç ve Fetih Ettikleri Coğrafyalar

Türkler, zaman zaman anayurtlarını çeşitli sebeplerden dolayı terk etmişlerdir. Kuraklık, siyasi mücadeleler, istila, hastalık, macera, inanç gibi sebepler, bu göçlerin gerçekleşmesi sonucunu doğurmuştur. Bu göçler, dolayısıyla farklı coğrafyalar, kâh savaş ile kâh göç ile yurt tutulmuştur. Mesela Sibir, Sabar adlı Türki bir kavim, günümüzde Sibiryaya olarak adlandırılan coğrafyaya, bir mağlubiyet sonucu göç etmiştir. Bakir ve elverişsiz olan bu soğuk coğrafyayı savaşmadan yurt

tutmuşlardır. Günümüzde hala Sibirler, Rusya Devletine bağlı olarak o bölgede yaşamaktadır. Kırım'ın eski adlarından birisi 'Torik' olarak adlandırılır. Bunun sebebi ise Saka-İskit Türklerinin o bölgeye ve çevresine yerleşmeleridir. Birden fazla bölgeye isim babası olduğu da görülmüştür. Volga Bulgar Bölgesi ve Bulgaristan buna bir örnektir. Türkçede Macaristan olarak adı geçen ülke, Balkanların en verimli toprakları üzerine kurulmuştur. Bu ülkenin başka dillerde adı "Hungary, Hungaria" gibi isimlerle anılmaktadır. Bunun sebebi ise Hun Türklerinin bu topraklara gelip yerleşip, devlet kurmasıdır. Tekrar, günümüz Rusya'sında Tataristan, Yakutistan gibi bölgeler de gene Türki kavimlerin isimlerinden gelmektedir. İran Coğrafyasında adı geçen Sistan adı da, bir grup Saka Türkünün oraya yerleşip zamanla Sakastan adının Sistan adına evrilmesi ile son halini almıştır. Kıpçakların yaşadığı günümüz Ukrayna ve Rusya'nın bir kısmını ima ederek, "Deşt-i Kıpçak(Kıpçak Yurdu-Diyarı)" denmesi de önemli bir örnektir. Bu örnekten yola çıkarak, Kıpçak Türklerinin, askeri köle olarak satıldıkları Mısır'daki Eyyubi Devletine son verip bir Kölemen Devleti kurmaları çok ilginç bir husustur. Halkı Arap kökenli olan fakat idari ve askeri yönetimi Kıpçak Türklerinden oluşan bu Devlet, birçok haritada epeyce uzun bir müddet "Turchia" gibi isimlerle anılmıştır(Ögel, 1991, 121).

Günümüzde Irak olarak adlandırılan fakat coğrafi adı Mezopotamya olan bölgenin orta ve batı kısımları yani Musul ve çevresi de "Turcomania" adı ile yabancı haritalarda bile adlandırılmıştır. Bütün bu örneklerin, bizler adına en önemlisi olan üzerinde yaşadığımız Türkiye'dir. Türklerin, çoğunluğunu "Oğuz-Uz-Oğuz" adlı bir boyun oluşturduğu bir grubun önderliğinde Anadolu'ya gelip yurt tutmaları ve günümüzde bu yurdun "Türkiye" diye adlandırılması, şüphesiz en önemli örnektir. Kuraklık, siyasi mücadeleler, istila, hastalık, macera, inanç gibi unsurların hepsini barındıran bu 'yurt tutma süreci' uzun bir zamana yayılmaktadır. Oğuz Türkleri, askeri zaferler eşliğinde yurt tutsa da, onların ardından gelen ve öteki boylardan olan akrabalarını her zaman Anadolu'ya kabul etmişlerdir. Bazen Çin, bazen Arap, bazen Moğol baskılarından ötürü Anadolu'ya sürekli Orta Asya'dan göçler yaşanmıştır. Fikirlerini ve inançlarını yaymak isteyen birçok Orta Asyalı İslam alimi de aynı şekilde, aileleri ve yandaşları ile göç etmişlerdir. Buna şüphe yoktur ki macera ve toprak ümidi ile Anadolu'ya gelen birçok Türkmen Boy Beyi ve yiğitleri de mevcuttur. Beylikler dönemi ve Osmanlı'nın kurulması da bu eksen içerisinde gerçekleşmiştir. Türklerin Anadolu'ya Oğuzlardan önce geldiğine dair çok

güçlü savlar ve iddialar da mevcuttur. Fakat henüz sav ve teori niteliğinde oldukları için belirtmek, bilimsel açıdan doğru olmaz. Yukarıda bahsi geçen örnekleri çoğaltmak ve sayısız kanıt sunmak mümkündür. Türklerin fetih ve göç ettikleri coğrafyaları, diyarları özetle söylememiz gerekir ise; Çin ve Çin'in kuzeyinden başlayarak Mançurya, bütün Kuzey Asya, Orta Asya, Hindistan coğrafyasının büyük bölümü (Afganistan, Pakistan, Nepal dahil) Kafkaslar, İran, Mısır, Mezopotamya, Arap Çölleri, Habeşistan, Kuzey Afrika'nın tamamı, Anadolu, Balkanlar, günümüz Rus ve Ukrayna stepleri gibi inanması güç bir geniş coğrafyadır. Bu yayılmanın getirdiği kültürel etkileşim ve gelişim, tahmin edebileceğimizden çok daha fazladır. Çünkü bu kültürel sahanın, aslında Dünya Kültür Mirasının neredeyse tamamını kapsadığı söylenebilir(Bilge, 2014, 143) .

Şekil 2. 1.Türklerin Anayurdunu ve Dünyaya Yayılışlarını Gösteren Bir Harita.
Kaynak: www.tarihsinifi.com (Erişim Tarihi: 20.02.2017).

2.3.Türklerde Din İnanç ve Yaşam

İnanç, insanoğlunun kabul edilen var oluşundan bu yana süregelmiştir. En ilkelinden en gelişmişine kadar insan toplulukları bir şeye inanma ihtiyacı duyar. Bazı toplumların inançları ötekilere göre çok zıt olabilir veya birbirine çok benzer öğeler barındıran inanç sistemleri ile şaşırtıcı ortak noktalara da sahip olabilir. Kimi zaman bir ulusun veya insan grubunun inançsal sistemi, başka bir grubu bastırıp onların da inanç sistemi haline gelebilir. Bazen birbiriyle kaynaşarak, karma bir inanç sistemi de oluşabilir. Buna örnekler birçok dönemde ve toplumda görülmüştür. İnanç, birçok toplumun birbirleriyle savaşmasına, birbirlerini hor görmesine bazen de yakınlaşmasına sebep olmuştur veya aynı inanca sahip iki toplumun, ulusun birbirlerine destek olmalarını sağlamıştır. İnanç, toplumsal olarak insanoğlunun sosyolojik gelişimini çoğu kez geliştirmiştir. Türkler inanç olarak farklı dinleri kabullenmişlerdir. Fakat temel ve yaygın olan kendilerine özgü bir inanç sistemine de sahip olmuşlardır. Şamanizm, Tengricilik Türklerin temel ve kendilerine özgü olan inanç sistemidir. Bunu takiben, Türkler de Animizm, Totemizm, Budizm, Mani Dini, Zerdüştlük, Musevilik, Hıristiyanlığın birçok kollarından Ortodoksluk, Nesturi Katolikliği, Roma Katolikliği ve sonrasında ise hala en yaygın olarak İslamiyet Dini Türklerde kabul görmüştür. İslamiyet'in farklı mezheplerine ve kollarına da itibar etmişlerdir. Sünniliği esas almakla beraber farklı kollarını kabul etmişlerdir. Sünni İslam'ın beraberinde, Şii inancını ve Aleviliği de yaygın bir biçimde içselleştirmişler ve kabul etmişlerdir. Fakat bütün bu dinleri kabul etseler de beraberinde eski dinlerinden ve kültürel öğelerinden unsurları devam ettirmişlerdir. Bu şüphesiz, kendi toplumlarından türemeyen fakat başka toplumlardan gelen dinleri kabul eden her toplumda görülmüştür. Bazı kültürler ve toplumlar, kabul ettikleri yeni dinlerin izinde benliklerini yitirmeye varan durumlarla karşılaşmışlardır. Buna örnek olarak Ermeni Coğrafyasına yerleşen, İrani kökenli bir toplum olan "Haylar" yani Ermeniler, önceleri Pers kültürü ile yaşamaktayken, sonraları Hıristiyan dinini kabul ederek, alt grubu oldukları Perslerden başka bir toplum olma yoluna gitmişlerdir. Zamanla Ermeni papazlar özgün bir alfabe geliştirerek, dillerini de ayırmışlardır(Ögel, 2001, 653).

Daha ileri bir örnek vermek gerekir ise Macar Türkleri ve Bulgarlar gösterilebilir. Hun Türklerinin torunlarından olan Macarlar, Avrupa Coğrafyasına geldikten sonra, Roma Katolikliğini benimsemişlerdir. Bu, Macarları, isimlerden dillerine, bütün kültürlerini başkalaştırma yoluna itmiştir. Tabii ki özgün kültürlerini de harmanlayarak tarihsel yolculuklarına devam etmişlerdir. Fakat sonuç olarak başka bir ulus olmuş ve öz benliklerini yitirip, yeni bir kimliğe bürünmüşlerdir. Bulgar Türkleri ise hem Slavlaşarak hem de Ortodoks Hıristiyanlığını kabul ederek, tamamen benliklerini yitirme noktasına gelmişlerdir. Bulgar Türkleri de aynı Macarlarda ve Ermenilerde olduğu gibi öz kültürlerinden öğeler taşısalar da, bunlar farkındalık taşımayan izler olarak kalmıştır. Bulgarlar ve Macarlarda görülen bu durumun sebebi sosyolojik ve yoğun yerel toplumlarla kaynaşmasına ek olarak siyasi ve askeri sebepler de teşkil etmektedir. Orta Asya'daki eski Türklerle ilgili vereceğimiz örnek, inanç sisteminin toplum hayatı üzerinde ne kadar etkili olduğuna dair etkileyici bir içerik taşımaktadır.

Bahaaddin Ögel(2001)'e göre: “Buda dini Doğu Türkistan’a, Afganistan ve Batı Türkistan yoluyla Hindistan’dan gelmiştir” demektedir. Bu nedenle Afganistan ile kuzeyindeki Budist sanatı ve dolayısıyla Şekil ve rölyeflerinin, Hint hayat ve geleneklerinin etkisi altında kaldığını anlatmaktadır. Doğu Türkistan’da, eski şehirlerin çevresinde yaylacıların yaşaması nedeniyle, buradaki Budist bezek ve geleneklerinin Hint etkisinin azaldığını belirtmektedir. Sözlerinin devamında ise “9.yüzyıldan sonra Doğu Türkistan’ın ‘Türkleşmeye’ başlaması ile Şekil ve düşünme geleneğinde de derin değişimler görülmüştür” şeklinde ifade etmektedir.

Bu konuda, Altay’da bulunmuş ve Göktürk Devletinin başlangıcına dair bir taş oyma örneği de verilmektedir. Çok eski çağlardan günümüze ulaşmış, Orta Asya’daki arkeolojik buluntulara dayalı bir başka örnek ise Prof. Dr. Emel Esin tarafından verilmektedir. Esin, Türklerin ana tanrıçası Umay olduğu sanılan taçlı bir kişinin önden görüntüsünde, bağdaş kurmuş olduğunu anlatmaktadır. Hunlara ait gök ve atalar tapımıyla ilgili bir put’un tasvirine de değinmektedir. Bu putun Buda heykelleri gibi altından olmasına dikkat çekerek, göçebe muhitine ait bir oturuş tarzı olan bağdaş kurmanın, Budacı ikonografiye tesir ettiğini kaydetmektedir. Buda’nın,

göçebe Sakya soyundan geldiğini, Türk Bilge Kağan'ın da, Budacılığa eğilimli olduğunu yazmaktadır. Budacılıkla ilgili sanatın, Hiung-nu yani Hun soyundan gelen Tabgaçlar ve aynı soydan sülalelerin, Kuzey Çin'e hâkim olduğu 4. ve 6.yüzyıl arasında ortaya çıktığını, hatta bu sanata 'Hu' sanatı diyenler olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla Budacılıkla ilgili sanatı Çin'e değil, Hun soyundan gelen milletlere bağlayanların varlığından bahsetmektedir(Esin, 2004, 214).

2.3.1. Türklerin Doğası Toplum Düzeni

Prof. Dr. Bahaaddin Ögel, Türklerin, savaş zamanı ne kadar tehlikeliyse, günlük hayatta da o kadar sakin olduğunu anlatmaktadır. Disiplinli olmak, günlük hayatın güçlükleri karşısında onları ayakta tutan önemli özelliklerindedir. Ögel, “Türkler, gerçek, açık ve parlak bir düşünce tarzıyla her şeyi netleştiren bakış açısıyla yaşar” ifadesini kullanmaktadır. Ayak bastığı topraklara uyum sağlarken Türklerin, gökyüzü ve yeryüzünü yaratan bir kuvvete inandığını, Tanrı (Tengri)'nin, bu kutsal gücün adı olduğunu belirtmektedir. Tanrı ve insanların biçimleri, görevleri ve yetkileri belirgindir. Türklerin eski dinleriyle İslamiyet arasında büyük yakınlık olmasından dolayı, milli benliklerini kaybetmedikleri kaydedilir. Atlı Türklerin Tanrıları 'tek' ve gökyüzü gibi 'yüce'dir. Toplum hayatında, herkesin yeri ve görevi, yazılı olmayan örf hukukuna bağlı olarak belirlenmiştir. Düşmana karşı aynı hızda organize olmak için, tek baş, tek düzen ve tek inanış; hayatın idame edilmesi için gerekli ve zorunludur. Tek baş vardır ama başa değil, örf hukukuna boyun eğilmektedir ve bu yazılmamış örf hukukunun adı, 'töre'dir. Bu prensiplere göre herkesin görevi belirlidir. Örneğin; bir yere konulacağı yani yerleşileceği zaman, kimin nereye evini kuracağı bellidir. Hayvanların hangi yönde otlatılacağı ya da düşman geldiği zaman kimin nerede duracağı, nerede toplanılacağı, önceden belirlenmiştir. Çocuklardan ve aileden itibaren herkes bir başa bağlıdır en son en tepede Hakan vardır. Piramidal bir sistem hâkimdir ama zafer, ganimet, zenginlik ve refah Hakandan çobana kadar herkesin ortak olduğu konulardır. Eski Türk toplumunda var olan bu sınıf sistemi, kendi içinde geçerlidir. Beraber yaşarken karşılıklı anlayışın hissedildiği, ince bir düzen vardır. Dışarıya karşı ise durum farklıdır; kabilenin en küçük ferdi bile dışarıya karşı hak ve imtiyaza sahiptir(Ögel, 2001, 91).

2.3.2. Türklerde Ev Kavramı

Bahaaddin Ögel “Aile, yaylak ve kışlakta her zaman birlikte olur ama kadınlar kışlakta, erkekler yaylakta biraz daha uzun kalabilir. Aile reisi erkeğin, uzun sürecek bir sefere veya savaşa gitmesi halinde; oğlanlar yaylakta, kızlar ve kadınlar, daha güvenli olduğu düşüncesiyle kışlakta kalır. Kışlaklar, hücumlara karşı surlarla sağlamlaştırılmıştır. Burada, otağların yanında benzer şekilde inşa edilmiş, sıvalı ağaçtan evler de vardır” demektedir. ‘Ev’ sözü, eski Türkçede ‘eb’ olarak söylenir. Göktürkler evlenme anlamında, ‘eblenme’ sözünü kullanır. Selçuklu dönemi başlarında ‘eb’ sözü değişime uğramış, ‘ev’ olarak söylenmeye başlamıştır. Göktürk yazıtlarında Kültigin’in mezar odası ve tapınağına ‘bark’ denir. Bilge Kağan’ın, ölen kardeşi Kül Tigin adına diktirdiği bu yazıt, M.S. 732 yılına aittir. Selçuklu döneminde bu deyiş, ‘ev’ sözcüğü ile birlikte, ‘ev bark’ şeklinde kullanılmaya başlar, hatta mal ve mülk kavramını da içerir hale gelir. Türkler evlerinin, içinde yer aldıkları ‘büyük evren’ ile kendileri arasında, birleştirici bir rolü olduğuna inanmıştır. Bu inanç, evleri aracılığıyla kendilerini evrenle bütünleştirmeye dayalıdır. Evleri, içinde yer aldıkları kainatın, kozmosun birer parçasıdır. Yarattıkları iç dünyalarının yansıması somutlaşmasıdır. Yan yana bağlanan esnek tahtaların etrafına keçe kaplanarak yapılan yurtlar, yuvarlaktır ve çan biçimindedir. Üst ucunda bir duman deliği bulunur, kapağı vardır. Evin ortasındaki ocağın üzerinde olan bu kapak, aşağıdan açılıp kapatılabilir. Ocağın ateşi söndüğü ya da ateşin muhafaza edilmesi için üzeri kütle örtüldüğü zamanlarda kapatılan bu delik, içeride yaratılan ‘küçük evrenin’, ana eksenini oluşturmaktadır. Kapı, güneşin doğduğu yere saygı düşüncesiyle, doğuya açılacak şekilde ayarlanmıştır. Daha sonraları, Çin etkisiyle bunun değiştiği söylenmekte; 10.yüzyıla doğru, güneşin geçtiği en yüksekteki nokta olan, güney yönüne bakan kapılar kullanılmaya başlandığı belirtilmektedir. Evin içi, düzenli, medeni ve organize. Evin dışı ise düzen bozukluğu, kaos ve düşman güçler alanıdır. Şangarak, eşik ve kapı; evin içini dışarıya karşı korur. Bu nedenle bu noktalara, çeşitli sihirleri olduğuna inanılan ayna, puhu kuşu tüyü gibi nesnelere, yel bağları yerleştirilir, sihirli hayvan şekilleri yapılır. Bu arada aynanın, kötü güçlere karşı koruyucu bir sihre sahip olduğu inancı, çok eski topluluklara dayanmaktadır. Evin ahşap kısımları, bazı evlerde kırmızıdır. Evin iskeletini oluşturan bütün kısımlarına özen gösterilmiştir. Türklerde evlerin kapıları doğuya açılır. Kapı önü ya da ön cephe’den kasıt, doğu yönüdür. Güneşin doğuşu, hayırlıdır, evin içine kadar

girmesi iyidir. Keçeden yapılma ve çiy astarlı kapılar da vardır, ağaçtan yapılanı da. Bazen ikisi birden kullanılır(Ögel, 2001, 136).

Günümüze kadar gelen tarifte: “Kapısı kürke benzer bir şeyle kaplı, bu kaplamanın kenarları da puhu kuşu tüyleri ile süslenmiş kabuklarla kaplı idi. İç taraftaki perde ise ipek işlemeliydi” denmektedir. Puhu Kuşu tüyleri, hem dekorasyonda hem de özellikle kadın giysilerinde, koruyucu özelliği olmasından dolayı sıklıkla kullanılır. Ev içindeki düzende, bütün olarak ve aynı zamanda bu bütünü oluşturan parçalar, simetri içinde yerleştirilir. Her nesne arasında çağrışım yapan bağlar kurulur. Uyuşma ve birbirini tamamlaması önemlidir. Madde, şekil, renk ve sembol uyumu, benzerliklerle bağdaştırılır. Nesnelere; simetrik olarak onların çizgilerini ve ebatlarını tekrar eden ikizleri olduğuna inanılır. Ayrıntılarında simetrisi yokmuş gibi görünen desenlere bütün halinde bakıldığında orada mutlaka simetri olduğu fark edilir. Aslında bu, doğayı gözlemlemekten doğan bir uygulamadır. Her saat, her gün hatta her an, günlük ve mevsimlik değişimleri, canlılar-bitkiler dünyasını ve tabii ki kendisinin vücut yapısını izlemekten doğan simetrisinin uyumunu keşfetmekten doğan bir uygulamadır. Bu eşyaların belirli bir aksa göre yerleştirilmesi söz konusudur. Yani grubu oluşturan her nesnenin yapısındaki merkezi hissetmek önemlidir. Dolap, halı, çanta gibi nesnelere, bir aksa bağlanarak sağa-sola ya da yukarı-aşağı kaydırılmaktadır. Çiftli yaratılış prensibi, Bozkırdaki evren için temel teşkil eden bir bakış açısıdır. Örneğin bir Kazak halısında, tek renkli bir merkez, bu merkezin etrafında iki şekilli desenden oluşan bir çerçeve yer alır. Bazen bu merkez kırmızı-siyah renkli olur ve çevresi yuvarlak bitkisel desenlerle belirginleştirilir. Bazen merkezin üst kısmına puhu kuşu tüyü gibi koruyucu nesnelere takılır ya da merkezin etrafındaki çerçevede, yine koruyucu özelliği olan üçgen, dörtgen, uçan kuş gibi şekiller yaratılır(Esin, 2004, 231).

2.3.3. Türklerde Aile Kavramı

Türklerde, toplumun en küçük birimi ailedir ve her şey orada başlar. Evlenme töreni ile oluşan aile, Türklerde Hayatın temelidir. Yüzyıllarca devam eden, soyun-neslin devamı ve kadın ile erkeğin meşru beraberliğidir. Soya verilen önem, ailelerin dokuz ya da en az yedi nesil geriye kadar gitmesinden bellidir. Ailede çocuklar büyür, evlenir, her biri aile oluşturur ve evlerini büyük bir avlunun etrafında kurabilir. Bu gelenek, Anadolu’da hala bir tür büyük aile birliği olarak devam eden

'avlu-avul' ortaya çıkarmıştır. Aslında köy, ailelerin bir arada yaşadığı birimdir. Kazak, Kırgız ve Kuzey Türklerinde, köy; 'avul veya ayıl' olarak isimlendirilmiş, 'aymak' deyişi köy anlayışını ifade etmiştir. Köy yani avlu, aynı soydan gelenlerin, büyük, dal-budaklı bir ailenin zamanla genişlemesiyle oluşan bir kademe ya da safha olarak nitelendirilmiştir. Geç devirlerde, 'köy veya avul' dendiği zaman 30 ile 50 aile kastedilmiş, bütün ailelerin başında bulunan kişi, 'Elli-başı' ya da 'Ellü-başı' olmuştur. Bu durum, 'boy'a geçmiştir. Selçuklu dönemi ve ardından Osmanlı döneminde, yaklaşık 16.yüzyıla kadar bu söylem devam etmiş, daha sonraları, 'Ellü-başı' yerini, 'köy kahyası'na, daha sonra da 'kethuda'ya bırakmıştır. Boy ve aile içinde hâkim olan 'Babaerkil' düzenin, belli hiyerarşik kuralları vardır. Baba, güçlü temsilcidir, kişilerin yaşamına büyük etkisi bulunmaktadır. Ataların ölüsü ve onların gömüldüğü yerler çok kutsaldır. Babaerkil düzenin gereklerinden biri, itirazsız boyun eğmeyi öğrenmek, küçüklerin büyüklere saygı göstermesi ve onları dinlemeleridir. Büyükler ise yaşlarına ve şahsi özelliklerine dayanan otoriteye sahiptir. Yaşlılara sorgusuz ve gerçek bir saygı vardır; ailenin gururudur, önemli olmasını sağlar; elde edilen her başarının, onun himayesi sayesinde olduğuna inanılmaktadır her zaman. Ögel, "Evde oturma protokolü ve disiplin Türklerde, çok eski çağlardan beri kurulmuştu. Bunlar, din ve inanışlara bağlanarak, bir töre ve örf hukuku haline getirilmişti. Batıl ve fanatik inanç olarak tanımlanamaz. Çünkü onların da pratik yararları vardı" demektedir. Toplum hayatında önemli yeri olan görenekler ve törelerin, nesilden nesile aktarılması için gayret gösterilmektedir. Dedelerinden miras kalan çok eski rivayetler, babadan oğla geçiş yöntemiyle korunur. Böylece geçmişte yaşamış insanların, ait olduğu boyda yaşayan kişilere etkisi, çok sonraları bile devam ettirilir. Gelenek, görenek, töre ve adetlerin, tarihi rivayetlerin aktarılması ve öğretilmesi açısından 'yaşlılar' yine revaçtadır; onlar akıllıdır, en iyiyi bilirler(Ögel, 1991, 102).

2.3.4. Gök Tanrı Kök Tengri

Gökyüzü kültü Kök-Tengri, Orhun yazıtlarında belirtildiği gibi "Önceleri üstte mavi gök, altta yağız yer vardı onların arasında insanoğlu türedi" şeklindedir. Gökyüzüne ait güneş ve ay mükemmeli, en iyiyi ve gelişmiş simgeler ve saygı duyulur onlara. Daire ve daireye yakın şekiller, dairesel hareketler buradan kaynaklanmaktadır. Yeni bir işe ya aybaşında ya da dolunay zamanında başlanır.

Güneşe “Ay’ın anasıdır” denir çünkü onun Güneş’ten ışık aldığına inanılmaktadır. Orta Asya’da, bozkırda hayat sürekli bir döngü olarak algılanmakta ve buna göre yaşanmaktadır. Bu döngü, iki zıt başlangıcın erkek ve kadın etkileşiminin sonucudur. Her şey çift yaratılmıştır. Gökyüzü ‘baba’, toprak ise ‘ana’dır. Doğa, canlı bir varlıktır bozkır hayatında. İnsanlar; dağa-taşa, suya-ırmağa-göle, ağaca-bitkilere, dağ kovuğuna saygı duyar. Ancak bu saygı, onların ruhlarına değildir, hayali, hiç değildir. İnsanlar, doğada yer alan her şeyin kendisine, var olduğu için saygı duyar. Çünkü doğa, canlı bir varlıktır. Bozkırın insanları, kendilerini ‘güçlüler’ olarak adlandırır; hiç de haksız değildir. Acımasız koşullarda, çetin yasalara uyumlu yaşayan sağ kalabilir çünkü. Ortalama 1200 ile 1400 metre arası yükseklikteki yaylada; büyük çöküntü ve yükseklikler hâkimdir. Altay’ın yüksekliği 4600 metreden fazla, Ötüken’in bulunduğu Hangay Dağları 4000 metre, Tannu Ola Sıradağlarınınki ise yaklaşık 3000 metredir. Yüksek yerler dışında yılda 200 milimetreyi geçmeyen yani çok az yağış alan yerlerdir buralar. Kışın soğuğun şiddeti, sıfırın altında 50 dereceye kadar ulaşmaktadır. Akarsular, göller donar, her şey ince bir kar tabakası altında kaybolur. Yazları ise hava birden aşırı sıcak olabilir. Bazen güneşin toprağı yeterince ısıtmadığı günler olur, bazen de sürekli fırtına vardır. Sık ladin, çam, köknar ormanlarıyla kaplı yükseltilerin eteklerinde çayırlar bulunur. Çukur yerlerde ise ağaçlıklı otlaklar yer almaktadır ve zayıf çalılıkların ardından bölge, yavaş yavaş çöl görünümüne bürünmektedir. Bu koşullara uyum ve mücadele, Türklerin doğasında var olan basiret, zeka ve anlayış; inandığını müdafaada son derece fedakar ve sabırlı olma özellikleri sayesinde gerçekleşmiştir. O, soğuk mevsimi, eskisi gibi hücumlara karşı tahkim edilmiş, otağların yanında sıvalı ağaçtan evlerin de olduğu surlu kışlaklarda geçirmiş, baharda sürüleri yayla ve otlaklara götürüp çadır yani göçürülebilir ev içinde yaşamıştır. Orta Asya bozkırlarında bölgeler çok geniş, yollar çok uzundur. Mesela, yaklaşık 800 kilometrelik bir yol, onların ancak av gezintisine uygun bir mesafedir. Yüzlerce kilometrelik geniş bölgeler içinde, atları ve sürüleri için otlak ve su kovalayan, avlanan Atlı Türklerin etrafını saran tek büyük şey, gökyüzünün sonsuzluğu ve maviliğidir. Kalbini ve gözlerini dolduran ise göğün mavilikleri içinde kaybolan büyük dağ zirveleridir. Gönlünde ve kalbinde, bundan daha büyük bir şey yoktur. Bütün güçler ve güzellikler, gökte toplanır. Göğün parçası yoktur; tek’tir. Onun Tanrısı da o’dur. Bunun için atlı Türklerin Tanrısı yani Tengrisi tek fakat gökyüzü gibi yücedir. Bahaaddin Ögel bu noktada şunun altını çizmektedir: Her ne kadar

Tengri, hem gökyüzü hem de Tanrı anlamına gelse de, Türklerin bu ikisini birbirinden ayrı tutan bir görüşü vardır(Ögel, 2014, 468).

Türklerin düşünce düzeni açık, parlak, günlük hayatın gerçekleri ve güçlükleriyle, gerçekçi bir ifadeye bürünmüştür. Tanrı ve insanların biçimleri, görevleri ve yetkileri belirgindir. Göğü de yeri de yaratan bir kuvvet vardır işte Tanrı, bu kutsal güç olmalıdır. Bu inanç sistemi İslamiyetin kabulü ile yerini Allah sevgisiyle doldurmuştur. Anadolu Selçuklularının, ilk devirlerinde yaşamış tarihçilerden Süryani Mikail'in; Türklerin eski dinleriyle İslamiyet arasında büyük yakınlık olduğuna dair düşüncesini paylaşan Ögel; bu konuda şu yorumu yapmaktadır "Türklerin toptan İslamiyeti kabul etmiş olmaları ve buna rağmen milli benliklerini kaybetmemiş olmalarının sebebini, burada aramak lazımdır."

2.4. Eski Türk İnançlarından Örnekler

2.4.1. Hayat Ağacı Hayat Suyu Hüma Kuşu Zümrüd-ü Anka Kartal

Hayat Ağacı, yeryüzünün en yaygın inançlarından biridir. Buna 'Hayat Suyu' ve 'Hüma Kuşu' nu da katmak gerekir. Hüma Kuşunun yeri, aklın alamayacağı ve gözün göremeyeceği 'yüksekler'dir.

Çok eskiden beri, Orta Asya'nın mitolojik öykülerine de konu olan 'Hayat Ağacı' hakkında en güzel efsanelerin, Türkler tarafından söylendiğine inanılmaktadır.

Ögel(2014) tanımlamasına göre Tuba ağacından, hayat ve insanlar için her türlü iyi talihin geldiğine inanıldığı kaydetmektedir ve:"Çok büyük olan bu ağacın, milyonlarca- daha doğrusu yeryüzünde yaşayan insanların sayısı kadar yaprağı vardır. Bir insan ölünce, bu ağaçtan bir yaprak düşer ve bu ağaç da, diğer hayat ağaçları gibi bir su kaynağında bulunur. Sümerlerin Gılgamış Destanında da Cennet, kutsal sedir ağaçları ile kaplı bir dağ üzerinde bulunur ve bu dağın yanından bir nehir geçer" ifadesini kullanmaktadır.

Orta Asya Türklerinin Hayat Ağacı ile ilgili inanışları çok zengindir. Uygurların menşe efsanelerinin yanı sıra Yakut Türklerinde sadece ilk insan değil, yaşayan diğer varlıklar da bu ağaçtan beslenmektedir. Yakut Türklerinin, yaşadığı yer açısından dış etkilerden korunduğunu, bu nedenle onların, eski Türk kültürünün önemli bir kaynağı haline geldiğini belirtmektedir ve Yakut Türklerinin milli efsanesi 'Er-Sogotoh' efsanesinin, Hayat Ağacı ile ilgili bilgilerin tümünü kapsadığını ve Türk mitolojisinin önemli bir parçası olduğunu kaydetmektedir. Bu destan birkaç seyyah ve araştırmacı tarafından derlenmiş birkaç metin halindedir. Genel olarak denebilir ki; Yakutlara göre dünya 8 köşelidir. Dünyanın ortasından, kutup yıldızına kadar uzanan büyük bir ağaç vardır ve bu ağaca Türkler "Demir kazık" der. Hayat ağacı motifi, Türklerin astronomik düşünceleri ile bağdaştırılmış durumdadır. Bu destana göre, göklerin en üst katı 'Dokuz felek Çıgırısı' dır ki bunlar durmadan döner. Onun altında 7 kat gök vardır, Cennet, bu 7 katın en üstünde ve ortasındadır. Burada ne ay ne de güneş batar. Dünyanın sarı göbeğinden çıkan ağaç, buralara kadar uzanır. Yer gibi göğün de göbeği vardır ve orası da cennettir. Hayat ağacı, gökyüzünün doğu kısmına yerleştirilir. Güneyde ise Türklerin kutsal 'kayın ağacı' vardır. Bazı Altay efsanelerinde ise göğün 12.katına kadar yükselen Dünya Dağının üzerinde bir 'kayın ağacı' bulunmaktadır ve 'hayat suyu' da bu ağacın altındadır. Her hayat ağacı mutlaka suyun yanındadır. Türklerin su kenarlarına yerleşmeleri sadece yaşamsal değil, aynı zamanda inançsaldır da denebilir(Ögel, 2014, 503).

Hayat suyu Hüma Kuşu ve Zümrüd-ü Anka ve Kartal : "Hayat suyu, bazen gençlik verir bazen sonsuz güç kazandırır bazen de hastaları iyileştirir, ölüleri diriltir. Altay ve Anadolu masalları, ölüp de kutsal ve sihirli bir güçle yeniden dirilenlerle doludur" diyen Bahaaddin Ögel eserinde, bu konuda özetle şunları yazmaktadır:

Türklerde ilk insanı yaratan Hayat ağacı değil, Tanrı'dır. Hüma kuşu, Allahın mekansız olduğunu göstermek için kullanılır. Hüma için erişilemeyecek yer yoktur. Türkler, Hüma kuşuna "humay ya da kumay kuşu" der. Bu efsanevi kuşun yanı sıra bir başka kutsal kuş da, Zümrüd-ü Anka'dır. Araplar ona "Anka" ve "Rukh", İranlılar "Simurg", Türkler ise "Zümrüd-ü Anka" der. Bu kuş, Kaf veya Elbruz dağında oturmakta ve onun tüyünü ele geçiren kişi en büyük sırra ve ölümsüzlüğe

erişmektedir. Bahaaddin Ögel'e göre Türk mitolojisi, Ortaçağ değil daha eski İran mitolojisinden etkilenir. O dönemde, her şeyin üzerinde duran bir ağaç ve bu ağacın üzerinde bir kuş bulunur. İslamiyet'te ve Ön Asya masallarında, Zümrüd-ü Anka ile Hüma kuşu birbirine karıştırılmaktadır. Hüma, cennette oturur, zaman zaman uçarak yedi kat göğün üzerindeki felekler ve burçlar arasında dolaşır durumdadır. Bir de kartal vardır ki yerden göğe kadar uzanan ağacın üzerinde ve göğün 5. katında tünemektedir ve çift başlıdır. Kendisi, gökleri koruyan Tanrının büyük ve güçlü bekçisidir(Ögel, 2014, 507).

2.4.2. Yerin Altı

Efsanelerde, yalnızca gökyüzünde değil yer altında da ikinci bir dokuz dallı kutsal ve ulu ağaçtan söz edilmektedir, Türk mitolojisinin özelliği olduğu belirtilmektedir. Kutup yıldızı, sabit duruşu nedeniyle Türkler tarafından göğün merkezi olarak kabul edilmekte ve bu noktadan demir bir kazıkla yerin göğe bağlandığına inanılmaktadır. Efsanelerin bize sunduğu satırlara göre sonsuz gök gibi bir de yeraltı alemi vardır. Orada da bir merkez ve oraya uzanan bir ağaç bulunur; dokuz dalı ya da budağı vardır. Dokuz rakamı, bütün Orta Asya din ve inanışlarının temel sayıdır. Yakut Türklerine ait efsanelerde o dönemin algılama biçimi açıklıkla görülmektedir.

Ögel'in(2014: 622)ifade ettiği gibi:

“Dipsiz, geniş, sonsuzdur, kara yerin en altı; Hareketsizce duran, simsiyah bir karaltı. Dokuz felek çığırsı, göklerin üst katıdır; Göklerin en üstünde, dönüp duran çatıdır. Gök katları dizilir, feleklerin altında; Pek çok alemler vardır, göğün yedi katında. Bir göbek yeri vardır göklerin ortasında, Tanrı Cennet kurmuştur katların arasında yeryüzü, Orta-Dünya, göklerin altındaydı bir de göbeği vardı yerin ortasındaydı. Dünyada göğe çıkan demir bir ağaç vardı o kadar büyüktü ki, yerle göğü bağlardı. Göklerin göbeğinde gam, keder eksikti. Burada ne güneş batar ne de ay eksiktir.”

Bu dağın üzerinde büyük bir ağaç varmış ağacın usaresi, hem parlak hem kokarmış. Bu ağacın kabuğu, nemi, hiç kurumazmış, suyu gümüş gibiymiş, yaprağı da solmazmış, süslü süslü bardaklar, dallarından sarkarmış, Bunu görenler sanki bir tomurcuk sanırmış. Bu ağacın zirvesi, yedi göğü delermiş, gökler üstüne çıkıp da Tanrıya gidermiş. Ürüng-Ayığ-Toyon ki, yaratan, insanlara can veren, yaşatan Tanrı idi. Bu Tanrı, sahibiydi göklerin üst katının. Ağaca at bağlardı, kazığıydı atının. Bu ağacın kökleri, yer dibine gidermiş Tanrının, meskenine dikilmiş bir direkmiş.”

2.4.3. Türklerde Süzüklük Hali

Süzüklük sözü aslında Türklerde “bulganık” yani “bulanık” sözünün karşıtıdır. Eskiden beri kullanılan bu sözcük, anlam itibariyle her ne kadar ‘mesela, bulanık suyun süzülmesiyle elde edilen süzük, su olsa da daha geniş anlamlar taşımaktadır. 11.yüzyılda Yusuf Has Hacib’in yazdığı Kutadgu Bilig’de şöyle bir söz vardır: “Neçe bulganık işke tegse, süzer” yani “Aklın değdiği iş ne kadar bulanık olursa olsun, akıl onu süzer ve aydınlık hale getirir” denir hükümdara söylenmektedir. Bir de ‘bulanık, karışık insan’ ve ‘uyanmış, bulanıklıktan süzölmüş insan’ hali vardır. “Bulganukdın süzölmüş kişi” , ermiş, her şeyi bilen ve sözünün dinlenmesi gereken kişidir. Hatta çok eskiden, kavimlerin bulanık fikirlerden kurtulmasına dair cümleler kurulmuştur. Eski Uygur yazılarından birinde; “Yeti tümen yeti ming bodunlar ertingü süzütiler” yani “Yetmiş yedi bin kavim de bulanıklıktan kurtulup fevkalade temizlendiler” yazılıdır(Pakalın, 2004, 72).

2.4.4. Türkler Ateşe Tapmaz Saygı Duyar

Ateş-Ana vardır Türklerde. Ot-Ene, Ot-Ana denir. Ağaç ise ateşin hammaddesidir. Kayın ağacı, mitolojide ‘gök ağacı’ dır, Karaağaç, Akkavak ve kuru otlar, ateşin ana maddesi olarak sayılır. Türk mitolojisinde, ateşin Tanrı tarafından gönderildiğine ve ‘Türk’ adlı Ata tarafından keşfedildiğine inanılır.

Bahaaddin Ögel'in(2014:172) 'Türk Mitolojisi' adlı eserinde, ateşin keşfi ile ilgili bölümde bu efsane için:

“ Göktürklerin ataları Hunların kuzeyinde bulunan Sou ülkesinden çıkmışlardır. Bu atalar, 7 kardeşiler. En küçük kardeşleri, 'kurttan' doğmuştu. Bu küçük kardeş, tabiatüstü bir güce ve özelliklere sahipti. Rüzgarın esmesi ve yağmurun yağması için emirler verebiliyordu. Onun dört oğlu vardı. En büyüğünün oymağı, bir yenilgiden sonra, dağların üzerinde yaşıyordu ve soğuktan dolayı çok sıkıntı çekiyordu. Bu dört çocuğun en büyüğü, orada ateşi bulmuş ve oymağını ısıtabilmişti. Böylece oymak halkı da yaşamının bir yolunu bulmuştu. Bunun üzerine diğer üç kardeş toplanarak, onu Başkan seçmişler ve ona Türk unvanı vermişlerdi.”

Beltir Türklerine ait bir gelenek, Uluğ-ot yani Ulu Ateşin, tapınılan bir Tanrı olmadığını aile kavramı ve törenler dışında önemli haberler ile kurbanı göğe iletmeye yarayan 'bir araç' olduğunu fark etmemizi sağlar. Bahaaddin Ögel'in tanımlamasıyla; 'dış tesirlerin az girdiği, çok kuzeylerdeki Beltir Türkleri, kurbanı 'Ulu ateş'e tam olarak koyar, Ulu Ateş'i, kutsal doğu kısmında yakar törende yapılan ikramı ise batıda yaktığı 'kiçik ot' ta yani küçük ateşte pişirir. Kurban, ateş yoluyla Tanrıya iletilmektedir.

Eskiden, ateşe selam verme adeti vardır. Altay Türklerinde ateşe ve ocağa duyulan saygı, Yakut Türklerinde gelenek halinde kendisini gösterir. Örneğin sözlerinin doğru olduğunu ispat etmek için kişi, ateşe eğilip konuşur, eğer konuşurken ocak çıtırdar ise söylenen sözler doğrudur. Bahaaddin Ögel; “Yalnızca 'ateşe saygı' veya 'törenlerde ateş yakma' geleneğine bakarak büyük sonuçlara varma, yanlış bir yol olur. Ateşi tapmak için yakmak başka şeydir; temaşa göstermek için yakmak ise başka şeydir. Bu durumda ikincinin, bir ateş kültü olarak kabul edilmesi, çok güçtür” demektedir.

Ögel, Türklerin ateşi, Tanrı ile ilişki kurmak için yaktığını, sosyal bir hareket olduğunu, Tunguzlar gibi geri kavimlerin ise kurbanı, ateşin içindeki ruha verdiğini kaydetmektedir. Bunun, çok ince bir nokta olduğunu halbuki Arap kaynakların, İslamiyet'ten önceki Türk kavimlerinin hepsini 'ateşperest' olarak nitelediğini anlatmaktadır. Bu konuda bir yorumu daha vardır; “Bu örnekler bize, Türk dininin nereden nereye gelmiş olduğunu; kendi inanışlarına zaten aykırı olmayan

İslamiyet'e, nasıl uyduklarını gösterir. Türkler zaten zamanla ruhlardan ayrılmış Yüce Tanrıya ulaşmışlardı” demektedir. Altayların kuzeyindeki ıssız, soğuk bölgelerde, dağlar ve vadiler arasında kaybolmuş Türklere ait birçok belge bulunduğunu; eski Türk ‘devlet kültürü’ ile bugünkü inanışlarımızın kökleri ve prototiplerinin buralarda yaşadığını belirtmektedir ve şöyle bir yorum yapmaktadır: “Ancak, kabile kültürü ile büyük devlet kültürü arasındaki gelişme basamaklarını da göz önünde tutmamız gerekir. Ayrıca kabile kültüründe özden gelen, ancak bozulan inanışları da birbirinden ayırmalıyız”. Türklerde yer ve su ‘Vatan’dır ateş ya da ocak ise ‘Aile’dir işte saygı da buradan gelmektedir(Ögel, 2014, 248).

2.4.5. Türklerde Ocak Kavramı

Mukaddes ateş, Türklerde evin içindedir ve hiç sönmez, aile ocağıdır. “Ateşin sönmesi, uğursuzluk getirir” denir. Bahaaddin Ögel, bu sözü, geleneklerin pratik yararlarına göre oluşturduğu yorumunu yaparak değerlendirmektedir. Anadolu’da devam eden bu uygulamada, ateşin üzeri gece külle örtülür ve sabah olduğunda kolaylıkla ateş canlandırılır. Yakut Türkleri buna “Ateş gece uyuyor” der. Ayrıca komşular yeni gelinin evine odun veya yakacak getirdiğinde, onları ocağa yerleştirirken “Ocağın hiçbir zaman sönmesin” diye dua eder. Ögel “Bu bizde, bazı yönleriyle şimdi de yaşayan bir dilektir” şeklinde yorum yapmaktadır. Yakut Türklerinden ki onlar Türk kültürünü iyi saklamış bir kesim olarak kabul edilir; Yakutlardan bir dua aktaracak olursak: Öncelikle yeni kurulacak evin yeri saptanır yani ‘ev için kutlu bir alan aranır, bulunca ocak yapılır ve kurban kesilir, kurbanın kanı ocağa sürülür ve ateşe serpilir. Ardından, evin kutlu olması, ocağın mukaddes ateşinin daima yanması, nesillerin çoğalması, hayvanların verimli olması için dua edilir ve hep birden “uruy” diye bağırarak, kaşık havaya fırlatılır. Ateşe bakıp dua edilir. Daha sonra, düğün gibi bir tören yapılır. Bitiminde, yaşlılardan biri dua eder ve şöyle der: “Ateşi alevli yak yaktığın ateşin, kıvılcımları sönmesin kışın oturduğun ev bereketli olsun yazın oturduğun ev kutlu olsun” Bütün Türk kavimlerinde, koca evine gelen yeni gelinlerin, saygı anlamına gelen çeşitli uygulamaları vardır. Manas destanında Ak-Saykal Hatun, nikahı kıyıldıktan sonra eve girer, ateşin yanına giderek eğilir selam verir.

Yakut Türklerinde, nişanlı bir kız henüz nikah olmadığı için, gelin gideceği eve yabancı sayılır ve o evin ocağına yaklaşamaz, o zamanların deyişle “piposunu

bile” yakamaz. Nişanlı evine geldiğinde yere kadar eğilir, ocağa saygı gösterir ve “ocağın asla sönmesin” diye dua eder. Yabancılar, evin ocağının ‘ışık çizgisi’ ile belirlenen sınırın ötesine geçip, ateşe yakın duramaz. Altay Türklerinde yabancılar, ateşle ilgili törenlere katılamaz, evlenerek başka aileye geçmiş olan kızlar da artık bu hakkını kaybetmiş sayılır. Altayların kuzeyinde yaşayan Teleüt Türklerinde ise evin sahibi ile aynı soydan gelmeyen bir kişi, o eve ait, ateşin yandığı ocağın ne karşısında ne de yanında oturabilir. Anadolu’da ateşe selam vermek ya da dua etmek gibi tören uygulamaları pek kalmamıştır ya da yumuşamış haliyle devam etmektedir. Mesela bazı yerlerde, gelinler koca ocağına hamur yapıştırır, saygısını gösterir. Ama şu nettir ki; ocağa tükürmek, ocağı çiğnemek veya onun üzerine basmak, Anadolu’da hiç hoş karşılanmaz. Eski Türk geleneklerinde, ateşi sert şeylerle karıştırma gibi hareketler de hoş karşılanmaz. Mitolojik anlama sahip bu görüşün, nesnel bir açıklaması da vardır; Anadolu’da her zaman duymak mümkündür, derler ki: “Yavaş ateş dayanıklı olur” ya da “İyi yemek, yavaş ateşte pişer”. Sertçe karıştırılan ateşin ömrünün uzun olmadığını tahmin etmek zor değildir(Ögel, 1991, 212).

2.4.6. Ocağın ‘İssi’si

Ocağın sahibi kavramı çok önemlidir Türklerde. Dede Korkut’a göre bu anlayış; ‘ocağın issisi’ dir. Bahaaddin Ögel bu konuda: “Elbette Dede Korkut Oğuzları, büyük devletler kurmuş ve çok gelişmişti. Ancak onlarda da eski Türklerin ‘izi, ezi, iye, idhi’ gibi sözleri yaşamıştı. Türklerin İslamiyete girişlerinden sonra bile “issi” sözü, sahip ve bazen de Tanrı anlayışıyla söylenmiştir” demektedir. Eski Anadolu’da da ‘is, issi’ sözlerinin, daha aydın ve gerçekçi bir anlam kazandığını, kaynaklarda yer alan örneklerle belirtmektedir. “Ev issi; Devlet issi; Ozanların hidayet issi Allah Ol nurun issi Sultan-ı şefaati; Padişah ölüp il issiz kaldı” gibi söylemler, bu kelimenin o zamanlarda da yaşadığını kanıtlamaktadır. Göktürklerden ‘idi’ olarak yola çıkan ‘issi’ kelimesi, ‘issiz’ şeklinde bugün hala yaşamaktadır. Göktürk yazıtlarında, “Türklerin yeri-suyu yani vatanı, idisiz yani sahihsiz kalmasın” şeklinde sözler yer alır. Sadece evin ve ocağın değil; yer ve suların, dağların ve vatanın da sahibi ve koruyucusu, ‘issi’si Türk Kağanıdır, Türk devletidir(Ögel, 1991,223).

2.4.7. Evren Algılaması

Hunlar, göğü şahit tutarak ant içmiş; Türkler ise ay ve güneşi şahit tutmuştur genelde. Mesela Avar kağanı, sadakatte kusur ederse, ‘gök oklarının’ ki bunun güneş ışığı olduğu yorumu yapılmaktadır; gök oklarının kendisini yakmasını ister... Kutadgu Bilig’de güneş kalkana, ışıkları kargıya benzetilmektedir. Güneş ile birlikte anılan simge, kargı yani mızrak ve ok’tur. Ay ise ‘yay’ ile bağlantılandırılır. Kün ve ay yani güneş ve ay ile ok ve yay, benzer işaretlerdir. Emel Esin; Orhun yazıtlarında, bir hilal ve üç daireden oluşan işaretin, ‘ant’ olarak okunduğunu; bunun, ant merasiminde güneş ve ayın şahit tutulması ile bağı olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca bu işaretin aynı zamanda parlaklık simgesi de olabileceğini söylemektedir. 1022’de Arslan Han’ın çıkarttığı sikkede kün-ay yani güneş ve ay motifi vardır ve metinlerde bunun, parlaklık simgesi olduğu kayıtlıdır. Bir de ‘gök çarkı’ yani ‘kök çığrısı ya da yezginç’, ya da ‘felek’ vardır; genelde dairesel form olarak algılanmış ve sürekli hareketin, zamanın kaynağı kabul edilmiştir. Kutadgu Bilig adlı eserinde Yusuf Has Hacib’in sözleri; “Bak, feleği yarattı durmadan döner; onunla birlikte hayat da durmadan devreder” şeklindedir. Çarkı feleğin deveran süresi, günlüktür. Bu hareket sayesinde; sıcaklık-soğukluk, kuruluk-yaşlık durumları oluşur. Türklerin, gök kürenin sadece Kutup Yıldızı etrafında döndüğüne inanmadığını, onların, yıldızları taşıyan bir tekerleğin de döndüğünü var saydığını Baykal Denizi’ndeki bir adada, üzerinde Göktürk harfleriyle yazılmış ve art arda sıralanan yıldız isimlerinin yer aldığı bir çark bulunduğunu belirtmekte; ‘Semavi çark’ olarak nitelediği bu ‘kadirik ya da eğirçek’ yani çıkırığın, 8.ve 9.yüzyıllara ait olduğunu kaydetmektedir. Bu semavi çarkı, 11.yüzyılda Yusuf Has Hacib’in ‘teziginç yani dönen’ olarak isimlendirdiğini, Kaşgarlı Mahmud’un ise ‘kök çığrısı yani gök çarkı’ ve ‘felek’ şeklinde açıkladığını anlatmaktadır. Buna göre yıldız kümeleri ve gök cisimleri, gök çarkı üzerinde sıralanır ve çark, dünya etrafında dönerek, gece ve gündüzü meydana getirir. anlatmaktadır ve bu konunun, istendiği kadar derinleşebilecek ayrıntılara sahip olduğunu anlamak için Emel Esin’in sözlerine bakmak yeterlidir: “Türk astronomisinin, Budizm yoluyla Hint kavramlarından etkilenmiş olduğu, unutulmamalıdır” yorumunu yapmaktadır. Kısmen proto-Türk sayıldığını belirttiği Chou dönemine ait evren algılamasını anlatmaktadır. Başlangıçta evrenin, silindir şeklinde ve kubbeli İç Asya göçebe çadırı gibi kabul edildiğini, Chou dönemi sonlarına doğru; göğün, kubbe şeklinde, yeryüzünün ise bir su altı uçurumu yani

ufkun altındaki alan üzerinde yüzen, kare biçiminde, düz ve geniş bir saha olarak düşünölmeye başladığını kaydetmektedir. ‘Gök Sarayı’, dokuz kattan oluşurken; dört ana yönde uzanan dağların, Sarayı destekleyen sütun olarak kabul edildiğini ve Gök Sarayının girişinin ‘Batı Dağında’ olduğunu yazan Esin, bu sırada Göktürk Kağanlığının ‘kuzeyli sakinlerinin’, evreni silindir biçimli ve kubbeli bir çadır olarak algılamaya devam ettiğini anlatmaktadır. Uygurların, Çin, Hint geleneklerinin yanı sıra eski Türk kavramlarını da içeren bir evren yorumuna, kozmoloji anlayışına sahip olduğunu aktarmaktadır ve sözlerinin devamı şöyledir:

Esin’nin(2006: 376) ifade ettiğı gibi:

“Hint gelenekleri, Türk kültürüne, Budizm yoluyla girmişti. Uygur kozmografyası yani gök bilim anlayışı; yeryüzünü dört tarafı okyanuslarla çevrilmiş, düz bir kara parçası olarak tanımlamıştı. Yeryüzünün ortasında, bir denizden çıkan Sumeru Dağı yükseliyordu. Uygur tapınaklarının bazıları, gökyüzünü temsil eden kubbeye, astral figürlerin resmedildiğı, astral tapınaklardı. Bazı Uygur astral tapınakları, Türk kainat düşüncesine sadıktı ve silindir biçimli ve kubbeli çadır şeklindeydi.”

Kuşkusuz kümbet veya kubbe gibi mimari tarzların bu eski inançtan etkilendiğini söylemek oldukça doğru bir kanı olur. Ayrıca Türklerin, Doğı Roma 17. yüzyılda Alman tarihçilerin Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu adını meşrulaştırmaya çalıştığı “Bizans” terimiyle anarsak, Bizanslılardan kümbet ve kubbe mimarisini esinlenmediğı görölmektedir. Yar. Doç. Dr. Şöhret Aktepe’nin çalışmalarında belirttiğı gibi İslamiyet öncesi hayvan ağırlıklı motifler, İslamiyet’le birlikte hayvan figürlerine benzer şekilde bitkisel motiflere yerini bırakmıştır, mimari içinde aynı geçişin gerçekleştiğı de söylenebilir.

Çin-Türk inanışlarında Gök kubbenin yerini, Gök Tanrının meskeni olan ve etrafında göğün döndüğü, Demir Kazık- Kutup yıldızının aldığı söylenmektedir. Büyükayı, Yedi Hanlar takımyıldızının ise Gök Tanrıya benzer Tanrılardan oluştuğına inanıldığı belirtmekte; “Bir noktadan Kutup Yıldızı’na sabitlenmiş, yıl boyu gün dönümleri ve ekinokslarda dönerek, dört yönü belirten Büyükayı, bir pusulaya benzetilmiştir” demektedir. Ekinoks yani gün-tün ya da gece-gündüz

eşitliği ve gün dönümleri zamanında Türklerin, Büyükayı onuruna mum yakarak, ölmüşlerin ruhunun göğe yükselmesi için dua ettiğini anlatmakta, ayrıca sabit yıldızların, Büyükayı kanalıyla Kutup Yıldızına bağlandığına inanıldığını aktarmaktadır. Uygur Türklerinin, “yultuzçı” yani astronom yetiştirdiğini kaydeden Esin; onların, gezegenlerin isimlerini yıllık takvimde gösterdiğini anlatmaktadır. Şu ana kadar bahsettiğimiz simge, anlam ve kavramlar, aslında Osmanlı dönemi dahil çeşitli şekillerde birbirinin tekrarı gibidir. Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait eserlerde; hilal, güneş ve yıldız işareti çokça yer verilmektedir. Bugün bayrağımızdaki ay-yıldız ya da ay-güneşe benzeyen motifin kökünü, Türk kültürünün doğduğu İç Asya çevresinde, Türklerin gök-evren anlayışı içindeki simgelerde aranması gerektiğini kaydetmekte ve şöyle devam etmektedir:

Esin'in(2004: 153) ifade ettiği gibi

“Bugünkü ay yıldızımıza benzeyen ve gökte gün, kün ile ayın kavuşumunu temsil eden bir motif; M.Ö. Birinci Bin yılda, proto yani ilk Türk olarak bilinen Chouların baş bayrağında görülüyordu. Gündüz ve gece, aralıksız devam eden parlaklığın simgesi olan astral motifler, o devirden beri daima proto-Türk, Türk ve akraba milletlerin simgeleri arasında yer almış ve astral Tanrıların alameti olmalarının dışında, Devletin başındakilerin ve önemli şahısların da alameti olmuşlardır. Kün ve Ay, Türk tarihinin de bir simgesidir”

3.TÜRKLERDE ASKERİ GELENEK VE SİSTEM

3.1. Teşkilat ve Ordu

Türklerde, çok eski çağlardan bu yana ordu-millet anlayışı çok yaygındır. Devletin mevcut düzenli ordusu olduğu görülürdü fakat asıl orduyu eli silah tutan halk oluşturmuştur. Sefer zamanında boy konfederasyonu şeklinde koordine olmuş devlet, boy beyleri önderliğinde orduları bir araya getirirdi. Sefer zamanı avcılık ile hem askeri talimini gerçekleştiren hem de günlük geçimini sağlayan erkekler, evlatlarını bir gün sefere katılacakları bilinci ile eğitirdi. Onlara avlanacakları bölgeleri temin eden beyleri de aynı şekilde Hakan veya Kağan adı verilen hükümdarlarından bu arazileri elde ederlerdi. Bunun karşılığında sadakat ve savaş zamanı asker temin etmek, yükümlülüklerinin başında gelirdi. Eski çağlardaki Ön-Türk ve sonraki dönemlerde, göçebe kültürünün yoğun olduğu Türki toplumlarda, kadınların da savaşa katıldığı hatta kendi bölükleri olduğu görülmüştür. Kısacası İslam öncesi Türki toplumlarda ‘her Türk’ün bir asker olduğu’, doğru bir nitelik oluşturmaktadır. Buna istinaden halk da orduyu meydana getirmekteydi. Türklerde askerlere ve orduya “sü” veya “çerig-çeri” denmektedir. Askerlere “er” veya “eren” isimleri de verilmekteydi. Göktürk İmparatorluğun da ise “bahadır” adı verilen seçkin bir muhafız birliği de bulunmaktaydı. Bu terimler İslam dinine geçilmesi ile farklı isimler almıştır. Dönemimiz 16.yy. olduğu için, değişikliğe uğrayan askeri terimlere değinmek gerekmektedir.

Eski Türk ordusunun başkomutanı Kağanlar idi. Karahanlılar ve Oğuz Türklerinde ordu komutanları da mevcut idi. Bu komutanlara “sü-başı” denilirdi. Sefer haricinde şehrin veya obanın güvenliğinden bu komutanlar sorumluydu. Hemen her savaşta başkomutan olan Hükümdarlar, ordunun başında bulunurdu.

Ordunun öteki komuta birimlerini ise Hanedan fertleri ve Boy Beyleri teşkil etmekteydi. Mesela Hunlarda “dört köşe” ve “altı köşe” adlarında, çok önemli mevkiî sayılan kademler görülmekteydi. Bunların sayıları on binleri bulmaktaydı. Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle birlikte önce Karahanlılar, Türk Dünyasında Müslüman bir Türki Devlet olarak boy gösterdi. Fakat sonra Oğuz Türklerinin, Müslüman bir kolu olan Selçuklu Devleti kuruldu. Topraklarını Orta Doğu, Batı Türkistan gibi coğrafyalar teşkil etmekteydi. Osmanlı Devleti’nin de örnek aldığı ordu ve teşkilatlanma, Selçukluların sahip olduğu sistemdir. Selçuklulardan alınan bu sistem, tamamı ile aynı kalmayıp geliştirilmiş ve farklılıklar ortaya konmuştur.

3.1.1. Teşkilat

Hun hükümdarı Mete Han’ın (M.Ö. 209-174) döneminde; o zamana kadar ilk kez görülen ve dünya askeri tarihini derinden etkileyen bir teşkilatlanma söz konusu idi. Birliklerin on bin kişilik gruplara ayrıldığı bir teşkilatlanma yaratılmıştı. ‘Tümen’ adı ile anılan bu birlikler ‘1000’, ‘100’ ve ‘10’ olmak üzere kademelere bölünmüştü. Bahsi geçen bu birliklerin başındakilere ise ‘tümen başı’, ‘bin başı’, ‘yüz başı’, ‘on başı’ adları verilmiştir. İslamiyet kabul edildikten sonra terimlerde değişiklikler görülse de temel dizilim bu ekseninde var olmaya devam etmiştir. Göktürkler devrinde, Hunların teşkilatlanması neredeyse aynı şekilde devam etmiştir. Çok uzun ve geniş bir alana yayılmış sayısız devlet, imparatorluk, beylik kurmuş olan Türklerin, çeşitli coğrafyalarda bu düzeni korumuş, devam ettirmiş olması, başka bir inceleme ve araştırma konusudur. Bu yüzden örneklendirme yaparken, temel alınan ve en bilinen sembol devletleri esas tutacağım. İnceleme alanımız olan 16.yy. yani özellikle Osmanlı İmparatorluğunda, var olan askeri düzen, çok daha gelişmiş ve ileri bir safhaya ulaşmıştır. Ancak Osmanlı Devleti’ni ele almadan önce Selçuklu Devletinin teşkilatlanmasını incelemek çok önemlidir. Büyük Selçuklu Devleti, İslam öncesi Türk Devletlerinde olduğu gibi Hükümdarlarının ‘Başkomutan’ sıfatını kullanarak seferlerini gerçekleştirmiştir. Tuğrul ve Çağrı Beyler, Alp Arslan Han, Sencer Han, gibi meşhur Hükümdarlar bizzat ordularının başında seferleri gerçekleştirmiştir. Bu durum, Anadolu Selçuklu döneminde de aynı şekilde devam etmiştir. Sefer sırasında Hükümdarların yanında, kendilerine bağlı Türkmen Boy Beyleri de askeri teşkilatlanmada yerlerini almışlardır. Hatta bu Beyler sadece komutan görevi görmemiş, fetih ettikleri bölgelere kendi boylarını, Sultandan icazet aldıktan sonra

yerleştirme hakkına da sahip olmuşlardır. Alt kademelerde ise Hun hükümdarı Mete Han'ın kurmuş olduğu sistem uygulanarak rütbe kademeleri oluşturulmuştur. Selçuklu Devletinin devamında ise Osmanlı Türkleri bunu aynen devam ettirmemiştir. Çünkü merkezi bir yönetim sistemi ve teşkilatlanma kurmak arzusunda olan Osmanlılar, Türkmen Beylerinin kritik zamanlarda başına buyruk davranması olgusundan çekinmişlerdir. Bundan dolayı, daha ileri ve merkezi bir ordu teşkilatlanması tasarlamışlardır. Osmanlı Türklerinde çok uzun bir dönem Osmanlı Sultanları Başkomutanlık vazifesini başarı ile sürdürmüştür. Dönem ilerledikçe Hükümdar tarafından görevlendirilen Sadrazamlar ve Paşalar, ordulara 'Serdar-ı Ekrem' unvanı ile komutanlık etmişlerdir. Serdar rütbesinden çok daha etkin ve geniş yetkilere sahip olan Serdar-ı Ekrem ile birlikte, darphane ve tersanedekilerin dışında bütün rütbeli devlet memurları sefere katılırlardı. Arkalarında ise merkezlere atadıkları vekillerini bırakmaktaydılar. Serdar-ı Ekrem'in buyruğu neticesinde gerekli bütün görev değişimleri, atanmalar, idam ve sürgün cezaları gibi işler, Hükümdara sorulmadan gerçekleşirdi. Serdar-ı Ekrem'in beraberinde teşkilatlanmanın çok önemli makamları mevcut idi.

Osmanlı Türklerinde "Kethüda", "Silahtar" ve "Kubbealtı vezirleri" denilen makamlar bulunmaktaydı. Bu makamlar askeri nitelik taşıyan kurumlardır. Kethüda, Osmanlılar döneminde askerî ya da sivil kuruluşların baş sorumlusu olan kişiye verilen unvandır. 'Yardımcı ve kâhya' anlamlarına gelir. Kethüdalık bu özelliğiyle devlet örgütünde bazı önemli görevleri de belirler. Örneğin Sadaret Kethüdası, Başvezinin yardımcısıdır; Kul Kethüdası, Yeniçeri Ağasından sonra gelen ikinci derecede komutandır. Kiler Kethüdalığı da gerekliliği şüphe götürmeyen bir görevdir. Kiler, Sarayın günlük olarak yemek verdiği kişi sayısı düşünüldüğünde, oldukça önemli işlevi olan bir bölümdür. Kethüda, güvenilen, bir yeri idareyle görevli memur anlamındadır. Halk arasında Kahya da denir. Bir kişinin maiyetinde ve onun emirleriyle çalışan, güvenilir olması sebebiyle, teferruatlı işlerin idaresi kendisine teslim edilen kimsedir. Osmanlı teşkilat tarihinde bu unvan genellikle gördüğü işle birlikte anılır. Hazine kethüdası, defter kethüdası, sadaret kethüdası ve tabii ki kiler kethüdası gibidir(Uzunçarşılı, 1988,74) .

Osmanlılarda, Yıldırım Bayezid devrinde Silahtarlık kurulur ancak Osmanlı sarayında ayrıca bir Silahtarlar bölümü kurulmaz, padişahın silahını taşımak, öteki

silahları ile birlikte diğer kıymetli mücevher ve eşyaları korumakla tek bir Silahtar vazifelendirilir. Padişahın gezintilerine katılmak, ona buhur ve gülsuyu sunmak Silahtarın görevleri arasındadır. Silahtarlar, Enderun'a alınan gençlerden, zamanla yetişerek yükselenler arasından seçilir. Has Bahçe bostancılığında zülüflü baltacılara, oradan seferli odasına, daha sonra has odaya geçen genç; bir süre hizmetten sonra Tülbent ağası, Rikabdar ve Çuhadar olur bundan sonra Silahtarlığa yükselir. Örneğin Silahdar Mehmet Paşa, Enderun'da Kiler Odası çıraklığından, çavuşluğa yükselir, ardından da Hasoda'ya Kiler Kethüdası olur. Kiler kethüdalığından yükselerek de Silahdar olur. Ardından, Vezirlik görevi verilerek Saray dışında görevlendirilmeye başlar. Silahdar Mehmet Paşa 3.Ahmed'in kızıyla nişanlanır ve Kubbealtı vezirleri arasına katılır. Erzurum gelirleri, kendisine 'arपालık' olarak verilir. Çorlulu Ali Paşa, Sultan 2. Mustafa'nın Silahtarı olarak Enderun'a yeniden bir düzen verir ve silahtarlığın nüfuzunu artırır. Böylece silahtarlık; has oda, hazine, kiler ve seferli koğuşları ile zülüflü baltacıların amiri olarak sarayın Başmabeyincisi durumuna yükselir. Padişahın emirlerini tebliğ vazifesini de üstlenmiş olduklarından dolayı, sabah namazından yatsıya kadar padişahın yanından ayrılamazlar. Zamanla çeşitli mesuliyetleri yüklenen Silahtarın emrine 'Lala' adı altında 5'i Has Odalı olmak üzere Kaftancı, Tütüncü, Kilerci, Yedekçi gibi adlarla bütün Enderun koğuşlarından toplam 34 kişi verilmektedir. Silahtarlık, 3.Ahmet devrinden sonra 6 hükümdarın hizmetini görür ve Sultan 2.Mahmud devrinde kaldırılarak Silahtarlık vazifesi, Hazine Kethüdasına devredilir. Ardından bu hizmeti görmek üzere Enderun nazırlığı, bir yıl sonra da Mabeyin Müşirliği kurulur. Osmanlı Devleti'nde ayrı, atlı askeri birlik teşkil eden Silahtarlar bölümü ağası da Silahtar Ağa adıyla tanınır. Yeniçeri Ocağı kurulurken meydana getirilen Kapıkulu, atlı ocaklarının ilkidir. Yeniçeri Ocağının en büyük sorumlusu sayılan Silahtar Ağası, Fatih devrinde Sipahiler Ocağı kurulunca, Sipahiler Ağasından sonra ikinci dereceye iner. Sağ Ulufeciler Ağalığından terfi edildiğinde, Silahtar ağası, buradan da Sipahi Ağalığına veya Sancak Beyliğine geçer. Çevresini Silahtarlar Kethüdası, Başçavuş ve Silahtarlar Katibi meydana getirir. Emri ve kumandası altında bulunan Silahtar Ocağı ise 260 bölüğe ayrılmaktadır(Uzunçarşılı, 1988, 90) .

Her bölümün yönetimi Bölükbaşı veya Ser-bölük denilen bir Çorbacıya verilir. Ocağın kaynağı, Edirne ve İstanbul saraylarında yetiştirilen acemi oğlanlarıdır. Bir Silahtar, görevini ve ulufesini, Silahtar ağasının tasdiki ile öz oğluna

devretmek hakkına sahiptir. Bir muhafız bölüğü olan Silahtarlar sarı bayrak taşır, Cuma selamlıklarında ve seyirlerde padişahın solunda yürür, Otağ-ı Hümayunda sol tarafta saf bağlar, seferde Padişah veya Veziriazamın tuğlarını taşır, yolları açar, köprü kurar, Padişahın yedek atlarını çeker, Padişah adına sadaka dağıtır. Bu hizmetlerine göre tuğcu, yedekçi ve buçukçu diye de anılır. Ayrıca vezir kapılarında görev alır; Vezir Kethüdası, Divan Katibi, Mühürdar, Çuhadar, Selam Çavuşu isimleri ile ‘kapı halkını’ meydana getirdiklerinden, Paşa defterlileri diye de anılır. Silahtar Ocağı da öteki Kapıkulu ocakları gibi 3. Murad devrinden itibaren gittikçe bozulur ve 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile dağıtılır. Osmanlılarda önceleri ‘bir Vezir’ vardır; sonraları bu sayı epey artar. ‘Kubbe altı’; Topkapı sarayında Osmanlı Vezirlerinin devlet işlerini görüşmek üzere toplandığı, Ortakapıdan sonra gelen alanın adıdır. Bu nedenle vezirlere “Kubbe altı Vezirleri” denmiştir. Buradaki Vezirler, ikinci vezir demek olan “Vezir-i Sani”, sonra sırasıyla “Vezir-i Salis”, “Vezir-i Rabi”, “Vezir-i Hamis” şeklinde anılır. Beşinci vezire "Küçük Vezir" de denilir. Vezirler çoğalınca birinci vezir yerinde olana “Vezir-i Azam” denilmeye başlanır. Vezir-i Sani, Vezir-i Azamdan sonra gelir, diğerleri de sırasıyla birbirini takip eder. Kubbe vezirlerinin Divan azalığından başka görevleri yoktur. Padişahlar savaşa gittiği zamanlarda Vezir-i Azam da ona eşlik ettiği için Vezir-i Sani; Kaymakam sıfatıyla kalır diğerleri savaşa katılır. Divana nişancı, defterdarlar, kazaskerler, vezirler geldikten sonra Vezir-i Azam gelir, ondan sonra işlere bakılır. Divan-ı Hümayun'da işler çok olduğu zaman Kubbe Vezirleri Sadrazamın izni ile ‘tuğra çekip’ Nişancıya yardım etmektedirler(Uzunçarşılı, 1988, 111).

Askeri tarih dizisi kitabında Nicolle “Osmanlı hükümdarı sultan unvanını alana kadar kimse bir taneden fazla tuğ taşımazdı. Daha sonraları, sultan kendine dört vezirlere üç, beylerbeyine iki ve sancakbeylerine bir adet tuğ taşıma hakkı bahşetti.” ifadesi kullanılmıştır(Nicolle, 2015, 18).

Osmanlı İmparatorluğu devrinde, askeri teşkilatlanma çok detaylı bir sisteme sahipti. Bu teşkilatlanma birçok temel ve yan teşkilatlanmayla gerçekleşmekteydi. Fakat orduyu asıl oluşturan ‘Sipahi’ ve ‘Yeniçeri’ birimlerinin tabii olduğu Kapıkulu ve Tımarlı Sipahi teşkilatlanmaları en önemlileriydi. Konumuz dışında kalan ‘Topçu Ocakları’ ve ‘Cebehane’ gibi birçok birimi belirtmek, inceleme alanı dışında

kalmaktadır. Lojistik, yemek gibi konularda çok geniş bir teşkilata sahip Osmanlı Ordusu, birçok birim ile çok detaylı ayrı bir araştırma konusu olmaya geçecek kadar kıymetli bir niteliğe sahiptir. Konum gereği, Sipahiler ve Yeniçeriler ile ilgili olan teşkilatlanmayı ele almaktayım.

1.1.2. Kapıkulu Ocakları Yeniçeri Ocağı

Nicolle(2015:19-20) ifade ettiği gibi:

“Rivayete göre kapıkulu ocakları Şeyh Edebalı'nın kayınbiraderi Çandarlı Kara Halil Paşa tarafından kurulmuştur. Yine menkıbe der ki, 1326'da Hacı Bektaş-ı Veli'den el alan genç askerler ocağın ilk piyade kıtaları olan yeniçerileri teşkil etmiştir. Hacı Bektaş'ın duasını esirgemediği bu görüşmede giydiği söylenen cübbesinin dökümlü yeneri, yeniçerilerin başlarına geçirdiği beyaz borkün tepesinden omuzlara inen yatırmaya ilham vermiştir. Gerçekte ilk yeniçeriler, büyük ihtimalle bundan bir kuşak sonra, Edirne'nin zaptıyla ele geçirilen savaş esirleri arasından seçilmişti. Söylence hakikate ne kadar uygun olursa olsun, Hacı Bektaş'ın izinden giden dervişler, yeniçerilerle yakın ilişkiler kurmayı sürdürdüler. 16. Yüzyılda, Bektaşî tarikatı şeyhi yeniçeri ortasının başı kabul ediliyordu. Kışlalarda yeniçerilerle birlikte kalan Bektaşîleri askerlere imamlık edip resmigeçitlerde katılıyorlardı.”

1.1.3. Eyalet Yönetimi

İnalçık'ın (2003:108,109,111) ifade ettiği gibi:

“Osmanlı Sultanları, bir bölgeyi yönetmek için ilk dönemlerden itibaren hep iki yetkili atamışlardır. Askeri sınıf kökenli ve sultanın yürütme yetkisini temsil eden bey, ulema kökenli ve sultanın yasal yetkisini temsil eden kadı. Bey, kadının hükmi olmadan hiçbir ceza veremez, kadı da hiçbir kararını kendisi icra edemezdi. Kadı, kararlarında, yani şeriat ve kanunu uygulamada beyden bağımsızdı. Emirlerini doğrudan doğruya sultandan alır, sultana doğrudan doğruya dilekçe verebilirdi. Eyalet yönetimindeki bu güçler ayrımını Osmanlılar adil bir yönetimin temeli olarak görürlerdi. Henüz bir Uc Beyliği olduğu zamanlarda Osmanlı ülkesi, bir “Hünkar Sancağı” ile beyin oğullarının yönetiminde bıraktığı sancaklara bölünmüştü. Sancak, hükümdardan iktidar simgesi olarak bir sancak (bayrak) almış, askeri bir vali olan sancakbeyinin emrindeki yönetim birimidir. 1361'den sonra Osmanlı topraklarının Balkalar'da hızla genişlemesi üzerine, denetimi elde tutabilmek için, eyaletler, sultanın “Melik” unvanı taşıyan yarı bağımsız oğulları arasında bölüşülürdü. Uc (Serhad) eyaletleri beylerbeyi unvanı taşıyan uc emirlerinin idaresi altında idi. 1. Murat, 1362'de tahta çıkmak üzere Bursa'ya hareket ettiği aman, güvendiği lalası Şahin'i bu göreve atayarak, ilk beylerbeyliğini Rumeli'nde kurmuştur. 1. Murat, daha sonra oğlu Bayezit'i, doğuda Anadolu'da yeni fethedilmiş bölgelerin valisi olarak Kütahya'ya yerleştirdi. Bayezit, 1393'te Rumeli'ne geçtiğinde, başkenti Kütahya olan ve bütün Batı Anadolu'yu kapsayan bir Anadolu Beylerbeyliği kurma gereği duymuştu. Osmanlı şehzadesinin oturduğu Amasya başkent olmak üzere, üçüncü bir beylerbeylik oluşturuldu. Bunlar, 15. Yüzyılın ortasına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun üç beylerbeyliği olarak kalmış ve imparatorluğun her zaman omurgasını oluşturmuştur.”

15. ve 16. yüzyıllarda ise hükümet yeni fethedilen yerleri sancak beylerinin doğrudan yönetimlerine vermiş, bunların başına da bir beylerbeyi atamıştır. Böylelikle yeni Beylerbeyilikler ortaya çıkmıştır. Yeni Beylerbeyiliklerinin oluşturulması askeri düşüncelerle belirlenen uzun bir süreçten geçerdi. Örneğin, önceleri Rumeli beylerbeyine bağlı olan Bosna'nın Avusturya'ya karşı askeri bir önlem olarak ayrı bir beylerbeylik biçiminde örgütlenmesi, 1463'ten 1580'e kadar sürmüştür. Özü Beylerbeyliği, 16. Yüzyılda Kazaklara (Günümüz Ukrayna'sında yaşamış birçok milletin karışımı olan fakat Slav ağırlıklı savaşı topluluk) karşı bir önlem olarak, Batı Karadeniz bölgesi sancaklarından oluşturulmuştur. 1533'te İmparatorlukta Beylerbeyilik sayısı altıdır. Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının sonlarına gelindiğinde on altıya varmıştır. 1533'te, bütün deniz güçlerini V. Karl'a karşı birleştirme çabasıyla, Cezayir beylerbeyliği kurularak Barbaros Hayrettin'e verilmiştir. Barbaros, "Kapudan-ı Derya" unvanıyla, kendi fethettiği Cezayir'le Akdeniz kıyı adalarındaki on üç sancağı kendi yönetiminde birleştirmiştir. 1590'dan sonra genişlikleri sınırlandırılan Beylerbeyilikler, o zamandan başlayarak "eyalet" diye adlandırılmıştır. 1610'a doğru imparatorlukta böyle otuz iki eyalet vardı. Devlet, tımar sistemini, ancak sancak sistemiyle Osmanlı yasa ve yönetiminin yeterince yerleştiği bölgelerde uygulayabilirdi. Tımar sistemi; Mısır, Bağdat, Habeşistan, Basra ve Elhasa eyaletlerinde uygulanmamıştır; dolayısıyla bunların bir derece özerklikleri tanınmıştır. Sultan, bu eyaletlerin her birine kalabalık bir yeniçeri garnizonu yerleştirir birer vali, defterdar ve kadı atardı. Eyalet gelirleri sipahilere tımar olarak dağıtılma, vali bütün askeri ve idari giderleri karşıladıktan sonra başkente her yıl "Salyane" denen, sabit bir miktar vergi gönderirdi. Bu eyaletlere "Salyane eyaletleri" denmiştir. Doğu Anadolu'nun bazı yörelerinde, aşiret reislerinin elinde babadan oğula geçen sancakların yönetimi de değişiktir. Hükümet diye bilinen bölgelerde ise bütün gelirler aşiret beyine aitti ancak bey, sultanın buyruğu üzerine orduya belli sayıda asker vermek zorundaydı. Sultan, bu bölgelerde yörenin önemli kentlerine bir kadı atar ve bir yeniçeri birliği yerleştirirdi. İmparatorlukta böylece, doğrudan doğruya Osmanlı yönetiminde olanlardan ayrı birçok özerk yönetim birimi vardı. Salyane eyaletleri ve hükümetlerin yanı sıra vasal birer Hristiyan beylik olan Boğdan, Eflak, Erdel, Ragusa(Dubrovnik), Gürcistan ve Çerkezistan ve 17. yüzyılda Kazak Hetmanlığı'yla, Kırım Hanlığı, Mekke Şerifliği ve Geylan gibi tabi Müslüman

beylikleri vardı. Ayrıca, deniz gazi levent(korsan) beylerin fethettikleri Trablusgarp, Tunus ve Cezayir beylerbeylikleri uc sınır eyaleti niteliklerini korumuşlardır. 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, hepsi bir ara haraç ödeyen Venedik, Polonya, Habsburg İmparatorluğu üzerinde kuramsal egemenlik iddiasındaydı

3.1.4. Tımarlı Sipahi Ocakları Tımar Sistemi

İnalçık'ın (2016: 108-116) ifade ettiği gibi:

“Ancak, tipik Osmanlı eyaletlerinde tımar sistemi geçerliydi. Bu sistem, büyük bir imparatorluk ordusunu ortaçağ ekonomisine dayanarak ayakta tutabilme kaygısından doğmuş ve imparatorluğun eyalet yönetimiyle mali, toplumsal ve tarımsal politikalarına biçim vermiştir. Nitekim bu politikaların hemen hemen hepsi, devletin askeri ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geliştirilmişti. Para darlığı Ortadoğu devletlerinin temel sorunlarından biriydi. Altın ve daha da önemli olan gümüş, para isteminin temeliydi. Bu metallerin kıtlığı karşısında devlet, büyük çaplı girişimler, özellikle de beslediği büyük bir ordu için para bulmakta zorlanırdı. Öte yandan, aynı nedenlerden ötürü, köylüler de en önemli vergi olan tahıl öşrünü nakit olarak ödeyemedikleri için, aynı olarak öderlerdi. Ortaçağ devleti ise aynı ödenen vergiyi toplayıp paraya çevirme olanaklarından yoksun olduğundan, gelir kaynaklarını mültezimlere satardı. Böylece devlet gelir kaybeder, ordunun maaşlarını ödeyebilmek için gereken parayı toplayamazdı. Bu yüzden, devletin tarım gelirlerini askerlere tımar olarak tahsis etmesi, Ortadoğu'nun Müslüman imparatorluklarının en eski geleneklerinden biri haline gelmiş, askerlerin maaş yerine doğrudan doğruya bu gelirleri köyde oturup toplaması gerekmiştir. Başlıca gelirleri askerlere maaş olarak bırakılan köyde oturup toplaması gerekmiştir.

Başlıca gelirleri askerlere maaş olarak bırakılan bu toprak birimleri, Bizans'ta “Pronoia”, İslam ülkelerinde ise “İkta” veya “Tımar” diye bilinirdi. Bu sistemde sipahi, gelir kaynağı olan köyde yaşar, aynı olarak ödenen ürün vergisi öşrü de kolayca toplayabilirdi. Böylece asker, mültezimin yerini alır, öşrü nakde çevirme sorumluluğunu da üstlenirdi. Böylesi bir sistemin bir üstünlüğü de ortaçağ ordularının temel ögesi sipahinin, yaşadığı köyde atına kolayca bakabilmesiydi.”

“İmparatorluğun klasik döneminde Osmanlı ordusunun en büyük bölümünü eyaletlerdeki “tımarlı sipahiler” oluştururdu. Sipahi, geleneksel silahlar kullanan tipik bir ortaçağ atlısıdır; Osmanlı ordusunda ateşli silah kullananlar genellikle yeniçerilerdi. Bir tahmine göre, 1475 dolayında ulufe, yani nakit maaş alan kapıkulu sipahilerinin sayısı üç bin, yeniçerilerinki de altı bin iken, Rumeli'nde yirmi iki bin, Anadolu'da on yedi bin tımarlı sipahi vardı. Yüz yıl sonra I. Süleyman zamanında ise altı bin kapıkulu sipahisi, on-on iki bin yeniçeri, kırk bin eyalet sipahisi olduğu hesaplanmıştır. 1503'de 12 bin yeniçeri, 50 bin tımarlı sipahi, 10 bin sekban solak ve 700 çavuş vardı (Firdevsi, Kutbname 90-92).”

“Tımar sistemi, devlet, sipahi ve köylünün toprak üzerinde eşzamanlı haklarının bulunduğu, parçalı bir iyelik türüydü. Tımarı elinde tutan sipahinin toprak üzerinde kanunlarla tespit edilmiş bazı denetim hakları vardı; bu niteliğiyle de

kendisine “sahib-i arz” yani toprak sahibi denirdi. Gerçekte ise sipahinin devletten aldığı, toprağın kendisi değil, belli ölçüde bir toprak üzerinde yaşayan halktan sabit miktarda bir devlet geliri toplama yetkisiydi. Devlet ona, toprak üzerindeki denetim haklarını, gelirini güvenceye alabilmesi için vermiştir. Sipahinin toprak üzerinde birkaç hakkı vardı: Devletin toprak yasalarını uygular, boş toprakları, sözleşmeyle ve peşin ödenen bir kira, “tapu resmi” karşılığında talep eden köylünün tasarrufu altına verirdi. Köylü ise toprağı sürekli işlemeyi ve zorunlu vergileri ödemeyi üstlenirdi. Ekinlik, bostan ya da çayır olarak aldığı toprağın kullanımını değiştiremezdi. Toprağı üç yıl boyunca bir neden olmaksızın boş bırakırsa, sipahi toprağı başkasına verebilirdi. Tımar sınırları içindeki boş toprağı biri yerleşmişse, sipahi ondan yalnızca yasal vergileri alırdı. Devlet, verimli toprak alanını arttırmak için, tımarına köylü yerleştirerek ekilen toprağı arttıran sipahiye ödüllendirirdi. Kendisinin ve hayvanlarının ihtiyaçları için sipahi, bir çift öküzün sürebildiğı, dolayısıyla yerine göre altmışla yüz elli dönüm arasında değişen bir “çift” veya çiftlik toprak ya da bir bağ veya meyve bahçesi alırdı. Ne sipahi nede akrabaları köylünün elindeki toprağın iyeliğini ele geçirebilirdi.16. yüzyılın ikinci yarısında bu sipahi çiftlikleri de toptan köylülere verilmiştir. Dolayısıyla tımarlı sipahi, ancak devletin toprak yasalarını uygulayan bir devlet görevlisi durumundaydı. Reayadan bir aile reisi, tek bir aileyi geçindirecek büyüklükte bir çiftlikten daha çoğunu elinde bulunduramazdı. Ölümü üzerine çocukları bu toprağı ortaklaşa çalıştırabilir, fakat bölemezlerdi. Çifti olan bir köylü, sipahiye toprak ürünlerinden sekide bir alınan öşürün yanı sıra bir de yıllık yirmi iki akçe çift resmi öderdi. Başlangıçta bazı hizmetler yerine alınan bu nakdi vergi, Bizans zamanında köylünün “pronoia” sahibine borçlu olduğu saman, yem, odun ve diğer hizmetlerin karşılığı bir ödeme idi. Gördüğümüz gibi Osmanlılar, bu gibi feodal hizmetleri, ellerinden geldiğince, nakit olarak belirlenmiş vergilere dönüştürmeye çalışmıştır. Çift resmi amanla bölgesine göre, 33,50,100 akçe olarak tespit edilmiştir.” (İnalçık2016: 108-116)

“Devlet sipahiye başka yetkiler vererek onu köydeki düzenden sorumlu kılmıştır. Ufak suçlar için köylüden toplanan para cezalarının yarısı sipahinin, yarısı da sancakbeyinin olurdu; ancak, para cezası verme yalnızca kadıya aitti. Sipahi, kanunsuzluk eden birini tutuklayabilir ama para cezası alamazdı. Sipahi, tımarını oluşturan köyde oturur ve seferde askeri görevlerini yerine getirir, ancak tarımsal üretimle kendisi uğraşmazdı. Sipahinin köyde yaşamasını sağlamak için Osmanlı kanunnameleri köylüye bir dizi ufak tefek hizmetler yüklemişti. Sipahiye ev yapmakla yükümlü olan köylüler, ona öşür mahsulünü koymak için bir ambar yapmak, sipahinin öşürünü ambara ya da satmak için bir günlük yoldan uzak olmayan pazara taşımak zorundaydılar. Sipahinin çayırındaki otların biçilmesine de mecbur değillerdi. Sipahi tımarına ait başka bir köyden gelmişse, köylü üç gün süreyle konukseverlik göstermek, sipahiye ve atına bakmakla yükümlüydü. Yasalar köylünün bayramlarda sipahiye armağan verme adetini de onaylamıştır. Köylünün bir günden üç güne kadar sipahinin çiftliğinde çalışma geleneğı ise bazı bölgelerde süregelmiştir.” (İnalçık2016: 116-124)

Halil İnalçık'ın araştırmaları doğrultusunda, Avrupa feodal sisteminden farklı olan Tımarlı Sipahi sistemi daha gelişmiştir. Ayrıca Şövalye denen Avrupa zırhlı askerlerinden çok farklı bir konuma sahip oldukları da gözlemlenmiş Osmanlıların, Selçuklulardan ve İslami öteki toplumlardan bu sistemi aldıkları söylenebilir. Doğu

Roma Bizans'ın, bu sistemi Asya kültüründen esinlenerek kendi teşkilatlanmasına monte etmeye çalışıp ordusunu ayakta tutmaya çalışmışlardır. Türklerin, zaman içerisinde kendi kültürlerinin üzerine tuğlalar koyarken ne denli başarılı oldukları da görülmüştür. Orta Asya göçebe Türk kültürünün askeri anlamda devamı niteliğindeki Tımarlı Sipahi sistemi, hem teşkilatlanma adına hem de doğrudan askeri teçhizat anlamında çok yerinde bir örnektir. Tımarlı sipahi sistemi ile Osmanlı Türkleri, sadece askeri bir teşkilatlanma değil, beşerî ve ekonomik ve hatta hukuksal açıdan da bir düzen kurmuşlardır. Bu sistemin ardılları olmaları Selçuklu Türklerinden alıp geliştirmeleri de kendi halinde ve tesadüfi bir tarihsel ilerleme değildir; tamamıyla bilinçli ve sistematik bir gelişimin söz konusu olduğunun, önemli bir kanıtıdır.

3.1.5. Ordu

Türklerin bir ordu milletidir. Bu durum daha çok İslamiyet öncesi göçebe yaşam tarzını sürdüren Türk devletlerinde devam etmekte sonraları ise merkezi ordu ve eyalet askerlerine ilave olarak Türkmen Beylerinin askerleri orduya dahil olmakta idi. Bu ise ordu millet anlayışının bitimine bir geçiş dönemi olarak da belirtilebilir. Buna en iyi örnek olarak ise Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devleti gösterilebilir. Tabii ki Hunlar ve Göktürkler gibi çok önemli, İslamiyet öncesi Türk Devletlerinde ordu tamamı ile halktan gelen askerlerden oluşmamakta idi. Bahadır denen seçkin birliklerin olduğundan bahsetmiştim. Buna ilaveten Avrupa Hun Devletinde, Türk olmayan başka milletlerin askerleri de orduda hizmet etmişti. Mesela Gotlar gibi İskandinav kökenli fakat Cermen kabul edilen savaşçı bir toplumun, Hunlara karşı savaşan akrabalarından ayrı olarak Hun ordusunda görev yaptığı bilinmektedir. Bir başka Cermen kavmi olan Gepidler de Hun ordusunda yer almıştır. Türkler için en ideal askeri sayı dört yüz bin idi. İslamiyet öncesi ve sonrası bu durum devam etmiştir. Kayıtlarda dört yüz bin kişilik ordular Hunlarda görülmüştür. Çin kayıtlarında Mete Han'ın M.Ö. 203 senesinde dört yüz bin atlıdan oluşan ordusu ile dört koldan “Pe-teng” kalesini kuşattığından bahsedilir. Hunların bu kuşatmada atların renkleri ile ordular ayrılır ve Kuzeyde yüz bin yağız-kara at, güneyde yüz bin doru-bordo at, batıda yüz bin ak-beyaz at, doğuda ise yüz bin demir kırı at ile ordu farkları oluşturulmuştur. Askeri terimler açısından eski kitabelerde asker anlamına gelen “sü” ve “çerig-çeri” kelimeleri genel anlam olarak kullanılmıştır. Türkler askeri terimler bakımından belki de dünyanın en geniş kültürlerinden birine sahiptir. Göçebelikten dolayı ata binmede ve yay kullanmada

maharetli olan Türkler, kılıç kullanmakta da çok yetenekliydi. İslamiyet öncesi Türk ordularında büyük ölçüde atlılardan oluşan bir ordu olsa da, az sayıda yaya birlikler de görülmüştür. Atlılar “atlıg-süvari”, yaya birlikler ise “yadag” olarak adlandırılmıştır. Ayrıca “akınçı-akıncı” adı verilen ve ordulara ani baskınlar yapmak üzere görevli birimler de mevcuttur ki bu İslam öncesi ve sonrası dönemlerde söz konusudur. İslam sonrası Türklerde farklı isimlerle anılacak olan bir başka ordu birimi ise “yortug” adlı askeri birimdir. Savaşlarda hakanın yakın korumalığını yapan bu birim, Hükümdarın canını emanet ettiği, en güvendiği askerlerden seçilir, buna istinaden en kudretli savaşçılardan meydana gelirdi.

Nicolle’ün (2015:18) ifadesine göre:

“Osmanlı ordusunun kadim ve emektar Türkmen göçebe savaşçıları, devlet hazinesinden para almak yerine kısmetlerine düşen ganimetle yetinmeyi kabul edip bir sefere gönüllü olduklarında “akıncı” ismini alıyor; bir aşiret kıtası halinde topluca Osmanlı hizmetine girdiklerinde ise “Yörük” diye anılıyorlardı. Türkmenler, işinin ehli okçu süvarilerdir.”

4.İSLAMİYET ÖNCESİ ASKERİ KIYAFETLERDE GİYİM UNSURLARI FONKSİYONELLİK MALZEME FORM VE DOKU

4.1. Atlı Okçular

Halktan gelen bu askerler, mensubu oldukları boyun erkeklerinin bir araya gelmesi ile orduya katılırdı. At üzerinde hafif zırhlara bürünmüş, ok ve yay kuşanmış, deri zırh giyen bir birimdir. Hem hafif hem korunaklı olan deri zırhlar, bu birimin at üzerinde rahat hareket etmelerini sağlamaktaydı. Çünkü Türk tipi atlı okçulukta, at üzerinde sadece ileriye dönük değil, sağ sol ve arkaya dönerek ok atmak da yaygındı. Bu deri zırhların içlerine, keçe veya ipek-keten tarzı kumaşlarla destekler koyan Türkler, bir ok saplanması veya kılıç darbesinde, esnek materyaller olan bu destekler sayesinde birçok yaradan kurtulabiliyordu. Mesela saplanan ok, deri sayesinde darbe gücünü kaybediyor, ipek sayesinde vücuda bazen tam girmeden hafif yaralanma ile dışarı çıkartılabiliyordu. Ok ve yaylarını muhafaza edebilmek için, “tirkeş” ve “sadak” denen deri veya metalden yapılmış ekipmanlar kullanıyorlardı. Hafif süvari görevi gören atlı okçular, hafif eğri ve ince yapıda kılıçlar kullanmaktaydı. Orta doğu coğrafyasına, ‘eğri kılıcın’ İslamiyet öncesi Türki gruplar ile girdiği rivayet edilmektedir. Bu kılıçların hafif eğri olma sebebi ise at üzerinde düz kılıçların manevra olarak kullanışsız olmasıdır. Farsçada ‘kılıç’ manasına gelen ‘şemşir-şimşir’ tarzı kılıçlar gibi tamamı ile eğri değildir. Bunun sebebi ise yaya birimlerin genelde olmayışı ve zaman zaman atlarından inen bu birimin, yaya olarak da çarpışmaya devam etmesi ve bu sırada kılıçlarını rahatlıkla kullanabilmesini sağlamaktır.

Bu birim aynı zamanda deri kolçaklar veya bileklikler de kullanmıştır. Kalkan olarak ise genellikle “söğüt kalkan” denilen, çeşitli bitkilerin örülerek nizami şekilde oval hale getirilmesi ile oluşturulan bir kalkan türü tercih edilmiştir. Bu kalkanın temel kısmı bazen metal bazen ise deri olmuştur. Bu sayede ok darbelerine karşı tamamı ile demirden olan kalkanlara nazaran, daha korunaklı bir kalkana sahip olmuşlardır. Söğüt kalkanlarının üzerine çeşitli desenler, bazen dini motifler veya yazılarla hem süs niyetine hem de inançsal duygular niyetine bezemişler, koymuşlardır. Doğal boyalar ile tamamen boyadıkları da görülmüştür.

Deri botlar giyen bu atlı okçular, deri botlarının alt taraflarına bıçakları ile çizikler atarak bir nevi kaymayı önleyen bir taban yaratma çabasına olmuşlardır. Bazen de bu deri botların üzerine kumaş sarmışlar ve üşümeyi, kaymayı bir nebze daha azaltmaya çalışmışlardır. Kısa ve üç etek tarzı kaftanları, ata binmek açısından rahat olduğu için tercih etmişlerdir. Kaftanın içerisine farklı içlikler giyerek soğuktan korunmuşlar, hatta kaftanların üzerine post, kürk gibi avlandıkları hayvanlardan temin ettikleri yan ürünleri ilave etmişlerdir. Kafalarında ise genelde kürklü “börk” denilen, veya kalpak tarzı başlıklar kullanmışlardır. Börkler bazen deri, bazen keçe gibi materyallerden oluşmuştur. Gene bunları avlandıkları hayvanlardan temin ederek, sosyal yaşantılarını ne denli askeri hayatları ile birleştirdiklerinin bir kanıtı olarak görebiliriz. Yaylarının, öteki milletlere nazaran çok daha özenli, sağlam ve gergin imal edilmesi, dolayısı ile de çok daha güçlü olması da, incelenmesi gereken çok önemli başka bir araştırma konusudur. Çünkü İslam öncesi ve sonrası Türklerde, yay yapım teknikleri, savaşlarda gösterilen başarılar açısından çok önemli bir temel olmuştur. Tam manası ile mükemmel denilecek bir Türk yayının hazırlanması dört yıl hatta on yıl gibi uzun bir sürede tamamlandığını göz önünde bulundurursak, ne denli meşakkatli ve gelişmiş bir dönem teknolojisinden bahsetmiş olduğumuz daha net anlaşılır. Form olarak neredeyse bütün Türki gruplarda ‘İskit yayı’ olarak kabul edilen yay türü görülmüştür. Bu İslamiyet öncesi Türklerde ve İslamiyet sonrası Türklerde aynı şekilde devam eden bir formdur.

4.2. Zırhlı Atlı-Süvari Bahadırlar

İslamiyet öncesi Türk ordularında, zırhlı birimler de yer alır. Halkaların birbirine örülerek yapımı sağlanan zincir zırhın yanı sıra, “kedim, lamelar” denilen, demir veya deri, bazen de bakır, pirinç gibi metallerin birbirine deri ipler ile monte

edilmesi sonucu oluşturulan zırh tipini daha çok görürüz. Bunun sebebi, imalatının daha kolay ve tamir edilmesinin çok basit olmasıdır. Her askerin kendi zırhını tamir edebildiğini Arap tarihçiler de belirtmişlerdir. Kolları korumak adına “bazuband-kolçak” denilen ve genelde demir ya da pirinçten olan zırhlar kullanılmaktaydı. Deri kopçalar eşliğinde bileklerine tutturdıkları bu kol zırhları, at üzerinde ve yaya olarak girdikleri muharebelerde savaşçıların kollarını korurdu. Bunun yanında deri eldiven ya da “elçek” denilen ‘el koruma zırhları’ da mevcuttu. Bu elçekler demir örme zincirden yapılmaktaydı. Yer yer üzerlerinde ufak metal plakalar da görüldüğü olurdu. Bacaklarını korumak adına bir çeşit metal plaka diziliminden oluşan bacak zırhları da mevcuttu. Dizçek olarak adlandırılan bu zırhlar, bir nevi “kedim-lamelar” dediğimiz şekilde de görülürdü. Kalın hayvan derilerinden yapılan botlar, bazen metal plakalarla süslenmiştir.

Kılıç olarak tekrar hafif eğri kılıç formundan vazgeçmeyen Zırhlı Atlıg-Süvari birimi; ‘avar tipi’ olarak literatüre geçen kılıç formunu, aynı atlı okçuların nedenlerinden ötürü kullanmışlardır. At üzerinde savurma hareketi için çok daha kullanışlı ve yaya olarak savaşıldığında da etkili olmasından dolayı, bu form tercih edilmiştir. Çünkü Avrupalıların ve Arapların tercih ettikleri dik kılıç daha çok saplama üzerine etkin bir manevra kabiliyetine sahiptir. İslamiyet öncesi ve sonrası Türklerde süvari birimleri, her zaman orduların temel unsuru olmuş ve zaferlerinde yegane başarı sebebini teşkil etmiştir. Süvariler, “kargı-mızrak” gibi silahları da kullanmışlardır. Uçları demirden olan bu silahlar, at eşliğinde hız alınarak ‘ölümcül hat yarmalarına’ olanak sağlamıştır. Gövde kısmı ahşap olan bu silah, daha çok bambu kullanılarak imal edilmiş ve kullanılmıştır. Bu durum coğrafi değişikliklere göre ağacın değişmesine de neden olmuştur. İslam öncesi Türki gruplar bambu üzerine, demir mızrak ucunu at kuyruğu ile çevreleyerek kullanmışlardır. Gene atlı okçu birimlerinde görüldüğü gibi deri ve kumaşlarla takviyeler yapmayı da ihmal etmeyen zırhlı bölükler, bu sayede; metalin sertliğine ilaveten esnekliğe sahip bu materyaller ile darbelere çok dayanıklı hale gelmişlerdir. Başlık olarak metal miğferler kullanan zırhlı süvariler, içlerine keçe ve ipek sarmayı ihmal etmemişlerdir. Miğferlerinin tepelerine at kuyruğu başta olmak üzere çeşitli hayvan kuyrukları koymuşlardır. Daha çok ‘Turban’ tipi denilen yukarı doğru ucu sivrileşen miğferleri tercih eden Türkler, miğferlerine bazen ‘kedim-lamelar’ bazen de ‘örme zincir’ enselikler ilave etmişlerdir. Miğfer siperi niyetine hafif eğri plakalar da

ekledikleri görülmüştür. Bu sayede ense, yanak, surat gibi kafa bölgelerini ölümcül yada hafif yaralardan korumayı başarmışlardır. Örme demir zincirler ile bütün yüzlerini kapattıkları da görülür, bu; miğferlerinde tamamlayıcı unsur olarak kullandıkları bir yöntemdir.

Süvari birlikleri hem metal hem de söğüt kalkanı kuşanmayı tercih etmişlerdir. Bu konuda çok farklı kalkan örnekleri mevcuttur fakat neredeyse kesin olan bir şey var ise o da form olarak genelde oval kalkanın tercih edilmesidir. Bunun sebebi, ata binerken daha rahat hareket etmek, gerektiğinde sırtlarını bu kalkanları rahatça koyabilmektir. Bazen de atlarının yan taraflarına astıkları kalkanları ile atlarını korumuşlardır. Oval kalkan sayesinde, yay kullanırken kalkanlarını kollarına asarak korunaklı seri atışlar gerçekleştirmeyi de ihmal etmemişlerdir. Ok, yay, sadak ve tirkeş gibi eşyaları zırhlı süvariler ana unsur olarak kullanmasalar da, ekipman olarak yanlarından eksik etmemişlerdir. Kıyafet olarak deve kılından yapılmış kaftanlar giydikleri de görülmüştür. Fakat bitkisel kumaşlarla yapılan üç etek formundaki kaftanları, aynı atlı okçular gibi süvariler de tercih etmiştir. Soğuğa karşı post ve kürk gibi hayvan yan ürünleri, soğuk havalarda korunmaları için süvari birliklerinde bulundurulmuştur.

4.3.Yadag-Yaya

Genellikle fetih edilen ülkenin yaya askerlerinden oluşan bu birimin hafif ya da ağır olarak zırhlı döneme, fetih edilen ve eden ülkeye göre çok değişkenlik göstermiştir. Bu yüzden araştırma alanımızın dışında kalmaktadır.

4.4. Yortug

Hükümdarı korumakla görevli bu seçkin birlik, atlı süvari birlikleri ile aynı silahlara ve aynı formda zırhlara bürünmüşlerdir. Aradaki fark, atlı süvari birliklerinkinden daha gösterişli zırhlara sahip olmalarıdır. Silahları dahi daha özenli ve güzel olan bu birlik, tabii ki döneme ve hüküm sürülen coğrafyaya göre farklı materyaller kullanmıştır. Ülkenin sahip olduğu kudrete ve refaha göre farklı değerli eşyalar ve süsler söz konusudur.

4.5. Akıncı-Akıncı

Genellikle fetih öncesi, düşmana ani baskınlar yapmak ve keşifler gerçekleştirmekle yükümlü bu birim, seri ve hızlı olmak zorundadır. Bazı Türki toplumlar, atlarının ayaklarına bezler bağlayarak geceleri ani baskınlar yapmış, düşmanlarına sessiz ve ölümcül darbeler vurmuştur. Bu yüzden genelde atlı okçular gibi keçe veya kumaşla destekli deri zırhlar giymişlerdir, bazen de hiç zırh kullanmadan savaşmışlardır. Eğri kılıç, ok, yay, sadak, tirkeş gibi ekipmanlar kullanırken genelde metalden yoksun, deri materyalini tercih etmişlerdir. Sebep, seri ve hızlı olmaktır. Kalkan olarak 'söğüt kalkan' tercih edilmiştir. Börk veya kalpak gibi hafif ve korunaklı başlıklar da hafiflik adına tercih ettikleri tamamlayıcı unsurları olmuştur. Üç etek tipi kaftan veya bellerine kadar inen yelek tarzı kıyafetler hızlarını kesmemeleri açısından önemlidir. Deri botları, deri kolçakları da tamamlayıcı unsurları olmayı sürdürmüştür.

5. İSLAMİYET SONRASI ASKERİ KIYAFETLERDE GİYİM UNSURLARI FONKSİYONELLİK MALZEME FORM VE DOKU

Türklerin İslamiyet’i kabulü kitleler halinde gerçekleşmiştir. Tabii ki bütün Türk boyları, grupları İslam’ı kabul etmeseler de hatırı sayılır biçimde büyük bir kısım, Müslüman olmuştur. İslamiyet’e geçen Türklerde, yerleşik hayata geçiş ve merkezi bir yönetim kurma süreci yaşanmıştır. Yerleşik hayata tamamı ile geçmeseler de büyük şehirler ve yapılar kuracak, hanlar, saraylar, kervansaraylar inşa edecek kadar önemli ölçüde başarı elde etmişlerdir. Bu gelişmelerin beraberinde, ordu düzenli hale sokulmaya çalışılmıştır. Hala Göçebe Türkmen unsurların yoğun etkisi görülse de yönetimler, merkezi ve yerleşik hale gelmiştir. İslamiyet’e geçen Türklerde askeri sistem ve ordu teşkilatlanması büyük oranda aynı; ardılları oldukları göçebe Türklerle benzer niteliklerde mevcudiyetini korumuştur. Temel ordu birimleri, zırhlar ve silahlar açısından bu böyledir. Terimler ve gelenek açısından ise değişimler yaşanmıştır.

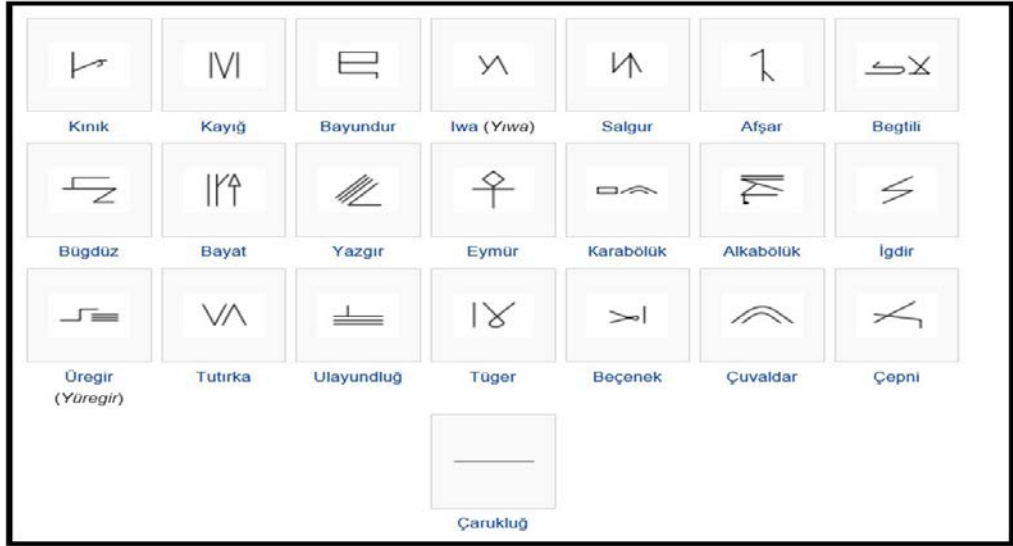
Birimler ve ordu stili aynı kalsa da kullanılan formlar, dokular ve materyallerde değişimler görülmeye başlanmıştır. Bunun sebebi tabii ki orduyu geliştirmektir. Karşılaşılan düşmanların ordularına karşı nasıl daha etkili bir askeri birim yaratılır kaygısı, bu gelişimin yegâne sebebidir. Bu bakış açısı, sistematik bir biçimde ve bilinçli bir şekilde gerçekleşmiştir. Hangi ok ucu, hangi zırhı delmekte üstündür; hangi kılıç kavisine göre süvarilikte iyidir; zırhların tamiri ve imalatı nasıl daha iyi olabilir; miğferler surati korumak ve kullanım açısından nasıl daha iyidir; bütün bunları geliştirirken takviye olarak ne tür materyaller kullanılmalıdır ve bu sayede askeri üstünlük nasıl sağlanır gibi birçok soru, bu durumun etkenidir.

Askeri teknolojiyi, ekonomiyle ve akıl yoluyla birleşerek bir üst seviyeye taşımının yolları aranmış ve bu, başarıyla gerçekleşmiştir. Bunun kanıtı olarak ise yüzyıllar boyu sayısız irili ufaklı kazanılan zaferler, fetih edilen topraklar gösterilebilir. Elde edilen başarılar, sadece tesadüf olmaktan ziyade, temeli olan, sistematik bir vizyonun sonucudur. Bu Sistematik askeri vizyon, İslam öncesi Türklerde görüldüğü gibi İslam sonrası Türklerde de had safhaya ulaşmıştır. Özellikle Büyük Selçuklu ve ardılı olan Anadolu Selçuklu Devrinde bu görülmüştür. Mısır'da kurulan, Kölemen Kıpçak Türkleri yani Memlukler ve Osmanlı İmparatorluğu ile en mükemmel halini almıştır. Bu yüzden askeri incelemeleri daha çok bu ekseninde incelemek çok önemlidir. Selçuklu, Memluk ve Osmanlı ekseninde birçok örnek teşkil eder. Gerek görsel gerek yazılı kaynak günümüze kadar ulaşmıştır.

 Kayı, Kayıg	 Yazır, Yazgır	 Aşar, Afşar	 Bayındır, Bayundur	 Salur, Salgur	 İğdir, İgdir
 Bayat	 Döğer, Tüger	 Kızık, Qızık	 Peçenek, Beçenek	 Eymür	 Bügdüz, Bügüz
 Alkaevli, Alkabölük	 Dodurga, Tutırka	 Beğdili, Beğtili	 Çuvaldar, Çavuldur	 Ulayundlu, Ulayundlug	 İva, Yıva
 Karaevli, Karabölük	 Yaparlı	 Karkın, Kargin	 Çepni	 Yüreğir, Üregir	 Kınık

Şekil 5. 2. Türk Boylarına Ait Damgaları

Kaynak: www.tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr (Erişim Tarihi: 28.12.2016).

Şekil 5.3. Türk Boylarına ait Damgaları

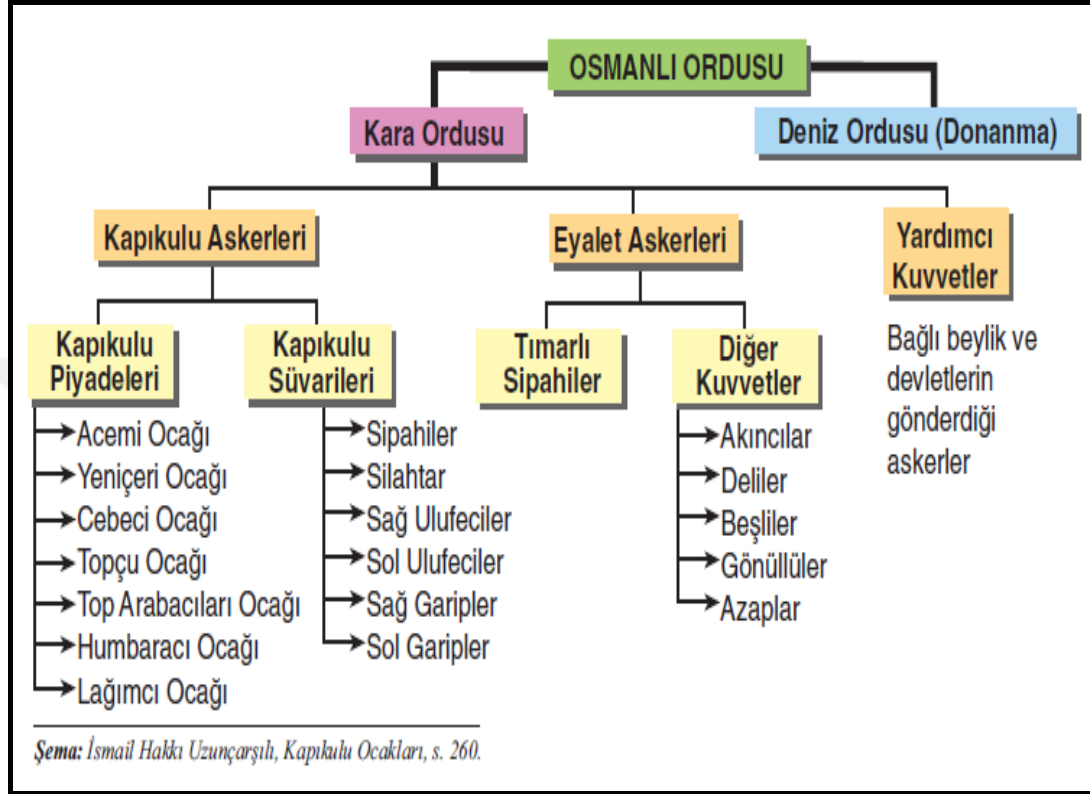
Kaynak: www. tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr (Erişim Tarihi: 28.12.2016).

16.yüzyıl Türk Askeri Giysilerinin İncelenmesi gerçekleştirilirken, Selçuklu ve Memluk Devletlerinden örnekler sunmak gereklidir. Osmanlı İmparatorluğu için her açıdan “Klasik Dönem” olarak adlandırılır. Askeri açıdan da klasik dönem olarak yer almaktadır.

Klasik Osmanlı Ordusu: Fatih Sultan Mehmet’in gerçekleştirdiği reformlarla oluşmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti’nin Beylik düzeninden İmparatorluk sistemi ve siyasetine geçişi, merkezi otoriteyi sağlamlaştırmayı gerektirmiş; bunu Devşirme-Kapıkulu-Yeniçeri-Enderun sistemiyle sağlamlaştırma faaliyetleri görülmüştür. Bu dönemde, devşirmelerden kurulan Yeniçeri Ocağı’nın ordu ve siyasette büyük etkisi olduğu görülür. Klasik dönemde Osmanlı ordusunun teşkilatlanması; Kapıkulu Askerleri ve Eyalet Askerleri temel alınarak düzenlenir. Bu ordu, 1606 yılına kadar girdiği savaşlardan başarı ile çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğunda orduyu iki ana grup teşkil etmekteydi. Bunlar ‘Kara Ordusu’ ve ‘Deniz Ordusu’ idi. Deniz ordusu yani donanma kendi içinde ayrı bir hiyerarşiye sahipti. Kaptan-ı Derya sıfatıyla anılan rütbeli kişi, bütün donanmanın, Sultandan sonraki en kıdemli kişisiydi. Donanma Ordusunda askerlere ‘er’ veya ‘çeri’ denmezdi. Donanma Ordusunda ki denizci askerlere “Levent” denirdi.

Kara ordusu ise üç sınıfa ayrılmaktaydı. Bunlar, Kapıkulu Ocağına bağlı, ‘Kapıkulu askerleri’, devlete tabi eyaletlerden gelen ‘Eyalet askerleri’ ve bağlı beylik

ve devletlerin gönderdiği ‘yardımcı kuvvetler’ idi. Tekrar kendi içlerinde farklı birimlere ayrılan kara birliklerini ayrıntıları ile ele almadan önce Osmanlı İmparatorluğu ordusunun genel organizasyon yapısını şema halinde görmek yararlı olacaktır:

Şekil 5. 4. Osmanlı Ordusunun Teşkilat Yapısı

Kaynak: Uzunçarşılı, 1988, *Kapıkulu Ocakları* 1, 331.

Temel askeri birimleri ile Osmanlı İmparatorluğu bu şekilde teşkilatlanmıştı. Fakat bahsi geçen bu birimler tamamı ile savaş sahasında yer almazdı. 16.yüzyıl askeri giysileri incelenmesi açısından, savaş meydanında yer alan birimleri incelemek daha doğru olacaktır. Bu yüzden bütün birimlerin incelenmesi söz konusu değildir. Askeri açıdan teçhizat kullanan ve savaşan birimleri incelemek daha doğru olacaktır.

5.1. Kapıkulu Askerleri

Kapıkulu askerleri iki gruba ayrılır bu konuda şekil 5.3’ de görüldüğü gibi bölümlere olarak sıralanmışlardır.

5.1.1. Kapıkulu Piyadeleri

Kapıkulu piyadeleri 7 ye ayrılır. Şekil 5.3’de sıralaması mevcuttur.

5.1.1.a.Yeniçeri Ocağı

Yeniçeriler, Osmanlı Ordusunda ateşli silah kullanan askeri bölüklerdir. Osmanlı ocakları içerisinde en önemli iki ocaktan biridir. Yeniçerilerin başında bulunan kişiye “Yeniçeri Ağası” denir. Yeniçeriler, savaş zamanı Osmanlı Padişahı otağının etrafında bulunurlardı. Savaş olmadığı vakitlerde ise İstanbul’da şehrin güvenliğini sağlamakla yükümlüydüler. Savaşlarda birçok başarıyı Yeniçeriler sağlamıştı ve ateşli silah kullanmadaki yetenekleri sayesinde birçok düşman ordusu için korkulan bir askeri birim niteliği kazanmıştır. Yeniçerilerin, ilk zamanlarda miğfer ve zincir zırh gömlek kullandıklarına dair düşünceler olsa da bu henüz ispatlanmış ve kabul görmüş bir bilgi değildir. Fakat ateşli silahların yaygın hatta var olmadığı dönemlerde ok, yay, miğfer, zırh kullanmaları kendilerini korumaları için gereklidir. Klasik Yeniçeri askeri giysilerini ele alırsak tahmin edilenden çok daha hafif kıyafetler giymişlerdir. Yeniçeriler başlarına serpuş, börk, üsküf denen başlıklar takarlar genelde beyaz fakat konuma göre farklı renklerde olabilen keçeler ve farklı kumaşlar bu başlıkların temelini oluştururdu. Özellikle vişneçürüğü, yeşil ve mavi renklerde ve keten türü kumaşlardan yapılmış kıyafetlerin altına, sarı yemeni giyerlerdi. Erken dönemlerde, ok ve yayın beraberinde ‘arkebüz’ denen, ufak el topu olarak tarif edilebilecek tüfekler kullanırlardı. Fitille ateşlenen ve küçük güller atan arkebüzler zaman içerisinde yerini önce fitilli tüfeğe, sonra ise çakmaklı tüfeğe bırakmıştır. Önceleri erken dönem Türk kılıcı veya pala gibi kılıçlarla savaşan Yeniçeriler, Kanuni Sultan Süleyman devri ile beraber yatağan denen kısa ve öne doğru eğilen kılıçlar kullanmaya başlamıştır. Hafif zırhın sebebi, zaten ağır olan ateşli silahlarını seri şekilde kullanmalarını sağlamaktır. Zincir zırh gömlek, vücuda ağırlık vereceğinden tercih edilmemiştir. Ayrıca ateşli silah kullanan düşman askerlerinin mermileri zincir zırh gömleği deldiği zaman, zırhın demirleri de vücuda hasar vermekte, yarayı daha ölümcül hale getirmektedir. Bütün bunlar, hafif zırhların kullanılmasına sebep olmuştur. Kumaşların içine ipek ve deri gibi takviye katmanlar eklenmiştir. Esnek olan ipek, deri ve keçe Yeniçerilerin hafif ama güvenli şekilde vücutlarını, başlarını korumalarını sağlamıştır. Özellikle keçesi bele kadar uzanan başlıkları, hafif ve etkili bir baş-sırt koruması sağlamıştır. Kılıç gibi yakın dövüş

silahlar ise ancak ateşli silah kullanamayacak durumlarda tercih edilmiştir. Yatağanın kısa ve hızlı kullanımı da bu yüzden tercih sebebi olmuştur. Son derece iyi kılıç kullanan Yeniçeriler, sadece ateşli silah değil yakın dövüş alanında da eğitim almışlardır. Kısa balta, barutluk gibi yan ekipmanlar da kıyafetlerinin tamamlayıcı unsurlarındandır. Ayrıca mermi dökmek için kalıplar ve ham halde olarak kurşun gibi malzemeler de boş vakitlerinde mermi yapmaları için yanlarında bulundurdukları eşyalardandır.

5.1.1.b. Cebeci Ocağı

Osmanlı ordusunda silahlar sefer zamanı dağıtılır, savaş olmadığı vakitlerde silahlar askerlerde hazır bulundurulmazdı. Bunun sebebi muhtemelen tedbir amaçlıdır. Ayrıca bütün silahların bakımı zahmetli ve tecrübe istediğinden paslanmaması, savaş sırasında arıza yapmaması gereklidir. Osmanlı İmparatorluğu, silahların bakımı ve dağıtımı için bir birim oluşturmuştur. Cebehane’de silahlar muhafaza edilir, bakım ve onarımları yapılır bu konu ile görevli kişilere de “Cebeci” ordunun silahlarını hazırlayan ve savaş alanına taşıyan sınıf da Cebecilerden oluşur başlarında bulunan kişiye ise “Cebecibaşı” denirdi. Genellikle zırh kuşanmayan bu birim, kolçak-bazuband ve miğfer giyer tedbir amaçlı erken dönem Türk tipi kılıç taşırlar şalvar, entari, kaftan, kuşak, sarık, keçe, sarı yemeni gibi tipik Osmanlı kıyafetleri giyerlerdi.

5.1.1.c. Topçu Ocağı

Osmanlı Ordusunda, savaş olmadığı vakitlerde top döken askeri kanadın adına ‘Topçu’ denirdi. Topçulukla ilgili malzemeleri hazırlayan ve savaşlarda topları kullanan kişilerdi. Hızlı hareket etmek adına hafif kıyafetler giyerlerdi. Yelek, içlik, şalvar, kuşak, sarık, yemeni kullanır, başlarına da bazen uzun siyah başlık takar bazen de keçe üzerine sarık sararlardı.

5.1.1.d. Top Arabacıları Ocağı

Osmanlı ordusunun sefere çıktığı vakitlerde topları savaş bölgesine taşıyan askeri sınıftır. Lojistik ile ilgili bir birim olduğu için genelde hafif kıyafetler giymeyi tercih etmişlerdir.

5.1.1.e. Humbaracı Ocağı

Osmanlı ordusunda havan topları yani humbara ve ilkel el bombası yapımı ile uğraşan birim Humbaracılarıdır. Başlarında bulunan kişiye “Humbaracıbaşı” denir. Genellikle hafif kıyafetler tercih eden Humbaracılar, yelek, içlik, şalvar, kuşak, sarık, yemeni gibi kıyafetler giyer başlarına ise bazen uzun siyah başlık takar bazen de keçe üzerine sarık sararlar hançer, kama, kılıç ve asa gibi sopalar bulundururlardı.

5.1.1.f. Lağımçı Ocağı

Osmanlı ordusu kuşatma gerçekleştirdiği zaman, tüneller kazarak kale duvarlarını çökertme görevindeki sınıfa Lağımçı Ocağı denir. Lağımçıları, bu tehlikeli ve önemli görevi gerçekleştirirken, tünellerin çökmesi veya düşman tarafından fark edilip imha edilmesi sebebi ile sıkça kayıplar verir cesaret ve tecrübe gerektiren bu birim, kuşatmalarda başarıyı getiren çok önemli bir askeri sınıftır. Tünellerde hızlı ve seri hareket etmek zorunda olan Lağımçıları bazen sadece şalvar ve çıplak ayak bazen ise yelek gibi kıyafetler giyer, başlarını korumak adına keçe üzerine sarık sararlar, çöken tünellerde koruma sağlamasa da kafa bölgesine düşen taşlardan korunmak için tedbir olarak kullandıkları keçe ve sarık, kask görevi görürdü.

5.1.2. Kapıkulu Süvarileri

Kapıkulu süvarileri 6 bölüme ayrılır şekil 5.3’de ki şemada gösterilmiştir. Bunlar aşağıda açıklandığı gibidir

5.1.2.a. Sipahiler

Tımarlı Sipahi ile karıştırılmaması gereken Sipahiler, Kapıkulu Sipahileri olarak adlandırılırlardı. Kırmızı bayrak olarak da anılan ve son derece itibarlı bir bölük olan Kapıkulu Sipahileri önceleri devlete faydalı işlerde bulunmuş kişilerin çocuklarından seçilirdi. Savaş olmadığı vakitlerde bazı malların tahsil edilmesi ile meşgul olan Kapıkulu Sipahileri, başlarına bir Ağa tayin edildikten sonra bu vazifeyi gerçekleştirirdi. Kapıkulu Sipahileri, Osmanlı Padişahı camiye gittiğinde, giriş ve çıkışlarda onun sağ tarafında yürürdü. Sol tarafında ise “solak” denilen ok ve yayı sol kolla kullanan başka bir birim mevcuttur. Kapıkulu Sipahileri, savaş zamanı ise ordunun merkez mevkiinde sağ tarafta bulunan Osmanlı Saltanat Sancağı altında

dururdu. Fakat bazen Sultanın arka tarafında yerlerini alırlardı. Sefer sırasında, ordunun geçiş noktalarını belirleyen ve adına da Sancak tepesi denen güzergahı tespit etmekle yükümlüydüler. Osmanlı Padişahını korumak adına çadırlarını Otağ-ı Hümayunun sağına kurarlardı. Kapıkulu Sipahileri, tıpkı Tımarlı Sipahiler gibi ağır zırhlar kuşanırdı. Tımarlı Sipahilere nazaran daha süslü ve işçilikli askeri giysiler giyerlerdi. içak tipi miğfer takarlardı. Zincir zırh gömlek ve üzerine ayna zırh, en çok tercih ettikleri zırhlardı. Zincir zırh gömleklerin plakaları değışken olabilirdi. Kolçak-bazuband, plakalı, elçek ve zincir zırhlı dizçek giyer, ayak bileklerini korumak için at binerken ilave bir bilek zırhı kullanırlardı. Söğüt kalkan ve elik kalkanların yanı sıra tombak kalkan da teçhizatlarında vardı. Erken dönem Türk kılıcı, genel kullandıkları kılıç tipiydi. Zırhlarının içerisinde ipek ve deri takviyeler bulunurdu. Miğferlerin iç kısımları da keçe, deri, ipek, keten gibi malzemelerle desteklenmişti. içak miğferlerinde sorgular ve kaşıklar bulunur ve üzerini hayvan tüyleriyle süslerlerdi. Kimi Kapıkulu Sipahisi, kazıma ve kakma ile yapılmış, sanatsal değıeri çok yüksek askeri ekipmanlara sahipti. Bindikleri atlar da lamellar-kedim denen küçük plakalardan oluşan zırhlara sahipti. At başlıkları da bindikleri atlarda sıkça görülürdü. Sipahi yayları, Yeniçeri yaylarına nazaran daha kısa idi. Ok, yay, sadak, tirkeş gibi ekipmanların yanı sıra ateşli silah kullanan Kapıkulu Sipahileri de vardı. Tüfek yerine akmaklı tabanca tarzı ateşli silahı tercih ederlerdi. Sebebi, zaten çokça olan askeri teçhizatları yanında taşınması kolay olması ve tek atış için kullanacakları tabancayı ateşleyip, öteki silahları ile çarpışmaya devam etmeleri idi.

5.1.2.b. Silahtar

Osmanlı Padişahları tarafından şahsen seçilmiş kişilerden oluşan Silahtarlar, Enderun'un en nüfuzlu kişileri idi. Padişahların sevdiği ve güvendiğı kişilerden olmaları, onlara büyük bir nüfuz elde etme şansı tanıyordu. Enderunlu kişilerin en çok gelmek istediğı mertebe Silahtarlık mevki idi. Silahtarlar Padişahın Harem harici vakitlerinde her zaman yanında bulunurdu. Silahtarlar, Padişahın Sadrazamlarla olan haberleşmesini sağlayan kişilerdi. Bu yüzden Sadrazamlar tarafından da sayğı duyulan ve çekinilen kimselerdi. Silahtarlar isimleri ile ilişik, Sarayda mevcut olan bütün silahlardan özellikle de Sultanın silahlarından, mücevherlerinden, eşyalarından sorumluydular. Onların bakımı, muhafazası ve onarımı onların himayesindeydi. Törenlerde Hükümdarın kılıcı gibi silahlarını

taşımak da görevlerindendi. Savaş zamanı ise Kapıkulu Sipahileri ile birlikte Padişahın yanında yer alırlardı. Silahlar Saraydan başka bir görev için çıkacakları zaman onlara, Beylerbeyi rütbesi ve Paşalık unvanı bazen de fazlası verilirdi. Kaptan-ı Derya veya Vezirlik aldıkları da olmuştur. Kimi Silahların Padişahın kızı veya kız kardeşi ile evlenerek Hanedana damat oldukları da görülmüştür. Savaşlarda Padişahın sağında ve solunda bulunmalarından, onların ne kadar önemli bir mevkie sahip olduklarını anlayabiliriz(Taneri, 1981, 66).

5.1.2.c. Sağ Ulufeciler ve Sol Ulufeciler

Osmanlı ordusunda savaş zamanı Saltanat Sancağını koruyan bölüğe denirdi. Sol Ulufeciler, Osmanlı Hassa ordusunun süvariler kısmında yer alırdı. Sağ Ulufeciler, gerçekleşen seferlerde Padişahın sağında yürüyen askeri birliktir. Savaş sahasında ve ordunun konakladığı vakitlerde, Sultanın Sancağının sağında dururlardı. Başlıca vazifeleri ise hazineyi korumaktı(Taneri, 1981, 66).

5.1.2.d. Sağ Garipler ve Sol Garipler

Osmanlı ordusunda savaş zamanı ordunun ağırlıklarını koruma görevi, Sağ ve Sol Gariplere verilmişti. Ayrıca hazineyi koruma görevi de onlara aitti. Aşağı bölükler olarak da adlandırılırlardı. Bir kısmı saraydan seçilen Garipler, Türkler başta olmak üzere, Acem diyarından gelenlerden de seçilirdi. Diğer memleketlerden gelen veya Müslüman ve savaşlarda cesaret gerektiren görevlerde bulunmuş kimseler de Gariplere dahil edilirdi. Savaş vaktinde çok kutsal bir görev olan “Sancak-ı Şerif” koruması, Sağ ve Sol Gariplerin vazifesiydi. Sancak-ı Şerif’in muhafaza edildiği çadırın etrafında karargah kurarak orayı koruma altına alırlardı. Sancak-ı Şerif, Osmanlı Türklerine geçmediği dönemlerde ise Sultanın Sancağını koruma görevi sağ ve sol gariplere verilmişti. Yavuz Sultan Selim Han’ın, Kutsal Emanetleri Türk himayesine alması ile bu kutsal görev bu birime layık görülmüştü. Sağ gariplerin sancağı sarı, Sol gariplerin sancağı ise yeşil, beyaz renklendendi(Taneri, 1981, 69).

5.2. Eyalet Askerleri

Tımarlı sipahiler ve diğer kuvvetler olarak ikiye ayrılır.

5.2.1. Tımarlı Sipahiler

Tımarlı Sipahiler, Osmanlı İmparatorluğu Ordusunun en kalabalık askeri birimini oluşturmuştur. Üç yüz bin civarında Sipahi birliği, Sefer-i Hümayun zamanlarında bir araya gelmiştir. Bazen bu sayı dört yüz bin gibi bir rakama da ulaşmıştır. Sipahiler, belirli bir sistem içerisinde yetişir; özünde, Orta Asya göçebe kültüründe- İslam öncesi Türk devletlerinde sefer döneminde orduya dahil olan ve “Alp” ya da “Batur” denen, Beye bağlı atlı savaşçı kültürünün, Osmanlı çağındaki sistemli hale gelmiş biçimidir. Bu askeri sınıf, İslamiyet öncesi göçebe Türklerin yerleşik hayata geçmesi ile profesyonel hale gelmiştir. Büyük Selçuklular devrinde “ıktâ” adı ile anılmıştır. Daha sonraları Türkçeleşerek “dirlik” olarak adlandırılmıştır. Sipahi adı Farsça ‘silahşor’ ve ‘asker’ anlamına gelmektedir. İdari ve ekonomik sisteme bağlı olarak varlığını sürdüren Sipahiler sistemi, Büyük Selçuklu ordusunun temelini oluşturmuştur. Buna istinaden Büyük Selçuklu İmparatorluğunun mirasçısı olan Anadolu Selçuklu ve diğer Türkmen kökenli devletlerin de temelini oluşturmaya devam etmiştir. Bu devletler ‘Tımarlı Sipahi’ sistemini geliştirmeyi sürdürmüştür.

Aynı şekilde Anadolu Selçuklu Devleti’nin devamı niteliğine kavuşan ve bir Türkmen Devleti olan Osmanlılar da bunu yaşatmış ve en mükemmel şekilde geliştirmeye çalışmıştır. Anadolu Selçuklu Devletine tabi olan Osmanoğulları Beyi Ertuğrul Gazi’nin, Osmanlı Beyliğinin kuruluş coğrafyası kabul edilen Söğüt ve Domaniç’i, Anadolu Selçuklu Hanı’ndan tımar olarak aldığı da unutulmamalıdır. Bu da Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş temelini ‘Tımarlı Sipahi sistemine’ borçlu olduğu fikrini doğrulayabilir. Osmanlılar Tımarlı Sipahi sistemini ve diğer kurumları, Anadolu Selçuklu Devletinden miras almıştır. Devletin Anadolu Coğrafyasına doğru yayılma sürecini bu miras eşliğinde gerçekleştirmiştir. Sultan 1.Murad zamanında ise bu durum tam anlamı ile düzenli bir hale gelmiştir. Tabii ki Sultan 1.Murad devrinden sonra da bu düzenleme ve gelişme, süratle ilerlemeye devam etmiştir. Avrupa ordularında, çoğunlukla Derebeyine ve Kiliseye bağlı olan, ‘şövalye’ olarak bilinen ve tamamı ile zırhlara bürünmüş olan askeri birlikler, zaman zaman

Sipahilerle karıştırılır. Osmanlı şövalyeleri olarak bazı tarihçiler, sipahileri sınıflandırmaya çalışmıştır. Fakat bu, özünde doğru olmayan bir benzetme ve karşılaştırmadır. Sipahilerin de şövalyeler gibi büyük oranda zırhlara bürünmüş olmaları, belki askeri açıdan bu benzetmenin gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu şekilde bakıldığında farklı millet ve kültürlerde her zırha bürünmüş askeri birimi şövalyeye benzetmek pek mantıklı bir tüme varım olmasa gerekir. Askeri açıdan benzetmeyi sürdürmez ve yapısal açıdan incelersek, Sipahilerin dahil olduğu Tımar sisteminin, şövalyeden çok farklı olduğunu görürüz. Sipahiler, şövalyelerin giydikleri plaka benzeri zırhlardan farklı türde askeri donanımlara sahipti. Bir şövalyenin yay ve ok kuşanması, giydiği zırh açısından pek mümkün değildir. Hatta hareket kabiliyeti, bir sipahiye nazaran çok daha sınırlı olan şövalyenin kılıç kullanması bile sipahiye nazaran daha zordur.

Sipahiler, hareket kabiliyetlerini kolaylaştırmak adına genellikle zincir zırhı tercih etmişlerdir. Bu sayede gövdelerini koruyabilmişlerdir. Zincir zırhlar, demir halkaların birbirlerine örülüp, ağız kısımlarının perçinlenmesi ile oluşmuştur. Bu örgüler inanılmaz bir manevra kabiliyeti sunmuştur. Perçinler ise halkaların ağızlarının darbe ve fazla hareket ile açılması ve esnemesini engellemek amacıyla çakılmıştır. Bu yüzden ki bir zincir zırhı örmek büyük bir zahmet olduğu gibi bunu perçinleyerek sağlamlaştırmak ise ayrı bir zorluk içerir. Ayrıca zincir zırhın üzerine eklenen plakalar sayesinde mühim ve hayati vücut bölgeleri daha korunaklı hale gelir. Bu plakaların üzerinde işlemler ya da kakmalar görülmüştür. Kimi zaman İslami isimlere rastlamak da mümkündür. Bu plakaların üzerinde, perçinle monte edilmiş deri parçaları ve karşılığında kemer tokaları bulunur. Bu parçalar, zırhın giyildikten sonra önden iliklenmesini sağlar. Buna ilave olarak bazı sipahilerin “ayna zırh” denilen bazen oval şekilde ve yüzeyi girintili çıkıntılı olan demir parçalarla bu sağlamlaştırmayı tamamlamaya çalıştıkları görülmüştür. Yüzeyindeki girinti ve çıkıntıların okların hedeflerinde şaşma sağladığı, aynı şekilde kılıç darbelerinde de kayma yapmak gibi yardımları olduğu düşünülmektedir. Giydikleri zincir zırhların halkalarında zaman zaman İslami isimlerin olduğu görülmüştür. “Allah” veya “Hz. Muhammed” gibi adların yazıldığı olmuştur. Bununla inançsal bir korunma sağlamayı hedefledikleri şüphesizdir. Oval demir zırh ilavelerinde aynı şekilde İslami yazılar, kazıma- kakma veya işleme yöntemi ile zırha ilave edilmiştir. Bu ilave ‘ayna zırh’ tipi gövde zırhı eklemelerini, bazen baştan aşağı doğru giymişlerdir

ve sağ-sol bel bölgelerinden deri kopçalar ve metal kemer tokaları ile iliklemişlerdir. Bu ilave oval zırhların, genellikle demirden fakat bazen savaş bazen de törensel amaç ile pirinç ve bakır metallere de yapıldığı görülmüştür. Ayrıca iç kısımlarının kumaş ve deri gibi malzemelerle desteklendiği de olmuştur. Sipahi zırhlarının devamını ele alırsak, “kolçak” veya “pazuband, bazuband” denilen ve metalden oluşan kol zırhları giydiklerini görürüz. Bu kolçaklar bazen demir, bazen pirinçten imal edilmiştir. Üzerlerinde bazen işleme motifler bezenmiştir. İçleri deri veya atlas-keten kumaş gibi malzeme ile kaplanmıştır. Bunun amacı, darbeyi emme ve kolların daha konforlu bir biçimde kullanılmasıdır.

Sipahiler, insanın en önemli vücut bölgelerinden birisi olan baş kısmını da korumayı ihmal etmemişlerdir. Başlarına miğfer denilen metal başlıklar takarak, ölümcül veya küçük yaralardan korunmayı hedeflemişlerdir. Farklı tiplerde miğferler kullanan sipahiler, döneme ve yöreye, hatta imkana göre bu farklı tipleri kullanmışlardır. Mesela erken dönem sipahilerde ‘Turban’ stili denen, yukarı doğru sivri veya ucunda en tepede düz parçaları olan, “Bektaşi” dilimleri olarak adlandırılan, bazen de düz dilimler ile ayrılan bir miğfer tipini görmek mümkündür. Bu stil Osmanlı’nın hemen her döneminde görülmüş çok yaygın bir modeldir. Sadece Osmanlılarda değil, bütün Ortadoğu ve Orta Asya Türk, Türkmen, Yörük, Türki isimleriyle anılan askerlerde görülmüş buna Memlukler de dahildir. Bu stilin ensesi ve yüz tarafları zincir örme tipi zırhlarla örtülmüştür. Bunun sebebi ise hem enseyi hem yüz tarafını korumaktır. Zincir oldukları için sesleri duyabilmektedirler ve manevra yapmakta şövalyelere nazaran çok daha avantajlı hale gelmişlerdir. Ayrıca tamir etmek daha hızlı ve pratiktir. Bu durum sadece ense zincirleri için değil, gövdelerinde kullandıkları zincir zırh içinde geçerlidir. Turban stili miğferlerde bir de alınlarına “kaşık” adı verilen farklı formlarda metal parçalar eklemişlerdir. Kaşıklar ile burunlarına gelecek bir darbeyi korumaya çalışmışlardır. Ok atacakları zaman bu kaşıkları yukarı kaldırıp daha serbest bir hareket edebilmektedirler. Kaşıkları, vida benzeri parçalarla ister sıkıştırıp ister serbest bırakabildikleri, fonksiyonel bir kullanım mekanizması yaratılmıştır. Bu kaşıkları, sefer zamanlarında yemek yiyebilmek içinde kullandıklarını da düşünöenler bulunmaktadır. Turban tipi miğferlerin üzerlerindeki çeşitli bitki motifleri, kakma veya kazıma yöntemi ile bezenmiştir. Kaşıklar ise aynı şekilde bazen motiflere veya İslami yazılarla süslemelere sahip olmuşlardır. Genellikle demir üzerine pirinç metali ile kazıma

üzerine kakma yapılmıştır. Fakat demire alternatif olarak pirinç ya da bakır gibi metallere hem savaş için hem de törenler için üretilen Turban tipi miğferler de mevcuttur. Sipahilerin bir başka tercihi, ‘çiçek, chichak’ miğferlerdir ve genellikle Osmanlı Sipahilerinde görülen tiptir. Tekrar yukarı doğru sivrilen çiçek tipi miğferler olduğu gibi oval yapıdaki çiçekler de mevcuttur. Daha çok düz dilimler eşliğinde nizami, yukarıdan aşağı tırtıklar görülebilir. Zincirler ensede kullanılsa da daha çok siperler eşliğinde yanak ve ense kısımları korunmaya çalışılmıştır. Hatta modern şapkalarda olduğu gibi miğferin ön tarafına perçinlenmiş siper mevcuttur. Yanak ve ense siperleri, menteşelerle ve sistematik perçinlemelerle hareket edebilir bir mekanizmada imal edilmiştir. Bu siperlerin üzerlerine çeşitli motifler bezenmiştir. Buna ilaveten miğferin tamamı ya da çeşitli bölgelerinin de kazıma, kakma gibi yöntemlerle gerek İslami, gerek bitkisel motiflerle süslediğini görebiliriz.

5.2.2. Diğer Kuvvetler

Diğer kuvvetler beşe ayrılmaktadır Bunlar akıncılar, deliller, beşliler, gönüllüler, azaplardır.

5.2.2.a. Akıncılar

Akıncılar, Osmanlı ordusunda çok önemli bir yere sahipti. Ordunun keşif amaçlı öncü birliğini teşkil etmekteydiler. Osmanlılarda Akıncı olmak, babadan oğula geçen bir mevki idi. Genellikle Osmanlıya bağlı ve orduya hizmet eden Türkmen boyları, Akıncıları teşkil ederdi. Başlarında, bağlı oldukları Türkmen Boyunun, Aşiretinin Beyi bulunur ve ona “Akıncı Beyi” denirdi. Ganimet, Akıncıların en büyük geliri idi. Elde ettikleri ganimetlerden pay alır, paylarından ayrı kısmını da devlete teslim ederlerdi. Akıncılar, genellikle akraba oldukları için birbirlerine bağlı askerlerdi. Malkoçoğlu, Balı Bey gibi günümüzde popüler kültürde bile bilinen meşhur Beyler vardır. Öyle ki Akıncıların başarıları bazen çok önemli olaylara şahitlik edilmesini sağlamıştır. 2. Bayezid devrinde, Macar Ordusuna yaptıkları ani bir baskın ile Bosna Sancak Beyi olan ve Akıncı olarak da hizmet eden Yakup Paşa, sekiz bin kişilik bir akıncı bölüğü ile, düzenli Macar ordusunu bozguna uğratmıştır. Macarlar bu savaş sonucunda beş bin yedi yüz kayıp vermiş, yirmi beş bini de esir düşmüştür. Bu zafere “Adbina Zaferi” denmiştir.

Bu zafer sonucunda bazı Macar asilleri de Osmanlıya esir düşmüştür. Akıncılar, genellikle hafif zırhlar giyerlerdi. Deriden zırhların yanında zincir zırh gömlek giydikleri de görülürdü. Başlarına deri başlık veya metalden miğferler de giyerlerdi. Bu durum askerin tercihinine göre değişebilirdi. Belli bir üniforma giydikleri görülmezdi. Fakat kesin olan bir şey var ise hepsi süvari olarak atlıydı ve ok, yay temel silahlarıydı. Ok ve yayın yanında yakın çarpışmalar için kılıç ve söğüt kalkan da kuşanırlardı. İçlerine üç etek tarzı kısa kaftanlar giyerlerdi. Ata binerken kolaylık sağlayan üç etek kaftanlar, hareket etmek adına çok daha elverişliydi.

5.2.2.b. Deliller

‘Delil-ler’ olarak bilinen fakat zamanla ‘Deliler’ halini alan isimleri, zamanla oluşmuş bir dil sürçmesi olup doğrusu ‘Deliller’dir. Başlarında bulunan kişiye “Delilbaşı” denilmiştir. Bu birim, ordunun en ön saflarında yer alan korkusuz savaşçılardan oluşurdu. Akıncılar gibi onlar da öncü birlikleri teşkil ederlerdi. Fakat Akıncılar gibi bağımsız hareket etmezler, ana ordu ilerlerken, sefer halindeyken veya kamp halindeyken en önde onlar hareket ederdi. Kamp halinde keşif yapmak da onların görevlerindedir. Deliller karmaşık bir etnik yapıya sahiptiler. Devşirme sistemine tabi değildiler veya Türkmen boylarından seçilmezlerdi. İçlerinde Türklerden ziyade Sırlar, Arnavutlar, Boşnaklar gibi çeşitli Balkan milletlerine mensup askerler vardı. İmparatorluk topraklarında yaşayan her millettten askerin olması muhtemeldi kısacası. Bu askerler kendi benliklerine hâkim olarak, özgür iradeleriyle Osmanlı Ordusuna katılırlardı. Nitekim kayıtlarda, bir Fransız seyyah, Delil askerlerden birisiyle, günümüz tabiriyle röportaj gerçekleştirmiştir. Bu Delil askeri, kendisinin Sırp ve Hristiyan Ortodoks olduğunu fakat kılıcını Osmanlı Sultanına sunduğunu dile getirmiştir. Delillerin kendisine has adetleri de mevcuttur. Delillerin arasına katılmak için önce savaşta bir düşman öldürmek şarttır. Bu durum gerçekleşikten sonra o kişiyi gerçek manada aralarına alırlardı.

Akıncılarda olduğu gibi Deliller de belli bir üniformaya sahip değillerdi. Kendi silahlarını ve kıyafetlerini seçerlerdi. Fakat onlarda belli başlı kendilerine has bir giyim tarzı mevcut olup hepsi süvariydiler. Genellikle uzun tüyler, hayvan postları giyerlerdi. Çivilerden küpeleri aksesuar olarak kullanırlardı. Dövme yapmak da sıkça görülen bir adetti. Vücutlarına günümüzde pirsing denen halkalar, çiviler saplarıydı. Pars, ayı, kurt gibi hayvanların kafalarıyla birlikte postlarını başlıklarının

üzerine geçirirlerdi. Farklı türde kalkanlar, kılıçlar, oklar ve yaylar kullanırlardı. Bu durum muhtemelen, çok farklı etnik yapıdan oluşmalarına bağlıydı. Geldikleri yöreye ve kültüre bağlı ekipmanlar, alıştıkları tarzda olduğu için, bu farklılık doğal karşılanıyordu ve değiştirilmiyordu. Çünkü Osmanlı ordusu için işlevsellik daha ön plandaydı.

5.2.2.c. Beşliler

Beşliler, Serhat kulu yani sınır, hudut süvarilerinden oluşup savaş sırasında düşman askerlerine yakın olan askeri siperlerin savunmasından sorumluydular. Bazı durumlarda akınlara dahil olurlardı. Ayrıca düşmanın durumu ile bilgi vermek gibi görevleri de vardı. Beşliler, sağ ve sol olmak üzere ikiye ayrılmış vaziyette orduda yer alırlardı. Giderleri buldukları ve bağlı oldukları Eyaletin maliyesinden karşılanırdı. Beşliler, her beş haneden bir kişi olmak kaidesiyle orduya alınırlardı. İsimleri de buradan gelmektedir. Beşliler genelde hafif zırhlar giyerlerdi. Ok, yay, kılıç, kalkan gibi silahlar kullanırlardı. Zırhları ise deri gibi materyallerden oluşurdu(Taneri, 1981, 73).

5.2.2.d. Gönüllüler

Serhad kulu yani sınır, hudut süvarilerinden oluşan Gönüllüler, buldukları bölgenin ahalisinden seçilirdi. 16.yüzyılın başlarında kurulan bu teşkilâtın amacı; sınır şehir, köy ve kasabalarını korumaktı. Giderleri buldukları yörede ve bağlı oldukları Eyaletin maliyesinden karşılanırdı. Başlarında bulunan kişiye ise “Gönüllü Ağası” denirdi. Gönüllü birliklerine mensup askerlerin iyi birer binici olmaları şarttı. Sağ ve sol gönüllüleri diye iki kısma ayrılırlardı. Her kısım da çeşitli bölüklere ayrılırdı. Genelde mensubu oldukları kültüre göre askeri teçhizat kullanırlardı. Bu yüzden hudutlara göre değişen askeri ekipmanlar görülürdü. Fakat muhtemelen kılıç, kalkan, mızrak gibi silahlar temel teçhizatlarıydı. Çok geniş bir coğrafyaya hükmetmiş ve farklı milletleri tebaa olarak barındırmış Osmanlı İmparatorluğu, kıyafet olarak gönüllüleri tarif etmemiz açısından bize zorluk yaratmaktadır. Gönüllü olarak Osmanlı Ordusuna katılmaları ve muhtemelen çok varlıklı ailelerden gelmediklerini düşünerek Gönüllülerin hafif zırhlar kuşandıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

5.2.2.e. Azaplar

Azab kelimesi bekâr erkek manasına gelirdi. Osmanlı ordusunda hafif piyade askeri birlikleri teşkil ederlerdi. Azablar düzenli olarak orduda yer almazlardı. Yani sefer zamanı, orduya daha önce hizmet etmiş olanlar çağırılır veya yeni Azablar katılırdı. Sefer zamanı ihtiyaca göre Azab katılırdı. Sancaklara haber gönderilerek bekar erkeklerden ihtiyaç kadar olanı çağırılırdı. Mahallelere göre her yirmi veya otuz haneden bir Azab, orduya alınırdı. Seçilen Azabın masrafını ise öteki on dokuz veya yirmi dokuz hane karşılardı(Taneri, 1981, 74).

Azablar ordunun ön saflarında yer alır ve düşmana ok yağdırırdı. Ordunun sol ve sağ kanatlarında görev alır ve ilk hücumda onlar yer aldıkları için genellikle ilk kayıplar Azablardan verilirdi. Azabların kale muhafazasında yer aldıkları da 16. Yüzyılda görülmüştür. Ani ve acele askeri müdahalelerde, askeri sevklerde Azablara ihtiyaç duyulmuştur. Kale muhafazasında yer alan Azablara askeri maaş bağlanmış ve kendi içlerinde, maaşlı asker sınıfına giren Azablar olarak ayrılmaya başlamıştır. Hatta 16.yüzyıldan itibaren kale ve deniz Azabları olarak ikiye ayrılmışlar ve denizlerde görev almaya da başlamışlardır. Azablar, başlarına kırmızı börk giyerlerdi. Kıyafetleri ise mavi, yeşil renkte kısa kaftanlardan oluşurdu. Kimi Azabların deri zırh gibi hafif zırhlar giymiş olmaları da muhtemeldi. Bununla birlikte ok, yay, pala tarzı kılıç ve ahşap kalkan da kullanırlardı. Bazılarında söğüt kalkan olduğu görülürdü.

5.3. Yardımcı Kuvvetler

Yardımcı kuvvetler, bağlı beylik ile devletlerin gönderdiği askerler olarak ikiye ayrılır.

5.3.1. Bağlı Beylikler

Osmanlı İmparatorluğu sefer halindeyken, Osmanlıya tabi olan Beylikler de asker gönderirdi. Aydınogulları, Menteşogulları, Saruhanogulları, Germiyanogulları gibi Beylikler, Osmanlı Ordusuna asker göndermiştir. Fakat mesela Ankara Savaşında, Beylerini Timur tarafında gören bu askerler, saf değiştirmiştir. Bunun üzerine, bir daha böyle bir durumun yaşanmaması için önlem olarak ileriki dönemlerde, bağlı Türkmen Beyliklerinden asker alma yöntemi değişmiş, o Beyliklerin bulunduğu bölgelerden, farklı sistemlerle asker temin etme yoluna

gidilmiştir. Türkmen atlı okçu tipi askerlere sahip olan bu yardımcı Beylik askerleri genelde hafif zırhlı idi. Deri zırhlar, kolçaklar ve miğferler giyerlerdi. Deri miğfer yerine börk gibi kürk, keçe, deri gibi malzemelerden yapılmış başlıkları vardı.

Fakat bazı Türkmen askerlerinde ağır zırh mevcuttu. Turban tipi miğfer, zincir zırh gömlek, kolçak-bazuband, dizçek de giyerlerdi. Erken dönem Türk kılıcı ve söğüt kalkan, ok, yay, tirkeş, sadak gibi ekipmanlar da askeri kıyafetlerinin tamamlayıcı parçalarıydı.

5.3.2. Bağlı Devletler

Osmanlı İmparatorluğuna bağlı çeşitli devletler mevcuttu. Bu devletler iç işlerinde belli bir dereceye kadar özgür, dış işlerinde ise tamamı ile Osmanlıya bağlı idi. Bu durumdan dolayı çeşitli husumetler yaşansa da, otorite Osmanlı Devletinde idi. Eflak-Boğdan Prenslükleri, Tatar Hanlığı, Macar Krallığı gibi devletler Osmanlı ordusuna asker gönderen, Osmanlıya bağlı başlıca devletlerdi.

Özellikle Kırım Hanlığı diye de adlandırılan Tatar Hanlığı çok önemli bir konuma sahipti. Birçok seferde Tatar birlikleri, Osmanlı Ordusuna dahil olmuştur. Tatarların başı çektiği seferler de gerçekleşmiştir. 2.Bayezid'in "Kili" ve "Akkerman" gibi kaleleri fetih etmek için harekete geçtiği zaman, ordunun en kalabalık kısmını Tatar birlikleri oluşturmuştu. Fakat Tatar Ordusunda ateşli silah ve top gibi teçhizatlar bulundurulmazdı. Bunun sebebi tedbir amaçlıdır.

Sefer zamanı bu bağlı devletler asker göndermekle yükümlüydü. Ana orduya dahil olarak seferlere katılan bağlı devletler, önemli başarıları da gerçekleştirmiştir. Nitekim Yıldırım Bayezid'in, Timur ile yapmış olduğu Ankara Savaşı esnasında birçok Türkmen Beyi saf değiştirmiş ve birçok asker yenilgi baş gösterince sahayı terk etmiştir; fakat Kral Stefan Lazareviç komutasındaki Hristiyan Sırp ağır zırhlı süvarileri, Sultanlarını terk etmeyip savaş alanında sonuna dek mücadele etmiştir. Osmanlı Devletinden pek haz etmeyen Sırpların, sözlerinden dönmeyerek savaş alanlarını terk etmemeleri, saf değiştirmemeleri ve buna nazaran Türkmenlerin ve Osmanlı Düzenli ordusunun saf değiştirip, kaçmaları düşündürücüdür.

Tatarlar, Sırp, Eflaklılar, Boğdanlılar gibi bağlı devlet askerleri farklı askeri kıyafetler giyerlerdi. Sırp, Avrupa tipi ağır zırhlı süvarileri mevcuttu.

Çelikten miğferleri, çelikten yekpare plaka zırhları, çelikten kol zırhları ve bacak zırhları vardı. Düz kılıç ve çelik kalkan kullanırlardı. Manevra kabiliyeti düşük fakat hat yarmak için yararlı olan bu süvari bölükleri yanında hafif zırhlı piyadeler de Osmanlı ordusuna katılırdı. Eflak ve Boğdan Prenslıklarına bağlı birlikler genelde hafif zırhlı yayalardan oluşurlardı. En büyük askeri desteği sunan Tatarlar ise hem zırhlı hem hafif süvari birliklerine sahipti. Hafif zırhlı olanlar aynı Türkmen atlı okçuları gibi giyinirlerdi. Deri zırhları, deri başlıkları veya börkleri kuşanırlardı. Kısa üç etek kaftanları tercih ederlerdi. Eğri kılıç, mızrak, kargı, söğüt kalkan, ok, yay, sadak ve tirkeş eksik olmazlardı. Deri bileklik ve kolçak da giyerlerdi. Zırhlı birliklerinde ise lamelar-kedim zırh denen küçük plakaların birbirine bağlanması ile oluşturulmuş zırhları ile külah miğfer ve üçgen gibi yukarı sivrilen tarzda zincir enselikli miğferler giyerlerdi. Bazı miğferlerin maskeli olduğu da görülürdü. Kolçak-bazuband ve dizçek gibi kolları, bacakları koruyan zırhlarda kullanırlardı. Kimi Tatar süvarisi zincir zırh gömlek de giyerlerdi.

6. UYGULAMA ÖNERİSİ

Şekil 6. 1: Safevi Türkmen Maskeli Miğfer Modelleri
Kaynak: www. Pinterest.com (Erişim Tarihi: 05.12.2016).

İran'da hüküm sürmüş Safevi Türkmen Devletinde, askerler tarafından maskeli miğferler kullanılmaktadır. Süvari bölükleri bu maskeli miğferlere sahip askeri birimdir. Ağır zırhlı olmaları ve oldukça iyi savaş eğitimi almaları onları savaş sahasında korkulan birer düşman olarak anılmalarına neden olmuştur. Maskeleriyle, psikolojik olarak düşmanı korkutmaları da askeri hünerlerine oldukça etkili bir katkı sağlamaktadır. Popüler kültürde, sinema filmi olan '300 Spartalı' filmi, bu konu ile ilgili 'ölümsüzler' adlı askeri birimi ele almıştır. Filmde 'ölümsüzler' olarak adlandırılan askeri birimler, Safevi, Türkmen maskeli miğferlerine benzer maskeler kullanmıştır. Fakat gerçeğin aksine maskeler ile savaşan 'ölümsüzler' aslında maske benzeri askeri teçhizatlar kullanmamışlardır. Bu durum, İran'da hüküm sürmüş Pers İmparatorluğunda değil, gene aynı coğrafyada hüküm sürmüş olan Safevi

Türkmenlerde mevcuttur. Askeri tarih açısından oldukça ilginç olan maskeli miğfer, tezin son kademesi olan uygulama örneği olacaktır. Müzelerdeki örneklerinin tamamen aynısı olmayacaktır. Doku, form, fonksiyonellik gibi açılardan benzerlikler gösterecektir.

Şekil 6. 2: Miğfer
Kaynak: Tunç Bilge, 2016, Miğfer Çalışması

Pirinç plakanın ahşap tokmakla dövülerek form verilmesi ile konik form sağlanmıştır. Perdah çekici denen çelik çekiçlerle darbelenmiştir. Konik form verildikten sonra kakma kalemleri ile motifler üzerine işlenmiştir.

Şekil 6. 3: Pirinçten Yapılmış Maske Kalıbı
Kaynak: Tunç Bilge, 2016, Maske Atölye Çalışması.

Pirinç halde ki maske, üzerindeki kirli doku ve hataları eğeler ve çeşitli el aletleriyle temizlenmiştir. Motifleri tekrar kakma kalemi ile yenilenmiştir.

Şekil 6. 4: Renklendirilmiş Maske
Kaynak: Tunç Bilge, 2016, Maske Atölye Çalışması.

Maskenin rengi verilmek üzere yüzeyi işleme alınmıştır. Montajdan önce son hali için, üst kısımlarına kıl testere ile kesilmiş parçalar bakır perçinlerle eklemeler görmüştür.

Şekil 6. 5: Demirden örme ense zırhı, el ile örülmüştür.
Kaynak: Tunç Bilge, 2016, Maske Atölye Çalışması.

Şekil 6. 6: Miğfer ve Maske Çalışması
Kaynak: Tunç Bilge, 2016, Maske Atölye Çalışması.

Montajdan önce açılıp kapanması adına test edilmiştir.

Şekil 6. 7: El ile eskitme Maske
Kaynak: Tunç Bilge, 2016, Maske Atölye Çalışması.

El ile eskitme yapılmıştır. Eski gözükmesi ancak bu şekilde sağlanabilmektedir.

Şekil 6. 8. Demirden Maskeli Miğfer Önden ve Arkadan Görünüş
Kaynak: Tunç Bilge, 2016, Maske Atölye Çalışması.

Maskeli miğferin müzelerdeki örnekleri demirden yapılmıştır. Üzerinde kalem kakma ile işleme yapılmıştır. Maskenin miğferle olan eklem kısımları menteşeyle montajlanmıştır. Uygulama örneği pirinç madeninden yapılmıştır. Maske, menteşeyle miğfere monte edilmiştir. Yukarı doğru kaldırılabilir. Uygulama örneği, demirden örme zincir ense zırhına sahiptir. Pirinç üzerine kaplama yapılmış, el ile eskitilmiştir. Maske ile denge sağlaması için ense zırhı demirdendir. Miğferin formu, müzedeki gibi konik bir forma sahiptir. Üzerinde kalem kakma ile işleme mevcuttur. İslami yazılar ve bitkisel motifler işlenmiştir. Çapı 26,5 cm olan miğferin yüksekliği ise 32 cm'dir.

Müze ve Koleksiyonlarda Yer Alan Örnekler

Şekil 6. 9: Türban Miğfer, 15. Yüzyıl Geç Dönem, İran, Kafkas, Anadolu, Osmanlı Kayı Damgalı.

Kaynak: New York Metropolitan Müzesi.

Çelik, gümüş, bakır alaşımıdır. Osmanlı Kayı damgası bulunan bu miğferde, çelik üzerine gümüş kakma kullanılmıştır. Kakma ve kazıma yöntemiyle İslami yazılar bezenmiş ve bitkisel motifler işlenmiştir. Demirden zincirler örülüp perçinlenmiştir ve surat ile enseyi koruyan zırh kısmı miğfere monte edilmiştir. Zincirlerin uç kısmına ise bakır veya pirinçten halkalar, süs olarak ilave edilmiştir.

Şekil 6. 10: Pirinçten Türban Stili Osmanlı Miğferi
Kaynak: New York Metropolitan Müzesi.

Muhtemelen 15-16. yüzyıllara ait olan bu miğfer kazıma ve kakma yöntemiyle İslami yazılarla ve bitkisel motiflere sahiptir. Demirden zincir örülüp perçinlenmiş, surat ile enseyi koruyan zırh kısmı miğfere montelenmiştir. Miğferin, tepe kısmında Bektaşî dilimleri görülmektedir.

Şekil 6. 11: Çelik Gümüş Kakmalı Türban Stili Osmanlı Miğferi.
Kaynak: Kaynak: New York Metropolitan Müzesi.

Türban stili olan bu Osmanlı miğferinde çelik üzerine gümüş kakma kullanılmıştır. Muhtemelen 15. veya 16. yüzyıllara ait olan miğferde kakma ve kazıma yöntemiyle İslami yazılar bezenmiş ve bitkisel motifler işlenmiştir. Demirden zincirler örülüp perçinlenmiştir ve surat ile enseyi koruyan zırh kısmı miğfere monte edilmiştir. Miğferin tepe kısmında Bektaşî dilimleri görülmektedir.

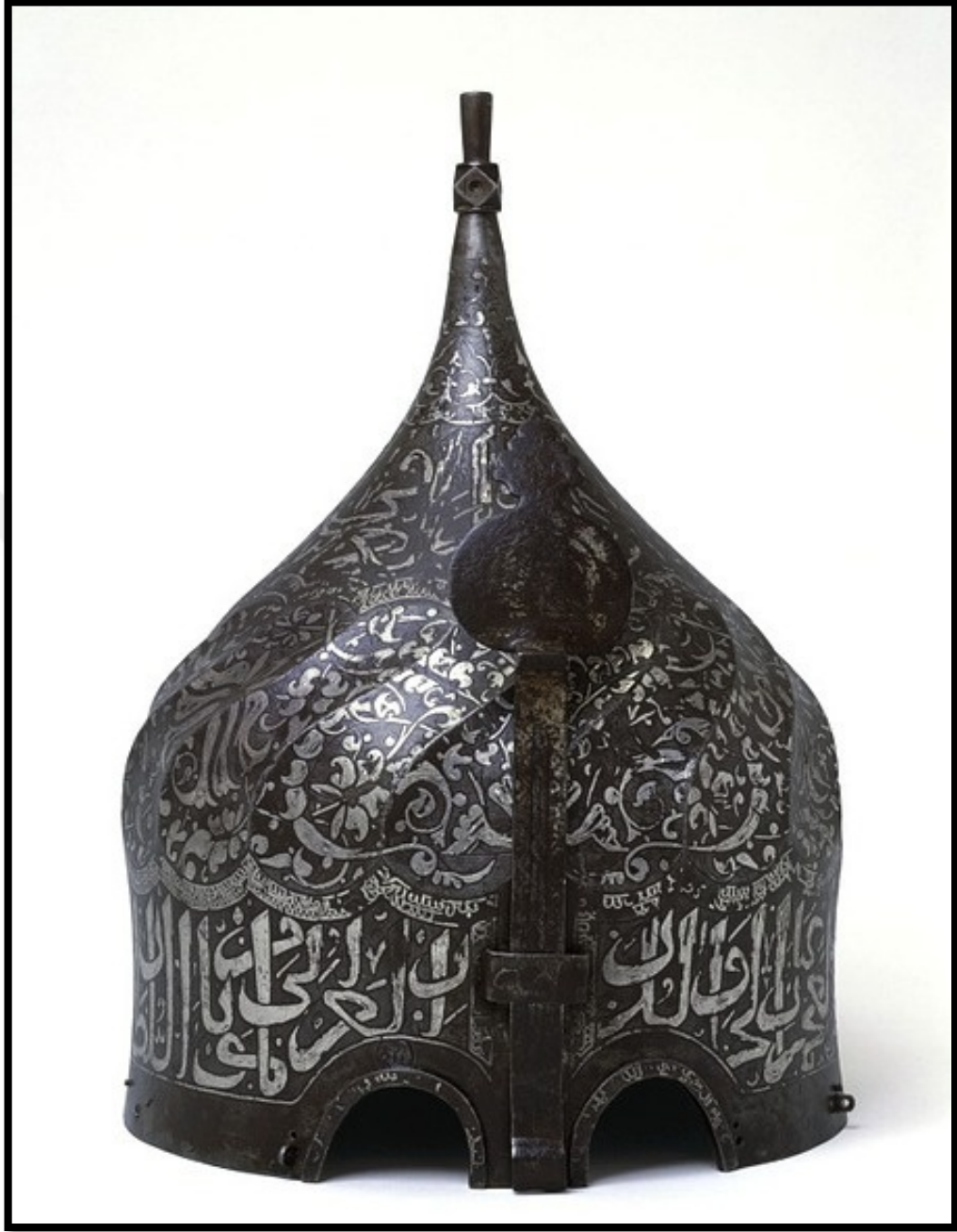
Şekil 6. 12: Türban Stili Modern Miğfer
Kaynak: New York Metropolitan Müzesi.

Türban stili ve modern yapım olan Osmanlı miğferinde çelik üzerine pirinç kakma kullanılmıştır. 12. ve 17. yüzyılları arasında sıkça görülen bu form, Türk Devletlerinde çok yaygın olarak tercih edilmiştir. Kakma ve kazıma yöntemiyle İslami yazılar bezenmiş ve bitkisel motifler işlenmiştir. Demirden zincirler ile demir plakalar birbirine eklenerek yanakları ve enseyi koruyan zırh kısmı miğfere monte edilmiştir. Miğferin tepe kısmında Bektaşî dilimleri görülmektedir.

Şekil 6. 13: 15.yy. Osmanlı Miğferi
Kaynak: New York Metropolitan Müzesi.

Turban stili ve 15. yüzyıla ait Osmanlı miğferi, çelikten yapılmıştır. Çelik üzerine kazıma tekniği ile İslami yazılar bezenmiş, sonra da gümüş kakma yapılmıştır. Altın varak ile süslenecek oldukça zarif bir görünüm kazandırılmıştır. Ayrıca Bektaşî dilimleri ile miğferin gövde kısmına kıvrımlar verilerek estetik bir görüntü yaratılmıştır. Miğferin kaşık kısmı ve örme demir zincir enseliği ise kayıptır. Bu miğfer New York, Metropolitan Müzesi'nde sergilenmektedir.

Şekil 6. 14: 16-17.yy. Çelik İslami Yazılı Miğfer
Kaynak: New York Metropolitan Müzesi.

Muhtemelen 16. yüzyıl geç veya erken 17. yüzyıl dönemine ait bu miğfer çelikten yapılmıştır. Çelik üzerine kazıma yöntemi ile motifler yapılmış, üzerine de gümüş kakma yöntemi uygulanmıştır. Ayrıca İslami yazılar gümüş kakma yöntemi ile başta miğferin alın bölgesine eklenmiştir. Miğfer muntazam bir şekilde bugüne gelmiş olsa da demirden örme zincir enseliği kayıptır.

Şekil 6. 15: Osmanlı Miğfer Çeşitleri
Kaynak: New York Metropolitan Müzesi.

Dört farklı Osmanlı miğfer tipinin görüldüğü bu fotoğrafta, aslında temel iki miğfer formu mevcuttur. İlk miğfer, türban stilindedir. Diğer üç miğfer ise çiçak stilidir. İlk miğferde çelik üzerine gümüş kakmalar ve kazımlar yapılmıştır. Muhtemelen zaman içerisinde; zincir peçesi ile ense ve hatta surat kısımlarını koruyan zırh kopmuş, alnında bulunması gereken ve kaşık denen parça da kaybolmuştur. İkinci miğfer, bakır veya pirinç üzerine tombak yöntemi ile altın kaplanmıştır. Tepe kısmı gümüşle kaplıdır. İslami yazılar ve bitkisel motifler kazıma ve kakma yöntemleriyle bezenmiştir. Muhtemelen ilave edilmiş olan üçüncü ve dördüncü miğferlerdeki gibi miğfer siperleri ise zamanla kaybolmuştur. Üçüncü miğfer, ise çelikten yapılmış bir çiçak miğferdir. Dilimlerin arasına bitkisel motifler, kazıma ve kakma ile işlenmiştir. Dördüncü çelik çiçakta ise muhtemelen altın varak kullanılmış fakat zamanla solmuştur. Sadece miğfer kaşığında muhtemelen altın kakma kullanılmıştır bu yüzden hala mevcut yerini koruyabilmiştir. Dönem olarak ise 14. 15. ve 16. yüzyılları arasını kapsadığı tahmin edilmektedir.

Şekil 6. 16: Çiçak Stili Osmanlı Miğferi

Kaynak: Alexander, 2015, İslamic Arms and Armor in The Metropolitan Museum of Art.

Çiçak stili Osmanlı Miğferi, Osmanlı Suriyesi 16. Yüzyıl yani 1500ler. Çelik, altın, pirinç metalleri kullanılmıştır. Yükselti 13 ve 34.9 cm. uzunluktadır. George C. Stone'un, 1935 senesinde New York Metropolitan Müzesine hediyesidir. Tipik Memluk ve Osmanlı Miğferlerine form ve desen olarak örnektir.

Şekil 6. 17: Osmanlı Tören Miğferi
Kaynak: Bilge, 2015, Antalya Arkeoloji Müzesi, özçekim.

Antalya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen bu Osmanlı tören miğferi; deri, kadife, altın varak ve çelikten oluşmaktadır. Kıl testere ile kesilmiş parçaların perçinlerle birbirine monte edilmesi yöntemiyle yapılmıştır. Aşınmış kadife bir zamanlar tamamı ile miğfer gövdesini kaplar durumdaymış. Altın varak ise zamanla aşınmıştır. Miğfer siperleri ve miğfer kaşığı kaybolmuştur.

Şekil 6. 18: 16.yy. Konik Miğfer

Kaynak: Alexander, 2015, İslami Arms And Armorin The Metropolitan Museum Of Art.

1550-1600 yılları yani, 16. yüzyıl geç döneme ait olan bu miğfer çelikten yapılmıştır. Miğferin gövde kısmı beşgen dilimlere sahiptir. Kazıma yöntemi ile üzerine tamamen bitkisel motifler işlenmiştir. Demirden örme zincir ense zırhı ise kayıptır. Osmanlı Kayı damgalıdır. Aya İrini, Topkapı Koleksiyonundan, New York Metropolitan Müzesi'nde geçmiştir ve orada sergilenmektedir.

Şekil 6. 19: Yeniçeri Serpuşu

Kaynak: www.pinterest.com (Erişim Tarihi: 11.01.2017)

Osmanlıda Yeniçerilerin, ateşli silahlardan önce metalden miğfer hatta zincir zırh kullandığına dair tezler vardır. Fakat Yeniçeri askeri kıyafetlerinde klasik olan ve genelde kabul gören kullanım; kumaştan elbiseler ve yeniçeri serpuşu, börkü, üsküfü gibi hafif kıyafetlerdir. Bunun amacı zaten çok ağır olan ateşli silahları hızlıca kullanabilmektir. Osmanlı'nın erken dönemlerinde fitilli ve arkebüz denen bir nevi el topu olarak tarif edilebilecek tüfekler kullanan Yeniçeriler, sonraları çakmaklı tüfeğe geçmiştir. Yatağan yahut küçük baltalar da kullanan yeniçeriler, savaş anında ateşli silah kullanamaz duruma geldiklerinde yakın silahlara müracaat ederlerdi. Yeniçeri başlığında beyaz keçeden yahut çuhadan materyaller kullanılırdı. Bu yeniçeri başlığında beyaz keçe, bele kadar uzanmaktadır. Böylece sağlam ve esnek olan keçe sayesinde, baş ve sırt kısmın kılıç darbelerinden korunması amaçlanmıştır. Ayrıca pirinçten bir sorguç, başlığa ilave edilmiştir. Üzerine İslami kaligrafik desenlerden Bektaşî Yıldızı ve motifler işlenmiştir. Bektaşî Dergahına tabi olan Yeniçerilerin, sancak ve sorguçlarında Bektaşilikle bağlantılı semboller ve motifler kullanılmaktadır. 17. Yüzyıla ait bu yeniçeri başlığı Danimarka, Kopenhag'da, Kopenhag Ulusal Müzesi'nde sergilenmektedir.

Şekil 6. 20: Yeniçeri Başlığı
Kaynak: www.pinterest.com (Erişim Tarihi: 11.01.2017)

Osmanlı Sultanı, 2. Mahmud Döneminde Yeniçerilik öteki askeri ocakların, ulemanın ve halkın yardımı ile ortadan kaldırılmıştır. Bu olaya Vaka-i Hayriye denmiştir. Bu vakitten sonra Yeniçeri ocakları yerine ‘Asakir-i Mansure-i Muhammediye’ adlı yeni bir ocak kurulmuştur. Anlamı ise ‘Muhammed’in zafer kazanmış ordularıdır. Halk ve Osmanlı Devleti, yeniçerilere o kadar nefretle dolmuştur ki 2. Mahmud, onlarla ilgili ne varsa hemen her şeyi yaktırmıştır. Halk da bu durumdan istifade ederek kendi çevrelerinde yeniçerilerle ilgili olan şeyleri yok etmiştir. Muhtemelen mezar taşları ölüye saygıdan dolayı yok edilmemiştir. Bu yüzden ki Türkiye’de Yeniçerilerle ilgili eşyalara pek nadir rastlanmaktadır. Yurt dışındaki eserler ise ya fetihlerden, seferlerden ya da o bölgelerde yaşamış Yeniçerilerden kalmadır, belki de vaktiyle kaçırılan tarihi eserlerden kalmadır. Bu yeniçeri başlığında beyaz keçe kullanılmıştır. Bakırdan ve pirinçten yapılmış sorgucun üzerine ise Bektâşî Yıldızı ve bazı motifler işlenmiştir. 17. yüzyıl ikinci yarısına ait bu yeniçeri başlığı Almanya, Baden, Karlsruhe Müzesi’nde sergilenmektedir.

Şekil 6. 21: Sofya Askeri Ataşesi Kurmay Yarbay Mustafa Kemal, 11-12 Mayıs 1914 Gecesi Sofya'da Kıyafet Balosunda Giydiği Yeniçeri Kıyafetiyle

Kaynak: www.isteatatürk.com (Erişim Tarihi: 15.10.2016)

Mustafa Kemal, İstanbul Merkez Kumandan Muavini Kazım Bey'e mektup yazarak o gece baloda giydiği yeniçeri kıyafetinin, müzeden alınıp yollanmasını istemişti. Sofya'dan trenle İstanbul'a giden bir arkadaşı dönüşünde kıyafeti aksesuarlarıyla birlikte kendisine getirmişti. Balonun bitiminde, İspanya Maslahatgüzarı, Mustafa Kemal'i evine davet etmiş ve evinin şark köşesinde O'nun yeniçeri kıyafetiyle bu fotoğrafını çekmişti.

Şekil 6. 22: Solak Yeniçeri Kıyafetleri
Kaynak: Hisart Müzesi, Öz Çekim, 2015.

Nejat Çuhardaroğlu'nun uzun yıllar süren çalışmaları sonucu kurulan Hisart Müzesi, nadir bulunan veya temsili olarak yapılmış çok güzel eserlerle doludur. Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili birçok şeyi görmek mümkündür. Özellikle askeri alanda çok fazla eşya bulunmaktadır. Yeniçeri kıyafetleri ile ilgili görseller bulmak da mümkündür. Sol fotoğrafta bulunan kıyafet 'Solak' denen yeniçerilerin kıyafetlerini temsil eder. Solaklar, Osmanlı Sultanı'nın sol tarafında duran ve sultanı korumakla yükümlü olan yaya askerlerdir. Yaylarını sol kol ile kullanmaları isimlerinin geldiği yerdir. Solak başlıkları öteki yeniçerilerden farklıdır. Sorguçları vardır ve keçeden yapılırlar. Fakat form olarak farklı biçimdedirler. Solaklar, silah olarak şemşir denen tam eğri kılıç kullanır, oval kalkan ve mızrak yanında ok ve yay taşırlardı. Kıyafet olarak kısa kaftan giyerlerdi.

Şekil 6. 23: Sultan 3. Mustafa'ya ait (1757-1774)
Osmanlı İmparatorluk törenlerinde
kullandığı giysi

Kaynak: Topkapı Sarayı Müzesi, 2015, öz çekim

Bu alanda belki de en muazzam örnektir. Altın, değerli taşlar, demir gibi materyallerin kullanıldığı bu kıyafet, işçilik ve estetik bakımından bir şaheserdir. Takke miğfer ve tuğ, zincir zırh gömlek, zincir zırh pantolon, kolçak-bazuband, örme zincir elçek, değerli taşlarla süslü kemeri, erken dönem Türk kılıcı ve kını, bu kıyafeti oluşturur ve hepsinin üzerinde demir, altın ve değerli taşlar mevcuttur. Bu eser İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi'nde sergilenmektedir.

Şekil 6. 24: Zırhlı Atlı Sipahi

Kaynak: www.pinterest.com (Erişim Tarihi: 02.03.2017)

Osmanlı Ordusunda Yeniçerilerle birlikte en önemli askeri kanadı oluşturan ve en kalabalık birim olan Sipahiler, süvari sınıfının temelini oluştururdu. Bindikleri atlar da genellikle kendileri gibi tepeden tırnağa zırhlara bürünmüştür. 15. ve 16. yüzyıllarda genel olarak görülen bu askeri kıyafet, tamamlanmış bir örnektir. Çiçek tipi miğfer, zincir zırh gömlek, kolçak-bazuband, dizçek, zincir zırhlı bot, ayna zırh, söğüt kalkan ve kınından anlaşılacağı gibi şemşir tipi kılıcı mevcuttur. Zincir zırh gömlek, kolçaklar, ayna zırh ve çiçek miğfer çelikten yapılmıştır. Ayrıca atı “lamelar” denen kedim zırha sahiptir. Demir plakalar birbirine, demir halkalarla örülerek bitleştirilmiştir. Atın koşmasına mani olmamak için eklem yerlerinde, örme zincir zırh kullanılmıştır. At başlığı ile birlikte, atın hemen her yeri korunmak istenmiştir. Askerin, bitkisel malzemeler ile yapılan söğüt kalkanından gözükmeyen bilek kısmında ise bilek zırhı vardır. Fotoğrafta sadece ucu gözükse de, bilek zırhı, süvarinin üzengilere basan ayaklarını korumak üzere çelikten yapılmış yekpare bir plakadır. Kılıç darbelerine karşı ayakları korunaklı hale getirir ve süvari için hayati önem teşkil eder. Bu eser İtalya, Floransa, Stibbert Müzesinde sergilenmektedir.

Şekil 6. 25: Tamamlanmış Osmanlı Sipahi Zırhı

Kaynak: www.pinterest.com (Erişim Tarihi: 02.03.2017)

Tamamlanmış Osmanlı Sipahi zırhı, 16. yüzyıla aittir. Çelikten yapılmış çiçek tipi miğfer kazıma tekniği ile motiflerle bezenmiştir. Sorgucu, miğfer kaşığı ve miğfer siperleri yerindedir. Çelikten ayna zırh, ok darbelerini şaşırtmak için girintili çıkıntılıdır. Örne zincir zırh ise kolçak-bazuband ve zincir elçekle desteklenmiştir. Dizçek ise çelik plakalar ve zincir örme kısımları ile bacağına korur. Bilek zırhı ise üzengilere basan ayağı korur. Çelik kalkan, şemşir kılıçla birlikte ata asılıdır. Ayrıca at, başlığı ve lamelar-kedim zırhıyla her tarafını saran çelik plakalara sahiptir.

Bu eser İtalya, Floransa, Stibbert Müzesinde sergilenmektedir.

Şekil 6. 26: Osmanlı Askeri Kıyafeti
Kaynak: www.pinterest.com (Erişim Tarihi: 02.03.2017)

16. Yüzyıl ait bir Osmanlı askeri kıyafetidir. Dönem itibari ile Sipahiler kullanmaktadır. Zincir zırh gömlek, kolçak, ayna zırh, çiçek tipi miğfer görülmektedir. Çelikten yapılmış olan bu askeri kıyafet Osmanlı Kayı damgalıdır. Deri kopçalar ile birbirine bağlanarak kolçak-bazuband, ayna zırh, zincir zırh gömleğe ilave olabilmektedir. Savaş zamanı eklemlerin korunması en hayati nokta idi. Bundan ötürü, eklem bölgelerini korumak çok önemlidir. Eklemlerin korunması için zırh kullanıldığında ise hareket kabiliyeti oldukça zor bir hal alır. Bu yüzden zırhlarda hem hareket edebilen hem de eklemleri koruyabilen formlar icat etmek oldukça zor olmuştur.

Şekil 6. 27: Çelikten Sipahi Kıyafeti
Kaynak: Almanya, Berlin, Deutsches Historisches Müzesi

Osmanlı tamamlanmış Sipahi kıyafetidir. 15. ve 16. yüzyıllarda kullanımı yaygındır. Turban stilindeki miğfer, çelikten yapılmıştır. Üzerine pirinç kakma ile motifler işlenmiştir. Miğferin gövde kısmı burgulu Bektaşî dilimlerine sahiptir. Miğfer kaşığı kaybolmuştur. Zincir örme enselik yerine, küçük plakalardan oluşan bir ense zırhına sahiptir. Demir halkalarla birbirine örülerek yapılmıştır. Miğfere demir halkalarla eklenmiştir. Zincir zırh gömlek, çelikten plakalarla güçlendirilmiştir. Çelik plakalardan kolçak yapılmıştır. Dizçek, demirden halkaların örülmesine ek olarak çelik plakalarla güçlendirilmiştir. Şemşir denen İran tipi kılıç ise kıyafetin tamamlayıcı silahıdır. Bu eser Almanya, Berlin, Deutsches Historisches Müzesinde sergilenmektedir.

Şekil 6. 28: Tılsımlı Osmanlı Padişahlı Gömleği
Kaynak: Hülya Tezcan – Tılsımlı Gömlekler Kitabı (Erişim Tarihi: 09.11.2016)

Topkapı Sarayı'nda padişahlara ait 87 adet gömlek bulunmaktadır. Sarayda 24 saat gözetim altında tutulan bu gömlekleri, Padişah ve Vezirlerin savaşa ve sefere giderken buradan alarak üzerlerine giymişlerdir. Sotheby sanat firması'nın elinde bulunan bu Osmanlı tılsımlı gömleği İngiltere, Londra'da bulunmaktadır.

Şekil 6. 29: Kanuni Sultan Süleyman'a Ait Tılsımlı Gömlek
Kaynak:Topkapı Sarayı Müzesi, Öz Çekim

Topkapı Sarayı'nın bir bölümünde 'Tılsımlı Padişah Gömlekleri ve Kaftanlar' yer alıyor. Harvard Üniversitesi'nin dahi peşine düştüğü tılsımlı gömleklerin sırrına hala tam olarak vakıf olunabilmiş değil. Bazısı 3 yılda tamamlanmış bu tılsımlı kıyafetler, "ak büyüler" ile bezenmiş. Üzerlerinde tılsımlı şekiller ve çok özel dualar yer alıyor.

Şekil 6. 30: Şehzade Cem'in şifalı gömleği, 16 Muharrem 885'de (29 Mart 1480) tamamlanmış, kullanılmamıştır

Kaynak: Topkapı Sarayı Müzesi, 2015

Topkapı Sarayı'nda başlangıç ve bitiş tarihleri belli bir tek gömlek bulunuyor. Fatih Sultan Mehmet'in şehzadesi Cem'e ait . Kaynakların verdiği bilgiye göre , gömleğin dokunmasına 30 Mart 1477'de başlanmış, 29 Mart 1480'de tamamlanmıştır. Ancak bahtsız Şehzade bu gömleği hiç giyememiştir, gömleğin yakası bile açılmadan günümüze kadar ulaşmıştır. Bu gömlekler içinde tarih ve isim taşıyanı çok azdır. Şehzade Selim'e ait 1565 – 1566 tarihli gömlek ve Sultan 3. Murat'a ait 26 Ocak 1582 tarihli gömlek ,kitabeli nadir örneklerdir. Gömlekler suyla temasında yazı ve desenler akacağı için yıkanmazdı. Bu sebeple saray koleksiyonundaki gömleklerin çoğu giyilmeden kalmış, bir kısmı da yıkanmadan günümüze kadar gelmiştir.

Şekil 6. 31: Sultan Veled'in Tılsımlı Gömleği
Kaynak: Konya, Mevlana Müzesi, 2014

Mevlana Celaleddin Rumi'nin oğlu, Mevlevîliğin asıl kurucusu ve ikinci piri Muhammed Sultan Bahaeddin Veled veya kısaca Sultan Veled'e ait bu tılsımlı gömlek, 13. yüzyıl Anadolu Selçuklu Dönemine aittir. Bu eser Konya, Mevlana Müzesinde sergilenmektedir.

7. SONUÇ

Günümüzde özgün kültürlerin yerini hızla popüler kültür ele geçirmektedir. Bu sebeple bir çok toplum özgün olmak adına sıkıntı çekmektedir. Bu durumun zamanla çok daha vahim bir hal alması da muhtemel gibi görünmekle birlikte bunun sonucunda yaratıcılık ve renklilik gibi olgular yerini “aynılık” ve “sıradanlık” gibi olgulara bırakması söz konusudur. Böylesi olumsuz bir gelişmenin önüne geçmek adına milletlerin, kültürlerini bilmesi çok önemlidir. Kendi kültürleri, geçmişleri manasına geldiği için bu hususta çok özverili davranmaları gerekir ki araştırarak ve öğrenerek sağlam bir gelecek var edebilsinler. Özlerini öğrenmek onlara, özgün olmayı armağan edecektir. Bizlerinde uygarlık ve hatta medeniyet seviyesine ulaşmış olan kültürümüzü öğrenmemiz bu sebepten ötürü çok önemlidir.

Buna istinaden, milletimizin ve medeniyetimizin üzerine atfedilen kasıtlı olumsuz düşünce ve söylemleri çürütmek bu hususta oldukça önemlidir. Türklerin geçmişte hiçbir şekilde üretemeyen sadece savaşmayı becerebilen, tarihsel rastlantılar sonucu bugünlere gelebilen, bencil ve vahşi bir topluluk olmadığını kolayca ispatlanabilir. Bunu kanıtlayacak belge, kanıt, gösterge mevcuttur. Ayrıca Türk kültürünü araştırıp öğrenirken Türklere ithamlarda bulunanların aslında o ithamlarla kendilerini tarif ettiklerine şahitlik edilebilecektir.

Her milletin kendi tarihsel serüvenine sahip olduğu insanlık tarihinde, Türk Ulusunun serüvenini anlamak bireysel gelecekte ziyade, toplumsal geleceğin idrak edilmesi açısından da oldukça önemlidir ki eğer Türk tarihine bakacak olursak, çok ilginç kademelerden geçmiş bir ulus tarihi görülecektir. Örneğin kültür, medeniyet ve etkileşim gibi olguların nasıl içe içe geçtiğini ve meyveler verdiği anlaşılacaktır. Buda toplumsal olarak nasıl hamleler yapılması gerektiğini bizlere vizyon olarak kazanmamızda şüphesiz katkı sağlayacaktır. Türklerin tarih sahnesine çıktığından

beri yerel kùltürlerini, medeniyet ve uygarlık seviyesine ulaşma adına “etkileşim” silahını nasıl ustaca kullandıkları da açıkça görülecektir. Çok köklü ve uzun bir maziye sahip olan Türk kùltürünü, bu sebeplerden ötürü araştırmacılar tarafından kayda alınmalı ve ciddi bir görev olarak gerçekleştirilmelidir.

Bunu yaparken seçilen belli dönemler üzerine yoğunlaşarak daha detaylı bilgiler sunmak ise daha etkili olabilir. Bu çalışmada Türk kùltüründe, her alanda klasik dönem kabul edilen 16. Yüzyıl araştırması yapılmış, Türklerin askeri alandaki kıyafetleri ile sadece savaştaki başarıları değil bunun ardında ki sanatsal, fikirsel, inançsal ve ekonomik ögelerde vurgulanmış aslında nasıl içe içe geçmiş ve birbirleriyle doğrudan bağlantılı oldukları gösterilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Alexander, D. G. (2015). *Islamic Arms and Armor, The Metropolitan Museum of Art*
- Bilge, R., Akar A., Mülayim S., Taşağıl A., Gündüz T., Engin V., Vurgun A. (2014). *Türkler, Uzun Bir Serüvenden Kısa Notlar*, Arvana Yayınları. 27, 143
- Esin, E. (2004). *Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalcı Yayınevi, I. Baskı 03-08. 214, 231, 153.
- Esin, E. (2006). *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu*, Kabalcı Yayınevi.I. Baskı 376.
- İnalçık, H.(2016). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, 108-116.
- İnalçık, H. (2003). *Osmanlı Târîhi ve Teşkilâtı*, Netâyic-ül-vukûât, Timaş Yayınları. 108, 109, 111.
- Kuhrt, A. (2017). *Eski Çağ'da Yakın Doğu*. Cilt I – II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nicolle, D. (2015). *Osmanlı Orduları 1300-1774. Askeri Tarih Dizisi*, Osprey Publishing, İş Bankası Kültür Yayınları. 18, 19, 20.
- Ögel, B. (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. Kültür Bakanlığı, Kültür Eserleri. 121, 102, 212, 223.
- Ögel, B. (2014). *Türk Mitolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Netâyic-ül-vukûât. 468, 503, 507, 622, 172, 248.
- Ögel, B. (2001). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 4. Baskı, (788 S.) (653, 91, 136,
- Pakalın, MZ. (2004). *Târih Deyimleri ve Terimleri*, cilt-1, 2, 3, MEB. Yayınları. 72.
- Taneri, A. (1981). *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri*, Kültür Bakanlığı. 66, 69, 73.

Taşığıl, A. (2016). *Kök Tengri'nin Çocukları, Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi*, Bilge Kültür Sanat, 45, 51.

Taşığıl, A. (2016) *Ergenekon'dan Kağanlığa, Türk Model Devleti Göktürkler*, Bilgi Kültür Sanat.

Taşığıl, A. (2016) *Eski Türk Boyları, Çin Kaynaklarına Göre Bilgi Kültür Sanat*, 240.

Uzunçarşılı, İ.H. (1988) *Osmanlı İmparatorluğu Teşkilâtı*, Atıf Efendi Kütüphanesi, M. Z. Pakalın Kitapları, No: 956. 74, 90, 111.

Uzunçarşılı, İ.H. (1988) *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, Cilt I, 331.

Elektronik Kaynaklar

www.pinterest.com (Erişim Tarihi: 05.12.2016)

www.isteaturk.com (Erişim Tarihi: 15.10.2016)

www.sotheby.com (Erişim Tarihi 09.11.2016)

New York Metropolitan Müzesi

İstanbul, Harbiye Askeri Müzesi

İstanbul Hisart Müzesi, 2015

Topkapı Sarayı Müzesi, 2015

Almanya, Berlin, Deutsches Historischs

Konya, Mevlana Müzesi, 2014

www.tarihsinifi.com (Erişim Tarihi: 20.02.2017)

www.tarihvearkeoloji.blockspot.com.tr (Erişim Tarihi: 28.12.2016)

ÖZGEÇMİŞ

Tezi hazırlayan Tunç BİLGE isimli öğrenci, 1988 yılında Ankara’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul, Terakki Vakfı Okullarında tamamladı. Lise eğitimini İstek Atanur Oğuz Lisesinde sürdürdü. 2006 yılında Kadir Has Üniversitesi, Radyo, Sinema ve TV. bölümünde eğitime başladı. 2010 senesinde mezun oldu. 2013 yılında Haliç Üniversitesi Tekstil ve Moda Tasarımı Tezli Yüksek Lisans programına dahil oldu. Kadir Has Üniversitesinde eğitimini sürdürmekte iken çeşitli televizyon programları, sinema filmleri, belgesel filmler ve reklam projelerinde stajlar gördü. Mezuniyetinden itibaren profesyonel olarak birçok belgesel film, sinema filmi gibi projelerde çalıştı. Sanat yönetmenliği alanında uzmanlaştı. Kendi belgesel filmlerinde yönetmenlik görevi üstlendi. 2009 senesinden itibaren metal üzerine çalışmalara başladı. 2011 senesinde kendi atölyesini kurdu. Başlarda “Cebehane” adını verdiği atölyesi daha sonra “Arvana” adını aldı. Çok ciddi dönem dizilerine, TV belgesel filmlerine, sinema filmlerine, reklam filmlerine bu atölye üzerinden hizmetler verdi. Tasarım, imalat ve sanat yönetmenliği hizmetleri ile hizmet vermeye devam etmektedir. Arvana Film adı ile atölyenin beraberinde belgesel film çalışmaları yapmaktadır. Media Ltd. Uluslar Arası Reklam şirketinin ortağı olarak bütün çalışmalarını paralel olarak sürdürmektedir.